

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

На правах рукопису

КАРБІВНИЧИЙ ІГОР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 336:713.717

**МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Науковий керівник:

д.е.н., професор

Сало Іван Васильович

Суми – 2011

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ	
1.1 Сутність кредитної політики банку та її види	10
1.2 Елементи механізму формування та реалізації кредитної політики банку	30
1.3 Управління кредитними ризиками, як елемент кредитної політики банку.....	54
Висновки до розділу 1	72
РОЗДІЛ 2 РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ТА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ	
2.1 Визначення зв'язку між видом кредитної політики та джерелами фінансування кредитної діяльності банків України	74
2.2 Аналіз структури кредитного портфелю банків України та факторів, що її обумовили.....	94
2.3 Узгодження методів оцінки кредитоспроможності позичальників з кредитною політикою банку.....	115
Висновки до розділу 2	132
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ	
3.1 Шляхи оптимізації фінансового забезпечення механізму реалізації кредитної політики банку	134
3.2 Удосконалення методичних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника банку	152
3.3 Розробка комплексного науково-методичного підходу щодо управління кредитними ризиками банку	172
Висновки до розділу 3	186
ВИСНОВКИ	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	192
ДОДАТКИ	211

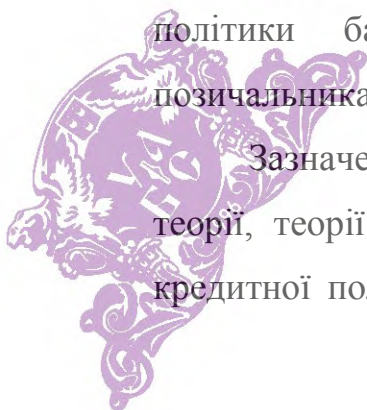
ВСТУП

Актуальність теми. Результативність заходів зі стабілізації економіки країни в часи кризи, забезпечення повернення до сталого розвитку багато в чому визначається надійністю банківської системи та адекватністю її діяльності реальним економічним умовам. Ефективність основного виду банківської діяльності – кредитування, визначається мірою наукової обґрунтованості положень, на яких базуються кредитні відносини банків із позичальниками, методів формування та інструментів реалізації кредитної політики.

Дослідження стану банківської системи показує, що стрімке погіршення фінансового стану багатьох банків за останні роки було спричинено проблемами у кредитній діяльності. Значні збитки по даному напрямку діяльності зумовлюються невчасною сплатою відсотків за надані кредити, неповерненням самих боргів, а часто й залученням занадто дорогих кредитних ресурсів та нерентабельним їхнім розміщенням. У роки кризи з 2008 р. зростала питома вага прострочених кредитів, застосовувалась практика багаторазової їхньої пролонгації, продовжувала мати місце затримка повернення позик клієнтами банку.

Поруч з зазначеним недосконалий механізм формування та реалізації кредитної політики у вітчизняних банках створює суттєву перешкоду на шляху використання нагромадженого в світі досвіду досягнення економічного зростання за допомогою саме фінансово-кредитних важелів управління. Це особливо актуалізує необхідність теоретичного та практичного дослідження проблем формування та реалізації кредитної політики банків та особливостей їхніх кредитних відносин із позичальниками.

Зазначені проблеми знайшли відображення в сучасній економічній теорії, теорії фінансів, банківської справи. Питання економічної природи кредитної політики та окремі аспекти кредитних відносин банків знайшли

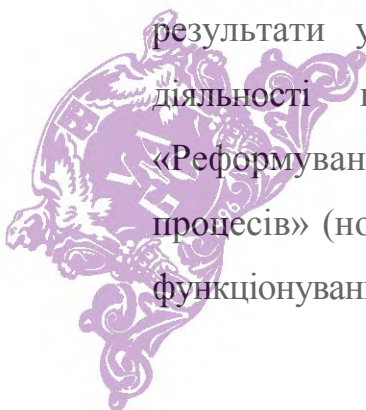

відображення у дослідженнях таких вчених, як Н.Г. Антонов, Васюренко О.В., О.М. Гриценко, А.Г. Грязнова, А.О. Єпіфанов, Г.Г. Коробова, Л.П. Кролівецька, О.І. Лаврушин, В.Д. Лагутін, І.Д. Мамонова, Є.І. Мешкова, А.М. Мороз, М.А. Пессель, В.Полякова, Г.С.Панова, М.І. Савлук, В.Т. Севрук, І.В. Сало, М.І. Сивульський, І.В. Шамова та ін.

Слід констатувати, що більшість наукових праць українських і зарубіжних дослідників присвячена аналізу окремих аспектів організації кредитної діяльності в банках. Визнаючи важливість та практичну значимість таких напрацювань, зазначимо, що в цілому відчувається дефіцит глибоких теоретичних досліджень та практичних рекомендацій стосовно вирішення проблем удосконалення кредитної політики з точки зору впливу на ефективність банківської діяльності, а отже, впливу на економічну систему в цілому. Недостатніми є напрацювання з науково-методичного забезпечення оцінки кредитного ризику, оцінки кредитоспроможності позичальника, врахування індивідуального підходу до кожного окремого позичальника. Потребують удосконалення рекомендації стосовно форм забезпечення кредитів та порядку їх повернення, узагальнення досвіду можливостей кредитної діяльності банків для вирішення проблеми економічного зростання.

Саме вищевикладене підкреслює актуальність зазначеної проблематики, мету дисертаційного дослідження, його завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності до програм і планів НДР, що виконувались у Державному вищому навчальному закладі «Українська академія банківської справи Національного банку України», зокрема результати увійшли до тем «Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні» (номер державної реєстрації 0102U006965), «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0109U006782) та «Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу»

(номер державної реєстрації 0107U012112). Автором у рамках вказаних НДР розроблено рекомендації щодо: впровадження сучасних методів оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників банків, оцінки кредитного потенціалу банку, підвищення ефективності реалізації кредитної політики банку.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розвиток теоретико-методологічних і методичних засад та практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики банку. Для досягнення цієї мети в дисертації було передбачено постановку та вирішення таких завдань:

- поглибити наукові уявлення щодо змісту кредитної політики банку;
- виявити фактори, що визначають кредитну політику банку, і дати рекомендації по формуванню кредитної політики з позицій точнішого і повнішого їх відображення;
- дослідити методологічні аспекти оцінки фінансового забезпечення кредитної політики банку;
- з'ясувати підходи щодо оптимізації структури кредитного потенціалу банку;
- удосконалити методичні підходи щодо оцінки кредитоспроможності позичальників, як однієї з основних складових кредитної політики банку;
- розробити комплексний науково-методичний підхід щодо управління кредитними ризиками в банку.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що складаються між кредиторами і позичальниками у процесі формування та реалізації кредитної політики банку.

Предметом дослідження є механізм формування та реалізації кредитної політики українських банків.

Методи дослідження. Теоретично-методологічною основою дисертаційного дослідження є роботи вітчизняних та зарубіжних вчених із основ банківської справи. Для вирішення сформульованих в роботі завдань були використані загальнонаукові та специфічні методи, а саме: абстракції, узагальнення, логічний (для розкриття теоретичних основ формування кредитної політики банку та уточнення відповідної понятійної бази); групування, експертних оцінок, статистичного порівняння (для аналізу та оцінки кредитного портфелю вітчизняних банків; загалом та в розрізі їх основних елементів); з'ясування і формалізації прямих та зворотних зв'язків між економічними явищами і процесами (для визначення факторів формування кредитної політики банку); екстраполяції та прогнозування (для обґрунтування оптимальних напрямів формування кредитної політики банку в трансформаційних умовах здійснення діяльності).

Результати дисертаційної роботи в сукупності складають теоретико-методологічні основи та методичний інструментарій щодо розвитку механізму формування та реалізації кредитної політики банку. Інформаційно-довідкову базу дослідження становили Конституція України, закони і законодавчі акти, Постанови Кабінету Міністрів України, Постанови Національного банку України, Укази Президента України, наукові публікації, дані Державного комітету статистики України, періодичні видання.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації розроблено та обґрунтовано теоретико-методологічні підходи та методичні рекомендації щодо розвитку механізму формування та реалізації кредитної політики банку, а також практичні рекомендації щодо їх впровадження. Найсуттєвішими теоретичним і практичними результатами, які характеризують наукову новизну дослідження, є такі:

вперше:

— запропоновано науково-методичний підхід щодо формування кредитної політики банку на основі застосування процедур масштабної та імовірнісної оцінки ризиків його кредитної діяльності, що забезпечить

застосування даної політики для мінімізації ризиків і ефективного управління невизначеними ситуаціями із врахуванням, в першу чергу, процентних та валютних ризиків, ризику ліквідності, а також ризиків відтоку клієнтів та падіння попиту на кредитні ресурси;

удосконалено:

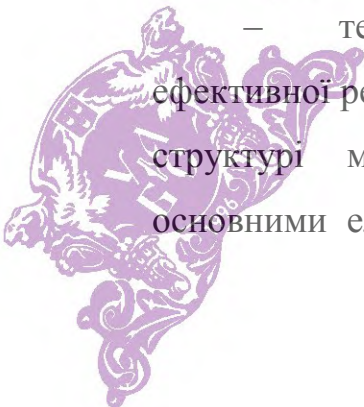
– методичний підхід щодо оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників банку, на основі пропозицій щодо впровадження принципово різних алгоритмів проведення розрахунків рівня надійності для юридичної особи – корпорації та для малих і середніх підприємств малого і середнього бізнесу, та має здійснюватися з врахуванням галузевої спеціалізації;

– систему складових механізму формування кредитної політики банку, на основі виділення цільових орієнтирів кредитної діяльності банку, принципів формування кредитної політики, факторів, що визначають кредитну політику банку (макроекономічні, мікроекономічні та фактори, що пов'язані із діяльністю позичальників банку), кількісних та якісних характеристик кредитної діяльності;

набули подальшого розвитку:

– теоретичні основи щодо визначення кредитного потенціалу банку шляхом виділення двох взаємопов'язаних частин (імобілізованого кредитного потенціалу (кошти фонду обов'язкових резервів та резерву покриття втрати ліквідності) та мобілізованого потенціалу або потенціалу-нетто (власні кошти та частина залучених джерел фінансування, вільних від регулятивних вимог)), та визначення їх ролі у забезпеченні реалізації кредитної політики банку;

– теоретико-методологічні основи механізму формування та ефективно реалізації кредитної політики банку шляхом виокремлення у його структурі механізму фінансового забезпечення кредитної політики, основними елементами якого є джерела і методи формування кредитних

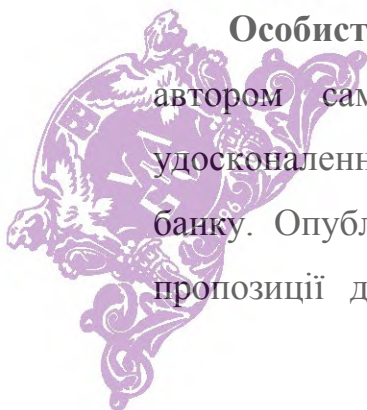

ресурсів; та виокремлення механізму банківського кредитування, основним елементом якого є інструментарій здійснення кредитного процесу;

– економічний зміст поняття «кредитна політика банку» як сукупності базових принципів, методів та критеріїв прийняття управлінських рішень в сфері кредитної діяльності банку з метою реалізації його кредитного потенціалу та ефективного впливу на економіку країни на різних рівнях. При цьому кредитну політику банку запропоновано розрізняти за основними цілями управління, виокремивши кредитну політику банку, що направлена на управління кредитним потенціалом та внутрішніми кредитними процесами, та кредитну політику банку зорієнтовану на управління діяльністю його клієнтів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дисертаційного дослідження доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій. Результати дослідження впроваджено в діяльності комерційних банків ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк», зокрема використання розробленої методики оцінки кредитоспроможності позичальників банку (довідка № 18-1208 від 15.07.2010 р.) та ПАТ «Банк Форум» – диференційований підхід до оцінки фінансового стану позичальників різних категорій (довідка № 1200/07/255 від 09.07.2010 р.). Основні наукові результати дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Східноєвропейського університету економіки та менеджменту при підготовці студентів напрямку «Економіка та підприємництво» спеціальності 6.050100 «Фінанси» при викладанні дисципліни «Банківські операції» (довідка № 168/1 від 08.06.2010 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконане автором самостійно, в ньому викладено авторські розробки щодо удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики банку. Опубліковані наукові праці містять лише положення, висновки та пропозиції дисертанта, що сформульовані особисто, відображають його

конкретний внесок в розвиток теорії організації банківської діяльності. Наукові положення, висновки й рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові результати дисертаційної роботи апробовано на 7 українських та міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика» (м. Суми, 2006 р.), «Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків» (м. Черкаси, 2007–2008 рр.), «Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи» (м. Макіївка, 2009 р.), «Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 2008–2010 рр.), «Фінанси в системі економічних відносин» (м. Черкаси, 2010 р.), «Наука-2010: проблеми та перспективи розвитку» (м. Черкаси, 2010 р.),

Публікації. Основні результати дослідження опубліковані у 16 наукових працях (загальний обсяг 4,6 др. арк., особисто автору належить 4,2 др. арк.), з них одна монографія у співавторстві, 8 – наукових фахових статей, 7 – у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 216 стор. комп'ютерного тексту, що містить 19 таблиць та 10 рисунків, з яких лише 2 займають всю площу сторінки. Список використаних джерел включає 190 найменувань на 19 стор.

РОЗДІЛ 1.

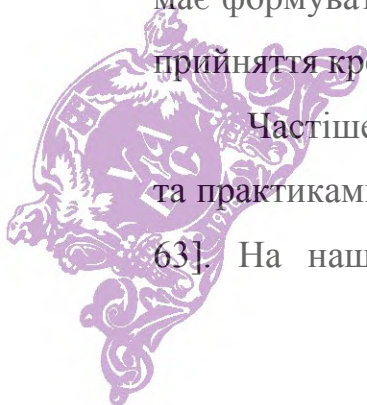
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ

1.1. Сутність кредитної політики банку та її види

Постійне розширення кредитного ринку України та поява нових форм кредитних відносин у вітчизняній практиці банківського кредитування, поряд зі змінами у складній системі норм законодавства, вимагають від банків підвищення якості управління кредитною діяльністю та перегляду підходів щодо формування своєї кредитної політики. Сучасна кредитна політика банків повинна базуватися на нових економічних умовах і потребах суб'єктів економічних відносин відповідно до загальної стратегії розвитку банку. Крім того, вона повинна включати адекватні стандарти управління кредитним процесом і кредитним ризиком. Кредитна політика банку тільки тоді може бути ефективною, коли вона є науково обґрунтованою і формується відповідно до законів економіки та виявлених закономірностей управління діяльністю банку.

У сучасній вітчизняній науковій думці відсутнє однозначне тлумачення терміну «кредитна політика банку». Діапазон тверджень змінюється від положення про те, що кредитна політика – це система принципів, встановлених центральним банком та державою в кредитній сфері з метою регулювання кредитного процесу в банках; до думки, що кредитна політика має формувати склад кредитного портфелю та встановлювати стандарти для прийняття кредитних рішень.

Частіше за все кредитна політика розглядається вітчизняними вченими та практиками як стратегія і тактика банку в сфері кредитних операцій [16, с. 63]. На нашу думку, дане визначення лише частково описує сутність

кредитної політики та виділяє окремі її складові – стратегію та тактику проведення кредитних операцій. Крім цього у кредитній політиці банку необхідно враховувати додатковий набір складових. Офіційний сайт Асоціації українських банків також визначає кредитну політику комерційного банку як «стратегію і тактику банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі принципів: поворотності; терміновості; диференційованості; забезпеченості; платності» [180]. Лагутін В.Д. додає, що при цьому кредитна політика в розрізі стратегії включає пріоритети, принципи та цілі окремого банку на кредитному ринку, а стосовно тактики – фінансовий та інший інструментарій, що використовується даним банком для реалізації його цілей при здійсненні кредитних угод, правила їх здійснення, регламент організації кредитного процесу [93, с. 64].

Дослідник кредитного механізму у вітчизняних банках професор Гуцал І.С. вважає, що кредитна політика являє собою систему організаційно-управлінських заходів забезпечення діяльності з видачі кредиту із визначенням функцій та конкретних дій працівників банку, відповідальних за проведення кредитних операцій [45, с. 6]. Дане визначення охоплює більший перелік складових кредитної політики, але не можна погодитися із тим, що «кредитна політика» вважається тотожною «організаційно-управлінській системі».

Серед вчених-економістів поширеною є думка, що економічна сутність «кредитної політики» проявляється в управлінні рухом кредиту у всіх його формах та різновидах. Саме тому кредитна політика – це політика як в сфері надання кредиту (всі його різновиди), і його отримання, так і в сфері оцінки кредитного ризику при проведенні цих операцій.

Російський дослідник кредитної політики банку Панова Г.С. зазначає, що кредитна політика – це політика, пов'язана із рухом кредиту (залучення і розміщення) [115, с. 17].

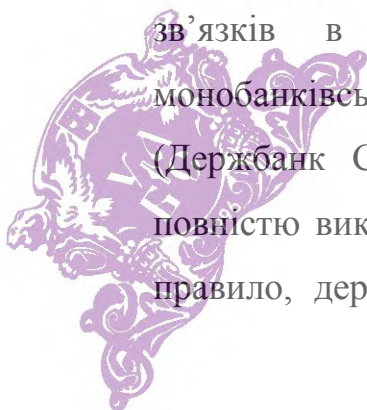

Заслуговує на окрему увагу підхід до визначення кредитної політики банку Т.В. Майорової, яка зазначає, що «сутність кредитної політики банку полягає в забезпеченні безпеки, надійності і прибутковості кредитних операцій, тобто в умінні звести до мінімуму кредитний ризик». Таким чином, за словами дослідника, кредитна політика – це визначення того рівня ризику, який може взяти на себе банк [100, с. 7].

Найприйнятнішим, на нашу думку, трактуванням кредитної політики банку, яке можна використати, як основу для подальшого дослідження її економічної сутності, можна вважати наступне: «кредитна політика банку – це спосіб виконання послідовно пов'язаних етапів процесу кредитування, де принципи являють собою основу її визначення і спосіб її здійснення» [50, с. 36].

У сучасній економічній літературі паралельно існують дві позиції щодо змісту кредитної політики банку. По-перше, кредитна політика на макроекономічному рівні зазвичай розуміється як банківська політика. По-друге, кредитна політика на мікроекономічному рівні розглядається, як правило, як політика конкретного банку в сфері управління кредитним процесом (у вузькому сенсі).

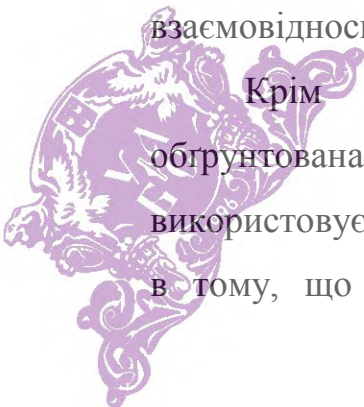
Проте не всі економісти дотримуються даної точки зору. Окремі вчені буйшої радянської економічної школи, вважають, що кредитна політика є ширшим поняттям, ніж банківська політика. Подібна позиція пояснюється тим, що науковці розглядають кредитну політику виключно на макроекономічному рівні як державну політику, а банківську політику – на рівні конкретного банку. Такий погляд на зміст кредитної політики в Радянському Союзі був обумовлений самою системою господарських зв'язків в умовах планово-адміністративної економіки. Існування монобанківської системи, представлені виключно державними банками (Держбанк СРСР, Будбанк СРСР, Зовнішньоторгбанк СРСР) практично повністю виключало відмінності в підходах до обслуговування клієнтів (як правило, державних підприємств та організацій). У тих умовах не було

прямої необхідності в розробці кредитної політики на мікроекономічному рівні – рівні кожного банку, оскільки вищезазначені банки були провідниками єдиної централізованої державної політики, у тому числі й стосовно кредитування. У соціалістичній економіці банківська політика була лише частиною урядової політики. Тому в нашій країні такі поняття як «економічна політика держави», «банківська політика» та «кредитна політика» у 90-х роках ХХ століття нерідко використовувалися як синоніми. Наприклад, у фінансово-кредитному словнику кредитна політика трактується як «складова частина економічної політики, що є системою показників в галузі кредитування народного господарства і населення, що проводяться державою для вирішення соціально-економічних задач, зміцнення грошового обороту» [62]. Там же пояснюється, що кредитна політика має включати розробку науково обґрунтованої концепції організації кредитних відносин, постановку завдань в галузі кредитування народного господарства і населення, а також проведення практичних заходів щодо їх здійснення. В процесі вироблення концепції визначаються: сфера кредитних відносин; поєднання фінансових і кредитних методів розподілу і перерозподілу коштів; взаємозв'язок кредитування з організацією грошового обороту; принципи кредитування; співвідношення економічних і організаційних методів. А зміна одного з елементів кредитної політики вимагає часткового або повного перегляду інших її елементів.

Частково погоджуючись з даним визначенням економічної сутності кредитної політики, слід зазначити, що такий макроекономічний підхід не дозволяє в сучасних ринкових умовах в повній мірі оцінити роботу конкретного комерційного банку з точки зору організації його кредитних взаємовідносин з клієнтами.

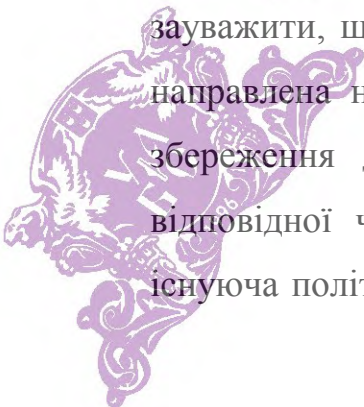
Крім цього, неоднозначним є тлумачення вислову «науково обґрунтована концепція організації кредитних відносин», що використовується при визначенні основних ознак кредитної політики. Справа в тому, що дефініція «концепція» також має відмінності в науковому

поясненні. Наприклад, у Великій радянській енциклопедії визначено, що концепція (від лат. *conceptio* – розуміння, система) означає «певний спосіб підготовки певного предмету, явища, процесу» [22, т. 20, с. 94]. Тлумачний словник української мови пояснює поняття «концепція» як «задум, теоретичну надбудову» [108]. Проте, західні вчені частіше трактують концепцію як детальний план, керівництво до дії.

Об'єктивність економічних законів розвитку суспільства поза всяких сумнівів визначає суть кредитної політики, що розробляється і реалізується, перш за все на макроекономічному рівні. Але це зовсім не означає, що зміст кредитної політики банку формується виключно під їх впливом. Навпаки, посилюється вплив надбудовних структур. Наприклад, вплив держави зростає в міру посилення державного регулювання економіки. Але ступінь суб'єктивного чинника в кредитній політиці конкретного комерційного банку, поза сумнівом, є значно вищим, ніж в політиці держави або центрального банку. Відома формула, що «політика є концентрованим виразом економіки» означає, що політика визначається економічними відносинами. Але між економікою і політикою не існує чіткої залежності. Взаємозв'язок між ними допускає певну свободу прийняття практичних рішень. «Політична діяльність, як похідна від економічної, має вищий рівень самостійності [160, с. 507]. Відносна самостійність політики відкриває широкі можливості для застосування прогресивних інструментів впливу на економічний процес. Являючи собою концентрований вираз, не тільки економічних, але й інших потреб суспільства, політика здійснює досить істотний вплив на всі структурні елементи економічної надбудови.

Розглядаючи кредитну політику на макроекономічному рівні, слід зауважити, що політика в найбільш загальному вигляді – це діяльність, що направлена на захист інтересів того або іншого прошарку суспільства та збереження державної влади, а також на її використання на користь відповідної частини суспільства. При цьому важливим є, чи відповідає існуюча політика об'єктивним потребам економічного розвитку суспільства.

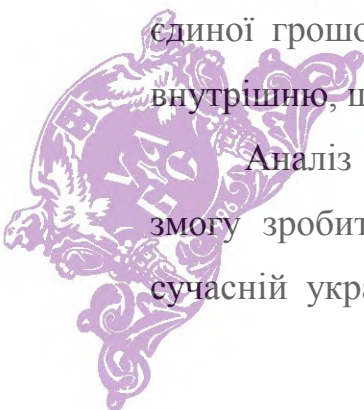
Слід підкреслити, що такий класовий підхід до визначення політики взагалі та кредитної політики, зокрема, очевидно, не може повністю задовольнити сучасну наукову спільноту, оскільки трансформаційні процеси в економічній та політичній орієнтації країни, інтеграція до нових ринків вимагають оцінки, перш за все сутнісних економічних характеристик кредитної політики банку в цілому, її прояви на макро- і мікроекономічному рівнях. Незалежно від політичного устрою будь-яка держава прагне створити ефективну економіку, підвищити якість економічних рішень, що ухвалюються. Важлива роль в розбудові вітчизняної економіки у відповідності до світових стандартів належить банкам та кредитній політиці, що ними проводиться. З іншої сторони, кредитна політика будь-якого банку обов'язково повинна враховувати інтереси різних груп та прошарків суспільства.

Наведені вище трактування сутності кредитної політики банку в сучасних умовах господарювання дали змогу визначити суб'єктів кредитної політики держави, до яких можна віднести: Національний банк України, банки, органи державної влади, що здійснюють часткове регулювання банківської, в тому числі кредитної, діяльності в Україні.

Формування кредитної політики на макроекономічному рівні, провідником якої виступає Національний банк України, вимагає з'ясування взаємозв'язку між такими поняттями як «банківська політика» та «кредитна політика». Не визначивши загальної дефініції (банківська політика), складно і не завжди можливо правильно оцінити роль і значення часткового поняття – кредитна політика.

Традиційно виділяють банківську кредитну політику – зовнішню по відношенню до комерційного банку, зміст якої реалізується в напрямках єдиної грошово-кредитної політики держави, і кредитну політику банку – внутрішню, що формується власне банком.

Аналіз наведених вище визначень терміну «кредитна політика» дає змогу зробити висновок про неоднозначне трактування цього поняття в сучасній українській і зарубіжній економічній літературі, в зв'язку з чим

виникає необхідність науково обґрунтувати, що ж слід розуміти під терміном «кредитна політика» на сучасному етапі розвитку банківської системи України.

З метою з'ясування економічної сутності кредитної політики банку та механізму її формування, а також для формулювання науково обґрунтованого визначення поняття «кредитна політика банку» слід детально проаналізувати семантику понять, що є його складовими: «політика», «кредит» та «кредитна політика». Схематично дослідження понятійної бази терміну «кредитна політика банку» зображено на рисунку 1.1.

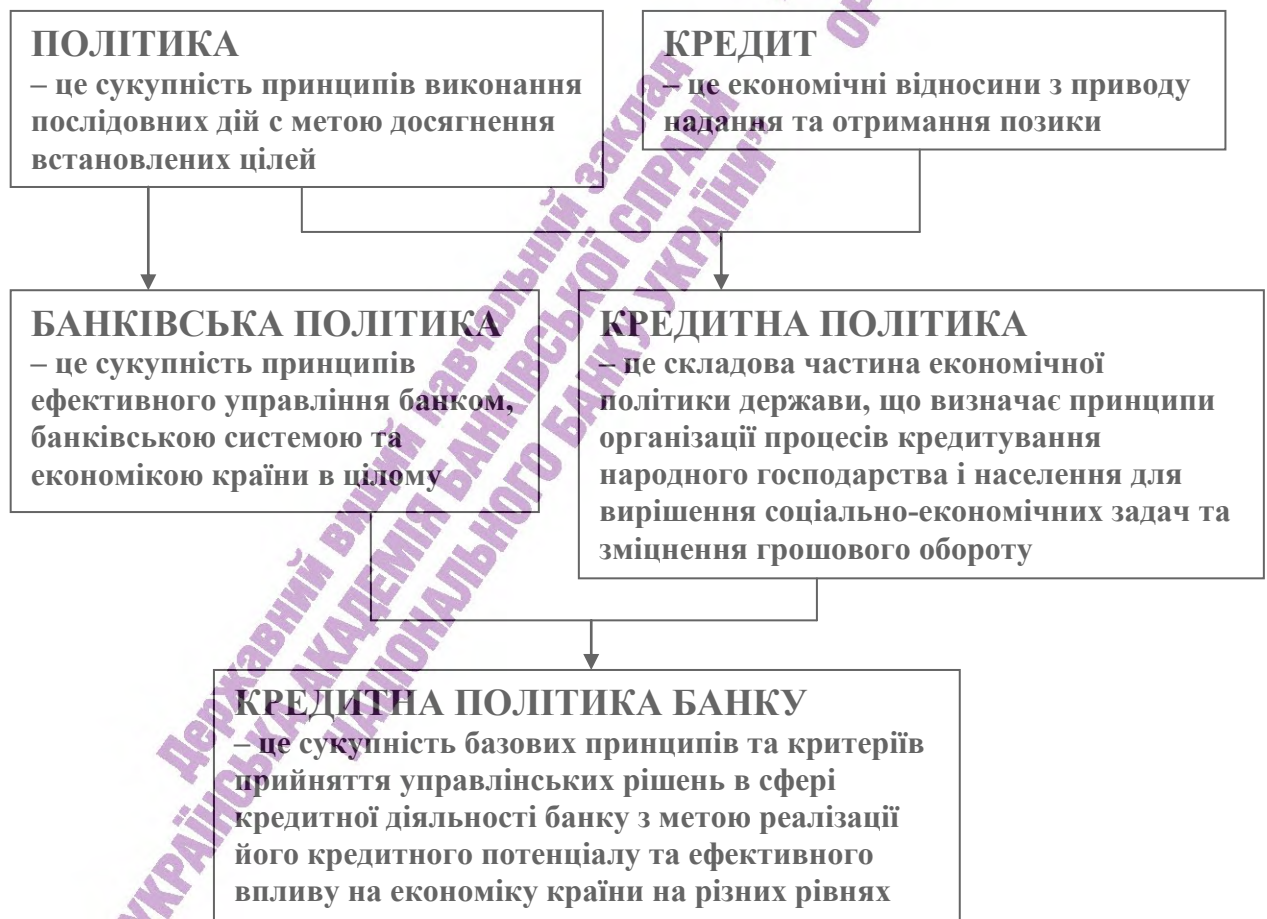

Рис. 1.1. Схема формулювання поняття «кредитна політика банку»

Політика (від грец. *politike* – мистецтво управління державою) зазвичай трактується як будь-яка суспільна діяльність [150]. В тлумачному словнику дається неоднозначне трактування цього поняття. Політика розглядається як:

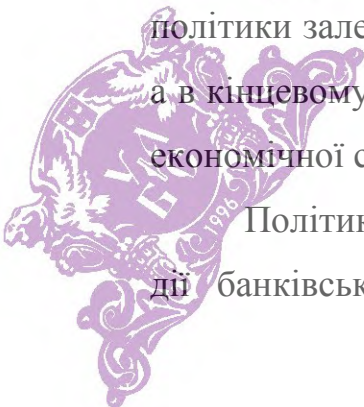
1) діяльність держави в сфері внутрішнього життя країни і міжнародних відносин, а також діяльність суспільних угруповань, партій, що визначається їх інтересами та цілями; 2) питання і події суспільного, державного життя; 3) спосіб дій, які направлені на досягнення певних цілей [109, с. 544].

«Філософський енциклопедичний словник» визначає політику як «сферу діяльності, пов'язану з відносинами між класами, націями...» [160, с. 507]. При цьому підкреслюється, що політика – це «особлива, специфічна форма суспільної діяльності». І далі: «Політика – і як практичні відносини, і як ідеологія – детермінована рухом економічних процесів і виступає як надбудова над економічним базисом суспільства. Економічні інтереси, в кінці кінців, виступають як соціальна причина політичних дій». З чого можна зробити висновок, що політика розуміється одночасно і як діяльність (практичні відносини), і як ідеологія, програма дій, концепція.

Словник Вебстера трактує політику саме як «встановлений курс», якого дотримується уряд, організація, установа або приватна особа і характеризується як «зваженість думок в управлінні справами» і як «управління процедурами». Політика – це спосіб виконання послідовних дій, де принципи є основою визначення відповідної політики і способів її реалізації.

Головне призначення політики банку полягає, з одного боку, в створенні методологічних та методичних основ управління діяльністю банками, а з іншого – у формуванні загальних принципів впливу банківської діяльності на соціально-економічний розвиток країни. Політика кожного конкретного банку визначає цільові орієнтири його розвитку, послідовність дій і закладає основи майбутніх результатів. Від якості проведеної банком політики залежить як саме існування банку, так і його економічне зростання, а в кінцевому результаті – стабільність банківської системи в цілому і рівень економічної стійкості в країні і її регіонах.

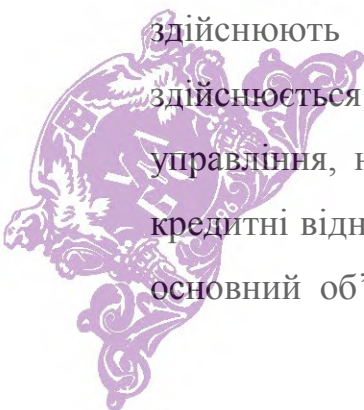
Політика банку являє собою сукупність директив, які визначають межі дії банківської установи та є загальним керівним принципом під час

прийняття управлінських рішень [85, с. 30]. Політику банку також визначають як сукупність принципів для прийняття рішень з метою організації ефективного управління банком, банківською системою та економікою [2, с. 34].

Аналогічний підхід в трактуванні політики банку можна зустріти і в сучасній західній літературі. Наприклад, у виданні Всесвітнього банку реконструкції та розвитку під редакцією Н. Брука зазначено: «Формування та реалізація політики означає інтеграцію організаційних потреб, правил, законів і управлінської філософії. Це сприяє розвитку корпоративної культури. При виробленні політики формується імідж банку і закладається основа для майбутніх результатів, а також для внутрішнього і зовнішнього аудиту. Потреба в чітко визначеній політиці зростає в міру розширення, децентралізації та підвищення самостійності банку. Банківська політика зазвичай зачіпає основні функції: кредитування, інвестиції в цінні папери та дочірні компанії, витрати на фінансування капітальних вкладень, внутрішній контроль і фінансове управління. Пропозиції по цим питанням виробляються головними менеджерами та співробітниками тих відділів, яких вони стосуються. Вироблення політики часто базується на галузевій політиці, традиціях і рекомендаціях керівництва. Банк також може скористатися допомогою зовнішніх джерел. При цьому будь-які зовнішні запозичення повинні бути адаптовані до потреб банку. Зазвичай, нові процедури і політика обов'язково схвалюються Радою директорів» [19, с. 6]. Автор даного дисертаційного дослідження поділяє наведену вище точку зору і приєднується до неї.

Кредитна політика банку передбачає виділення суб'єктів, що здійснюють управління кредитною діяльністю, та об'єктів, щодо яких здійснюється процес управління. Вплив кредитної політики, як механізму управління, направлений на зміну параметрів об'єктів, які характеризують кредитні відносини відповідних суб'єктів. Сама назва політики вже визначає основний об'єкт її впливу, а саме кредит. Розгляд кредиту як сукупності

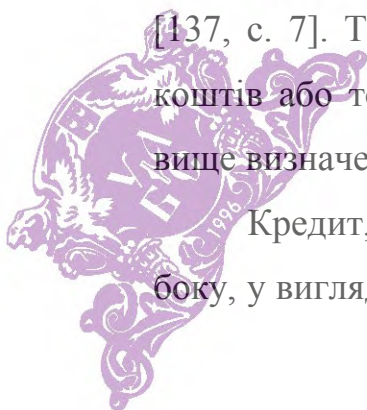
економічних відносин, дає змогу зробити висновок про те, що кредит і сформовані банком на його основі кредитні продукти, знаходяться під постійним впливом об'єктивних економічних законів, які реалізуються через кредитну політику.

При цьому слід зазначити, що в сучасній вітчизняній та зарубіжній економічній літературі існують різні погляди на економічну сутність кредиту. У західній економічній думці під терміном «кредит» зазвичай розуміють «... довіру, якою користується особа, що узяла на себе зобов'язання майбутнього платежу, з боку особи, що має право на цей платіж, – тобто довіру, яку кредитор надає позичальнику» [96, с. 5]. Це визначення було сформульоване ще на початку ХХ століття відомим німецьким економістом В. Лексисом. Крім цього, не можна не погодитися з думкою В.А. Трахтенберга, який ще в 1931 році підкреслював, що:

- кредит – це категорія не технічна, а соціальна;
- кредит – це категорія історично обмежена;
- кредит повинен вивчатися як явище, що безперервно діалектично розвивається.

Пізніше в роботах українських і російських вчених-економістів детальніше досліджувалися кредитні відносини, формувалося сучасне розуміння кредиту як економічної категорії. «Кредит як економічна категорія – це, безумовно, абстракція, оскільки ми розглядаємо кредит як суспільне явище в цілому безвідносно до особливостей та умов, в яких здійснюється кожна конкретна кредитна операція. У той же час кредит не є аморфним, він стає категорією саме тому, що ввібрав в себе сукупність кредитних операцій, всі загальні риси, властиві відносинам між кредитором та позичальником» [137, с. 7]. Таким чином, розуміння кредиту як позики (надання грошових коштів або товарів у борг зі сплатою відсотків) не суперечить наведеному вище визначенню.

Кредит, як економічна категорія, проявляє свою сутність, з одного боку, у вигляді сукупності економічних відносин з приводу руху вартості, а з

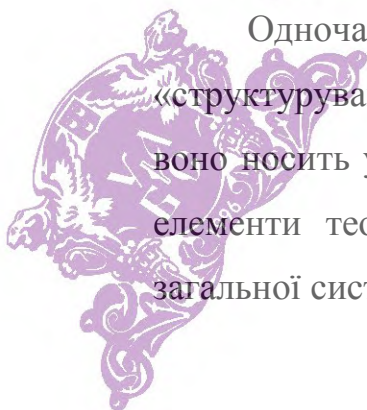
іншого, – у вигляді позики товарів або грошових коштів. Тому специфіка кредиту як економічної категорії проявляється в його суб'єктах, якими є кредитор і позичальник. Рух форми вартості являє собою внутрішній зміст кредиту.

Отже, модель «кредиту взагалі», або «кредиту в його чистому вигляді» – це не аморфна, а наочна абстракція, яка відображає специфічність кредиту як самостійної економічної категорії. Вона є теоретичною абстракцією, яка, з одного боку, представляє конкретну історичну форму кредиту, а з іншого, – постійно відтворювальну елементарну схему кредитних відносин. Тому кредитні відносини досить часто прямо регулюються об'єктивними економічними законами і відбувається це через механізм кредитної політики, яка, постійно шукає шляхи максимального використання існуючого законодавства в практичній реалізації кредитних відносин у державі.

Аналіз логічної побудови теоретичної моделі кредитних відносин дозволяє виділити три основні рівні дослідження, на кожному з яких вирішуються специфічні завдання теорії. При цьому методологічно важливо враховувати, що зміни, які відбуваються в процесі розвитку кредитних відносин, по-різному проявляють себе на різних рівнях.

Використовуючи діалектичний підхід, доцільно розглядати кредит, по-перше, на рівні сутнісних відносин, по-друге, на рівні, що визначає єдність змісту і форм кредиту і, по-третє, на рівні, що розкриває закономірності розвитку конкретних історичних форм кредиту. Дана послідовність логічних рівнів аналізу в своїй сукупності відображає рух від сутності до явища і потім до дійсності, що співпадає із загальною логікою руху від абстрактного до конкретного, від загального до одиничного.

Одночасно, вказуючи на теоретичну значущість принципу «структурування аналізу цілісності кредитних відносин» відзначимо, що воно носить умовний характер. У зв'язку із цим на рівні аналізу структурні елементи теорії кредитних відносин розглядаються як невід'ємні ланки загальної системи.

На першому етапі аналізу сутнісних ознак кредиту в сучасній економічній теорії поширеним є визначення кредиту як економічної категорії, що виражає певні виробничі (економічні) відносини з приводу надання товарів або грошових коштів на принципах поворотності, терміновості та платності.

На другому етапі аналізу кредит необхідно досліджувати в історичному аспекті як складовий елемент системи економічних відносин. Кредитні відносини, як будь-які економічні відносини, мають історичний характер, тобто вони змінюються під впливом розвитку виробничих відносин. Кредит виражається у формах, кожна з яких є тією або іншою частиною складного комплексу суспільних відносин, що виникають в процесі відтворення. У цьому сенсі кожна форма кредиту – це, з одного боку, віддзеркалення сутності кредиту, а з іншої – прояв взаємозв'язку власне кредитних відносин з предметною стороною кредитної операції. Отже, на другому рівні аналізу об'єктом дослідження є пізнання сутності кредиту в його історичному розвитку. Процес пізнання на даному рівні розвивається від розуміння внутрішньої природи кредиту до його опосередкованості, до розуміння єдності сутності та явищ, завдяки якому і проявляється економічний зміст. Дійсно, проведенню кредитної політики передують формування наукових поглядів та ідей про характер і форми кредиту, його можливості та способи впливу на виробництво. Як було показано вище, на другому етапі аналізу кредит досліджується в історичному аспекті. Кредит отримує своє вираження у формах, які, з одного боку, відображають сутність кредиту, а з іншого – відображають взаємозв'язок власне кредитних відносин із наочною стороною кредитної операції.

Критерієм істинності наукових знань про кредит та його форми є практика їх використання, що досліджується на третьому етапі аналізу. Наука завжди виникає під впливом зростаючих потреб суспільства і для їх задоволення. При цьому, чим швидше на практиці з'являються нові вимоги, тим швидше існуючі форми кредиту приводяться у відповідність із цими

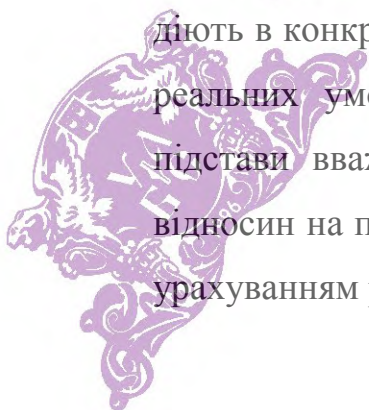

потребами, тим ширше реалізується позитивна роль кредиту в загальному розвитку економіки. Численні нові явища економічного життя, змінюючи сутність явищ, також трансформують найбільш консервативну частину їх існування – форму. Відповідно змінюються визначення та дефініції, що виражають найбільш істотні риси сутності явища, що вивчається.

Форми прояву кредиту як економічної категорії, на нашу думку, можна класифікувати за різними ознаками:

- залежно від матеріально-речової природи розрізняють товарну, грошову та змішану форми кредиту;
- за функціональною ознакою (з погляду задоволення потреб економіки та клієнтів банку) – споживчу та виробничу форми;
- за суб'єктами кредитної операції розрізняють такі форми кредиту, як кредит юридичним і фізичним особам, а детальніше: комерційний, банківський, державний, міжнародний.

Третій рівень аналізу – це синтез першого та другого рівнів дослідження. Тут здійснюється перехід від формального до системного мислення, в якому акумулюються всі попередні моменти дослідження. У зв'язку з цим необхідно враховувати, що перший і другий рівні пізнання ще не дають остаточної характеристики кредиту. Кредит на перших рівнях аналізу представлений як би «в чистому вигляді». Проте, очевидно, що в реальній дійсності «чистих» явищ ні в природі, ні в суспільстві немає і бути не може. Діалектика розвитку суспільства показує, що саме поняття «чистоти» передбачає певну вузькість, односторонність людського пізнання, що не охоплює предмет до кінця у всій його складності. На завершальному етапі дослідження кредит виступає в його функціональних формах, що реально діють в конкретних історичних умовах, тобто з урахуванням всієї сукупності реальних умов його функціонування. Наведені вище міркування дають підстави вважати, що конкретним проявом пізнання сутності кредитних відносин на практиці, враховуючи їх сучасний стан і перспективи розвитку з урахуванням реалій життя, є кредитна політика.

Аналогічний підхід доцільно використати і при дослідженні сутності кредитної політики банку. У зв'язку із загальноприйнятим трактуванням політики як надбудовної категорії, кредитну політику слід розглядати як надбудовну категорію, що ґрунтується на дослідженні досягнутого рівня розвитку кредитних відносин і направлена на їх удосконалення. Кредит є основою кредитної політики, що розробляється банком, і є базовим критерієм її ефективності та оптимальності.

Дійсно, кредит визначає кредитну політику комерційного банку, оскільки кредитні відносини є об'єктивною основою для її розробки. Але існує і зворотна залежність. Вивчивши інтереси юридичних та фізичних осіб, їх потреби, банк може точніше сформулювати основні пріоритети своєї кредитної політики.

Вплив кредитної політики на кредит полягає в тому, що вона дає змогу оцінити реальні потреби клієнтів та реалізувати їх в новій комбінації форм кредиту або нових формах кредиту, що, поза сумнівом, зачіпає і кредит як економічну категорію. Так прогресивна кредитна політика, як важливий елемент надбудови, що прийнята до виконання персоналом банку і правильно усвідомлена акціонерами, основними клієнтами банку, органами державного контролю та іншими структурами, стає важливою матеріальною силою, сприяючи розвитку банку, підвищенню ефективності його роботи. І навпаки – неадекватна кредитна політика приводить до затримки розвитку банку, погіршення його фінансового стану, а можливо, і до його банкрутства.

Перелічені вище положення, що пов'язані із з'ясуванням: основних властивостей, суб'єктів, об'єктів, функцій та ролі кредитної політики; дають змогу визначити сутність кредитної політики банку, як сукупності базових принципів та критеріїв прийняття управлінських рішень у сфері кредитної діяльності банку з метою реалізації його кредитного потенціалу та ефективного впливу на економіку країни на різних рівнях.

Специфіка діяльності банку, як управляючого економічними відносинами в моделі «кредитор-позичальник», вимагає структурувати кредитну політику банку за основними цілями управління:

- кредитна політика банку, що направлена на управління кредитним потенціалом та внутрішніми кредитними процесами;
- кредитна політика банку, що направлена на управління діяльністю його клієнтів.

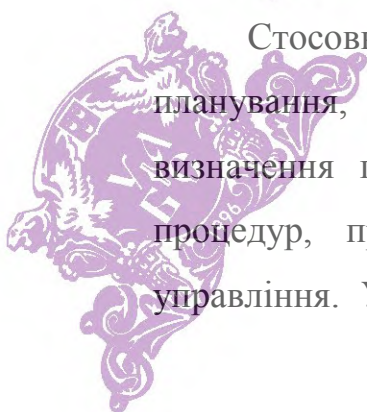
Таким чином, кредитна політика банку, в якості базового елемента процесу управління кредитним портфелем, визначає довгострокові цілі банку в кредитній діяльності, враховуючи загальну спрямованість функціонування банку, а також інструменти і процедури безпосередньої роботи працівників в процесі здійснення управління.

Для розуміння глибинної сутності кредитної політики банку необхідно чітко визначити її місце в системі банківського менеджменту. Процес управління – це сукупність окремих видів діяльності, направлених на забезпечення функціонування і розвитку системи на користь досягнення цілей, що стоять перед нею. В процесі управління вирішуються два завдання:

- тактичне, що пов'язане із підтримкою стійкості і взаємодії всіх елементів системи;
- стратегічне, що забезпечує розвиток і вдосконалення системи, переведення її в якісно інший стан.

Процес (від лат. processus – просування) в широкому сенсі цього слова – це послідовна зміна в розвитку явищ, станів та змін. Процес у вузькому змісті слова – це сукупність послідовних дій, що направлені на досягнення певних результатів. Зазвичай процеси складаються з окремих етапів (фаз).

Стосовно банківської сфери, то процес управління починається з планування, яке включає широкий спектр елементів, починаючи з визначення глобальної місії банку і закінчуючи розробкою конкретних процедур, правив і програм проведення операцій на різних рівнях управління. У структурі планування діяльності банку кредитній політиці

відводиться, проміжне місце між стратегією, яка формує загальні критерії оцінки кредитної діяльності банку на перспективу, і тактикою, що визначає дії кредитного підрозділу банку на короткостроковий період (рис. 1.2).

Виходячи з цього, основні положення кредитної політики банку визначаються місією і стратегією розвитку банку, але є, у свою чергу, основою для розробки тактики, процедур, правил і механізмів її реалізації. Саме на стадії розробки кредитної політики банку повинні вирішуватися завдання, пов'язані із створенням базових принципів, критеріїв, стандартів і лімітів ухвалення управлінських рішень, обов'язкових для всіх структурних підрозділів банку.

Рис.1.2. Місце кредитної політики банку в ієрархії банківського менеджменту

Займаючи найвище місце в ієрархії процесу планування кредитна політика, у порівнянні з тактикою кредитування, і тим більше правилами і процедурами здійснення кредитних операцій, має визначальний вплив на процес управління, що дає змогу визначити основну властивість кредитної політики в системі управління банком і віднести її до активних інструментів управління.

Оскільки кредитні відносини банку відрізняються значною різноманітністю і можуть приймати різну форму, кредитна політика банку може бути структурована за видами в залежності від специфіки об'єкта управління. Як правило, кредитну політику класифікують за цілями кредитування та суб'єктами кредитних відносин. Однак сучасні тенденції щодо диференціації кредитних відносин дають змогу доповнити вже існуючі класифікації наступними видами кредитної політики: політика банку на міжбанківському ринку кредитів та депозитів; політика обліку векселів; політика здійснення факторингових операцій; політика банку на вторинному ринку цінних паперів; лізингова політика банку.

Кредитна політика банку має своє функціональне призначення. Як складова загальної політики банку, кредитна політика виконує як загальні функції, так і специфічні, що властиві лише їй і що вирізняють кредитну політику в загальній структурі банківської політики.

До загальних функцій кредитної політики можна віднести:

- комерційну функцію, що проявляється в цільовій орієнтації банку на отримання прибутку;
- стимулюючу функцію, що проявляється в задоволенні потреб держави та клієнтів банку в кредитних ресурсах;
- контролюючу функцію, що направлена на оцінку кредитних ризиків та їх мінімізацію.

До специфічних функцій кредитної політики слід віднести:

- формування системи цілей управління кредитною діяльністю банку;

- забезпечення узгодженості інтересів різних кредиторів та позичальників;
- оптимізацію окремих кредитних продуктів та кредитного портфелю банку загалом.

Виходячи з цього, кредитна політика банку є одним з найважливіших інструментів запобігання ризикам, а її головне призначення полягає у встановленні ключових принципів, яких мусять дотримуватися менеджери та керівники банку при плануванні кредитної діяльності та видачі кредитів.

Тип кредитної політики банку спрямований на мінімізацію кредитного ризику, що розглядається як пріоритетна мета в здійсненні його кредитної діяльності. Виділяють наступні типи кредитної політики банку:

- консервативний,
- поміркований,
- агресивний.

Консервативний тип кредитної політики банку спрямований на мінімізацію кредитного ризику разом з бажанням не відставати від загальних тенденцій ринку. Така мінімізація розглядається як пріоритетна мета в здійсненні його кредитної діяльності. Орієнтуючись на даний тип кредитної політики, банк не намагається отримувати високі доходи за рахунок значного розширення обсягів кредитної діяльності. При застосуванні даного типу кредитної політики характерною особливістю є скорочення кола позичальників та здійснення пролонгації кредитів виключно надійним клієнтам. Суттєво скорочуються строки надання кредиту та його розміри, збільшується вартість кредиту. Наслідком впровадження такої політики може бути досягнення стабільного фінансового стану в короткостроковій перспективі та ймовірність втрати ринку та конкурентних переваг. Методами реалізації даної політики є:

- жорсткі критерії оцінки кредитоспроможності позичальників;
- мінімізація строків надання кредитів та їх обсягів;
- жорсткі умови надання кредиту та підвищення його вартості;

- використання жорстких процедур ліквідації проблемної заборгованості.

Поміркований тип кредитної політики характеризує типові умови її здійснення у відповідності до загальноприйнятих банківською практикою та орієнтується на середній рівень кредитного ризику. Основною метою такої політики є орієнтація на такий рівень кредитного ризику, що дозволяє максимізувати фінансову стабільність банку як у короткостроковій перспективі, так і в довгостроковій. У більшості випадків є відображенням усереднених умов здійснення кредитної політики на ринку з огляду на загальноприйнятту фінансову практику.

Агресивний тип кредитної політики за пріоритетну мету ставить максимізацію прибутку у короткостроковій перспективі за рахунок розширення обсягів кредитної діяльності, зайняття більшої частки ринку. Впровадження такого типу кредитної політики супроводжується ігноруванням високого рівня кредитного ризику, що супроводжує такі операції. Таким чином, кредит поширюється на максимальну кількість клієнтів, включаючи найбільш ризиковані їх групи. Може збільшуватися період надання та обсяг кредиту, пролонгуватися борг, знижуватися вартість кредиту. Разом із зростанням частки ринку та збільшенням потенційного прибутку може спостерігатися зниження платоспроможності та ліквідності банку.

Методами реалізації такої політики є:

- надання кредитів більш ризиковим категоріям позичальників,
- збільшення строків надання кредитів та їх розмірів,
- зниження вартості кредитів до мінімально можливого рівня,
- надання позичальникам можливості пролонгації кредиту.

Відповідно до основних функцій та завдань кредитної політики в банку різні дослідники виділяють різні класифікаційні ознаки для виділення окремих видів кредитної політики. Систематизувавши існуючий науковий

доробок з цього питання, можна запропонувати наступну класифікацію кредитної політики банку (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1

Багатокритеріальна класифікація кредитної політики банку*

Критерій поділу	Види кредитної політики банку
суб'єкти кредитних відносин	<ul style="list-style-type: none"> – щодо суб'єктів корпоративного бізнесу – щодо суб'єктів малого та середнього бізнесу – щодо фізичних осіб-підприємців – щодо домашніх господарств
форми кредиту	<ul style="list-style-type: none"> – по наданню споживчого кредиту – по державному кредиту – по іпотечному кредиту – по банківському кредиту – по міжнародному кредиту
термін	<ul style="list-style-type: none"> – в сфері короткострокового кредитування – в сфері середньострокового кредитування – в сфері довгострокового кредитування
забезпечення та цільове використання кредиту	<ul style="list-style-type: none"> – по наданню цільових забезпечених кредитів – по наданню нецільових кредитів
галузева спрямованість	<ul style="list-style-type: none"> – по кредитуванню промислових підприємств (важкої, легкої, харчової промисловості) – торгових організацій – будівельних організацій – транспортних підприємств – сільськогосподарських організацій тощо
тип ринку	<ul style="list-style-type: none"> – на грошовому ринку – на фінансовому ринку – на ринку капіталів
місце реалізації	<ul style="list-style-type: none"> – на місцевому рівні – на регіональному рівні – на національному рівні – на міжнародному рівні
ціна кредиту	<ul style="list-style-type: none"> – по наданню стандартних кредитів – по наданню пільгових кредитів – по наданню проблемних позичок (під підвищені відсотки)
метод кредитування	<ul style="list-style-type: none"> – при кредитуванні по залишку – при кредитуванні по обороті

*Джерело: складено автором

Роль кредитної політики банку визначається її основною властивістю, як інструмента управління, і полягає в організації ефективного управління банком, а також ефективного впливу на економіку країни на різних рівнях.

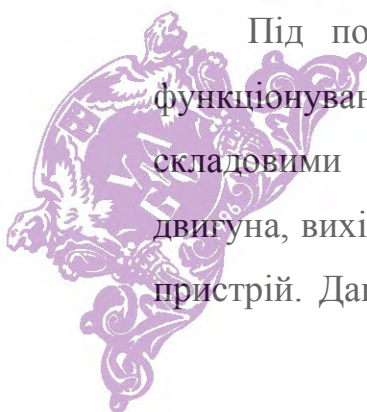
На макроекономічному рівні слід підкреслити важливе значення кредитної політики в процесах формування, розподілу та перерозподілу національного доходу, в організації планування і регулювання грошового обороту держави, а на мікроекономічному рівні (рівні окремого банку) в забезпеченні стабільності діяльності банку, його надійності, рентабельності і ліквідності, адекватності діяльності банку потребам його клієнтів.

Роль кредитної політики банків в економіці країни пояснюється її важливим значенням в процесі перерозподілу грошових коштів між галузями та сферами ринкової економіки через банки; фінансування та кредитування потреб економіки на не інфляційній основі, тобто без випуску в обіг додаткових грошових знаків.

1.2. Елементи механізму формування та реалізації кредитної політики банку

Формування та реалізація кредитної політики банку пов'язані як з економічними, так і з адміністративно-управлінськими інструментами, важелями та методами, які складають основу механізму формування та реалізації кредитної політики. Поняття механізму формування та реалізації кредитної політики не є новим для економічної науки, але на сьогодні немає достатніх підстав вважати його ґрунтовно дослідженим.

Під поняттям «механізм» у техніці традиційно розуміють спосіб функціонування певної системи, пристрій, що передбачає чи перетворює рух, складовими компонентами якого є: вхідна ланка, яка отримує рух від двигуна, вихідна, яка з'єднана з робочим органом машини та регулювальний пристрій. Дане визначення можна адаптувати до механізму формування та

реалізації кредитної політики і схематично зобразити модель такого механізму наступним чином (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Базова модель механізму формування та реалізації кредитної політики банку

Для визначення сутності механізму формування та реалізації кредитної політики банку необхідно врахувати наступні методологічні основи:

1) основним призначенням механізму формування та реалізації кредитної політики банку є організація процесу кредитування, який набуває певної спрямованості та цільових орієнтирів у зв'язку з функціонуванням останнього;

2) механізм формування та реалізації кредитної політики включає в себе як організацію процесу кредитування, так і дії суб'єктів управління через економічні й управлінські методи і важелі, що впливають на реалізацію кредитних відносин;

3) механізм формування та реалізації кредитної політики банку не є статичним, а постійно розвивається, пройшовши ряд стадій від простої функціональної до складної управлінської системи;

4) ефективне функціонування механізму формування та реалізації кредитної політики банку, який підпорядковує інструменти, важелі та методи

впливу на процес кредитування, залежить від повноти забезпечення економічних інтересів суб'єктів кредитних відносин;

5) забезпечуючи реалізацію процесу кредитування, механізм формування та реалізації кредитної політики банку охоплює і регулятивні дії, спрямовані на його адаптацію до швидкозмінної господарської ситуації.

Таким чином, механізм формування та реалізації кредитної політики банку представляє собою систему дій та організаційно-економічних прийомів, інструментів впливу, за допомогою яких вводиться в дію процес кредитування; регулювання даного механізму здійснюється відповідно до визначених принципів.

Механізм формування та реалізації кредитної політики банку передбачає, що дані процеси відбуваються на основі інтеграції взаємозалежних і взаємопов'язаних елементів, які можуть кількісно і якісно змінюватися під дією різноманітних факторів.

Основними елементами механізму формування кредитної політики банку можна вважати:

- цілі кредитної діяльності банку, що проявляються у формуванні стратегії та тактики кредитування, розробці цільових проектів, планів розвитку тощо;
- принципи організації кредитної діяльності та формування кредитної політики;
- фактори, що визначають кредитну політику банку;
- кількісні характеристики кредитної діяльності: обов'язкові, що встановлені чинним законодавством, та ті, що приймаються до виконання правлінням банку;
- якісні характеристики кредитної політики та кредитних продуктів банку.

Результатом успішної взаємодії всіх елементів механізму формування кредитної політики банку є розробка кредитної політики, механізм

ефективної реалізації якої передбачає у своїй структурі наявність двох наступних ланцюгів:

- механізм фінансового забезпечення кредитної політики, основними елементами якого є джерела формування кредитних ресурсів, форми та методи залучення коштів;
- механізм банківського кредитування, що реалізується через різноманітні кредитні процедури та види кредитних продуктів.

Схематично механізм формування та реалізації кредитної політики банку, а також його основні елементи показано на рисунку 1.4.

Слід зазначити, що поділ всього механізму формування та реалізації кредитної політики банку на окремі елементи є досить умовним, адже всі складові даного механізму тісно взаємодіють між собою, одночасно виконуючі функції різних за економічною сутністю компонентів.

Так, наприклад, новий кредитний продукт банку, що розроблений у відповідності до останніх принципів кредитної політики, з часом може набувати популярності і серед інших банків, тим самим впливаючи на кредитний ринок в країні загалом, змінюючи його, а отже – поступово перетворюючись на фактор формування кредитної політики.

Кредитна політика банку проявляється у вигляді тактики роботи банку у формі проектів, планів розвитку банку, а найчастіше у формі визначеного переліку цілей банку, який складається в ієрархічному порядку. Виходячи із тлумачення термінів в українській мові можна визначити, що ціль – це те, до чого прагнуть, що треба здійснити [108]. Філософське тлумачення цілі є дещо відмінним від наведеного вище: ціль або мета розуміється як «один з елементів поведінки і свідомої діяльності людини, яка характеризує передбачення в мисленні результату діяльності і шляху його реалізації за допомогою певних засобів. Мета виступає як спосіб інтеграції різних дій людини в деяку послідовність або систему. Аналіз діяльності припускає виявлення невідповідності між наявною життєвою ситуацією та метою; здійснення мети є процесом подолання цієї невідповідності» [160, с. 763].

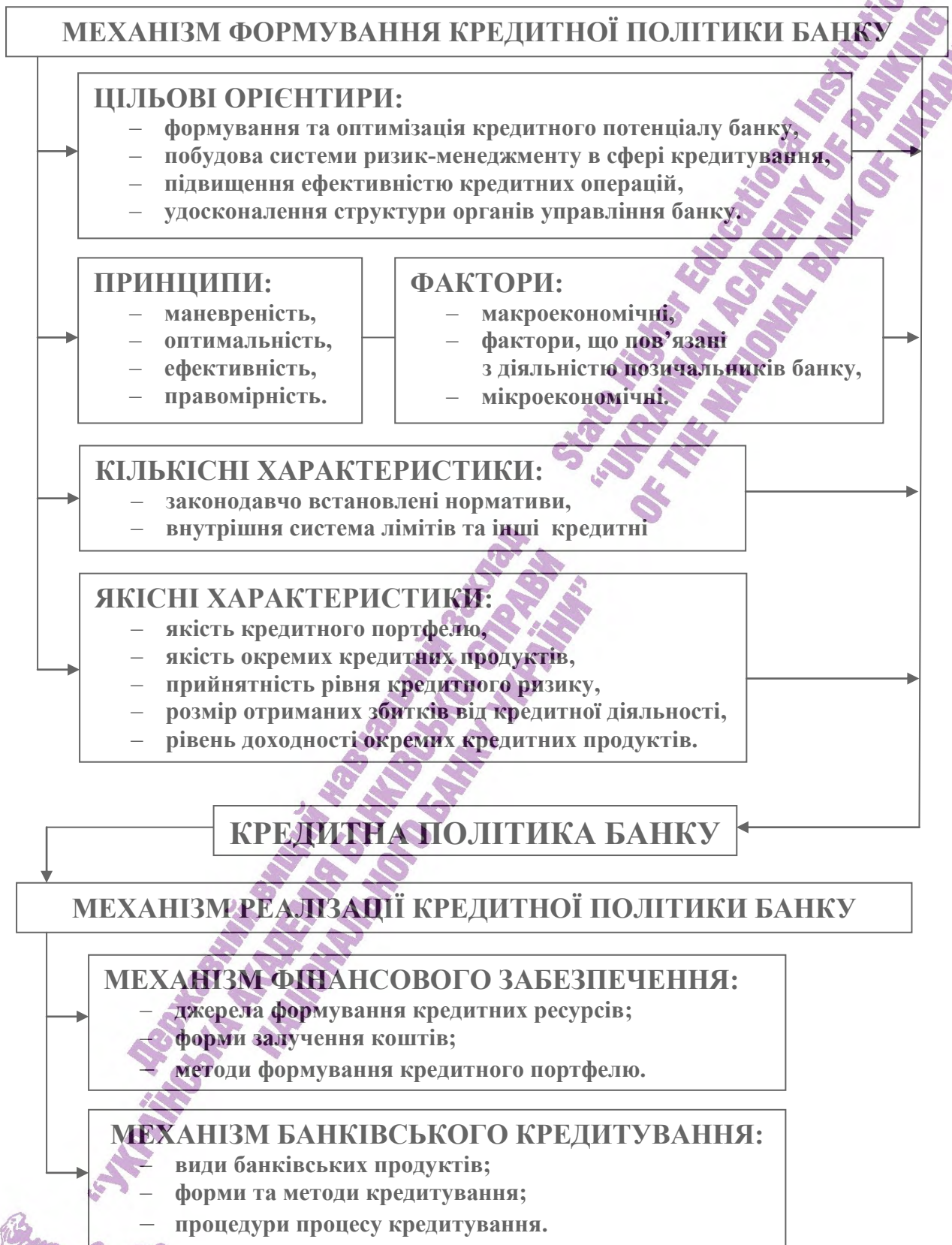
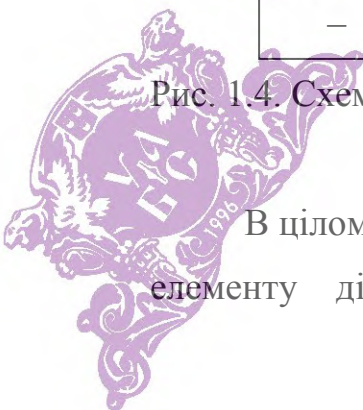

Рис. 1.4. Схема механізму формування та реалізації кредитної політики банку

В цілому філософське розуміння цілі припускає її розгляд як важливого елемента діяльності. Мета розглядається як ідеальне передбачення

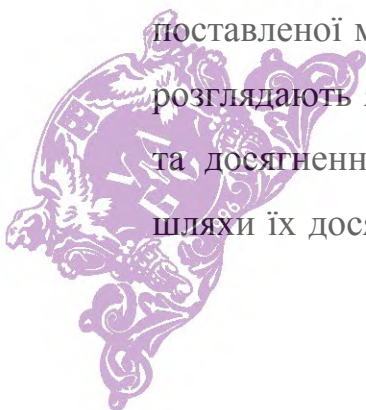
результату діяльності, а діяльність – як складний процес досягнення мети, вибору оптимального шляху серед можливих альтернатив і планування діяльності.

У зв'язку із цим цілі кредитної діяльності банку визначають кількісні та якісні характеристики його розвитку, оцінка ступеня досягнення яких дозволяє говорити про ефективність кредитної політики банку. Основним моментом при розробці кредитної політики є правильна постановка мети та вибір відповідних інструментів для її реалізації. При цьому для кожного банку, перш за все, повинні бути зрозумілими та чіткими цілі його кредитної діяльності.

На макроекономічному рівні метою кредитної політики країни, що проводиться банками на чолі з Національним банком України, є підтримка стабільності грошово-кредитної системи та забезпечення стійкого поступального розвитку економіки.

На мікроекономічному рівні цілі кредитної політики тісно взаємозв'язані і обумовлені стратегією банку в сфері кредитної діяльності. В українській мові стратегія трактується як наука про ведення війни або мистецтво управління суспільною, політичною боротьбою [108]. «Стратегія (від грец. *strategia*) – це : а) мистецтво ведення великих операцій, кампаній і війни в цілому, а також підготовки озброєних сил держави до війни; б) найвище узагальнення військового мистецтва» [150]. У російському тлумачному словнику стратегія визначена як « загальна керівна лінія, установки, направлені на досягнення кінцевої мети у війні, а також в будь-якій боротьбі, діяльності» [137].

Під стратегією банку слід розуміти загальний напрям досягнення поставленої мети та ухвалення управлінських рішень. Разом з тим стратегію розглядають як загальний комплексний план, що забезпечує здійснення місії та досягнення цілей діяльності банку. Стратегія визначає цілі та основні шляхи їх досягнення, забезпечуючи дотримання єдиного напрямку дій. Отже,

стратегія визначає мету перспективного розвитку, межі дій і управлінських рішень.

Стратегія банку – це генеральний план дій, що визначає пріоритети стратегічних завдань, ресурси та послідовність етапів досягнення стратегічних цілей. Головне завдання стратегії полягає в тому, щоб перевести діяльність банку з її нинішнього до майбутнього бажаного стану.

До основних стратегій розвитку банку належать:

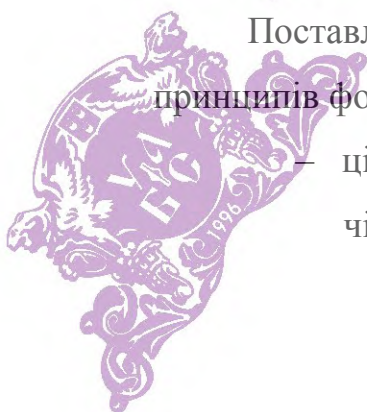
- кредитно-інвестиційна (види, умови, обсяги і структура активних операцій, а також способи та засоби їх проведення і поведінки банку на відповідних сегментах ринку банківських послуг);
- депозитно-акумуляційна (види, умови, обсяги і структура пасивних операцій, зміст яких полягає у формуванні власних (власного капіталу) та позикових (залучених) коштів, а також поведінка банку на відповідних сегментах ринку, що враховує вплив зовнішніх і внутрішніх факторів);
- дивізійна (регіональна, продуктова, споживча) – способи адаптації кредитно-інвестиційної та депозитно-акумуляційної стратегій залежно від особливостей регіону, продукту або конкретного кола споживачів [96, с. 56].

Виходячи з цього, до цілей кредитної політики банку можна віднести:

- формування та оптимізація кредитного портфелю банку;
- побудова системи управління ризиками в сфері кредитування;
- підвищення ефективності кредитних операцій;
- удосконалення структури органів управління кредитною діяльністю банку.

Поставлені цілі можуть бути досягнуті лише при дотриманні наступних принципів формування кредитної політики банку:

- цільова спрямованість, тобто встановлення початкових цілей та чітке їх дотримання;

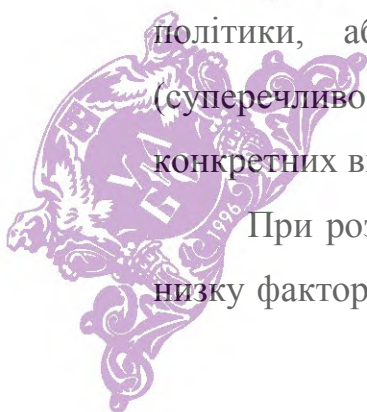

- маневреність, як здатність швидко реагувати на зовнішні та внутрішні фактори впливу на кредитну політику;
- оптимальність, тобто здатність скоординувати інтереси учасників кредитних відносин;
- ефективність, що оцінюється за мірою досягнення цілей формування кредитної політики;
- правомірність, як чітка відповідність чинному законодавству.

У принципах формування кредитної політики банку знаходить своє відображення власне економічна природа діяльності банку в суспільстві. Адже банки в економіці будь-якої країни виступають в трьох основних якостях: як звичайне підприємство, що прагне максимізувати свої прибутки; як сектор економіки, в якому задіяна значна частина трудового потенціалу держави, та як важливий інститут макроекономічного впливу на фінансовий сектор держави. Загальна мета діяльності банку повинна визначати пріоритети його політики з позиції прибутковості, рентабельності, ліквідності, мінімізації ризику, оптимізації кредитного портфеля. Основна мета працівників банку – це підвищення рівня поточних доходів. А державу, аналізуючи діяльність банку, цікавить, перш за все, його надійність та стабільність.

Слід підкреслити, що не може існувати єдиної кредитної політики для всіх без виключення банків. Кожен конкретний банк має формувати свою власну кредитну політику, враховуючи економічну, політичну, соціальну ситуацію в регіоні його функціонування або беручи до уваги всю сукупність зовнішніх та внутрішніх ризиків, що впливають на роботу даного банку. Сукупний ризик банку підвищується, якщо він або не має власної кредитної політики, або користується кредитною політикою невисокої якості (суперечливою, нечіткою), або не зміг довести її положення до відома конкретних виконавців, що ставить під сумнів можливість її реалізації.

При розробці кредитної політики банкам доводиться враховувати цілу низку факторів, що мають безпосередній вплив на їх діяльність. Фактор (від

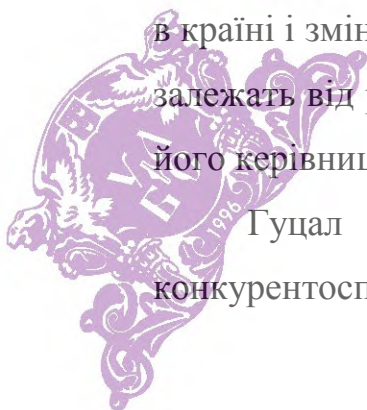
лат. factor той, що робить, виробляє) – це істотна обставина в певному процесі, явищі [109]. Проблеми класифікації різних економічних явищ та процесів одержали широкого поширення у вітчизняній науковій літературі. Але дослідження проблеми класифікації факторів кредитної політики передбачає передусім звернення до їх загальної класифікації. У відповідності до наукових робіт Г.В. Савицької можна виділити наступні групи факторів:

- за ступенем впливу на результат фактори поділяються на основні та другорядні;
- стосовно об'єкта дослідження – на внутрішні та зовнішні;
- за залежністю від об'єкта дослідження – на об'єктивні, суб'єктивні та змішані;
- за ступенем поширеності – на загальні, приватні та специфічні;
- за часом дії – на постійні та змінні;
- за характером дії – на екстенсивні та інтенсивні;
- за своїм складом – на прості та складні;
- за можливістю виміру їх впливу – на вимірювані та не вимірювані [139, с. 29].

Розглянута класифікація факторів є досить повною, вона включає достатній обсяг критеріїв, але, на наш погляд, для якісного дослідження факторів, що впливають на формування кредитної політики банку, загальної класифікації недостатньо.

Щодо поділу факторів кредитної політики за рівнем впливу, то, як правило, сучасні вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти виділяють дві групи чинників, що впливають на процеси формування та реалізації кредитної політики банку: макроекономічні, що діють однаково на всі банки в країні і змінити які у банків немає можливості, та мікроекономічні, такі, що залежать від роботи конкретного банку і підлягають корегуванню зі сторони його керівництва [85, с. 128].

Гуцал І.С. до внутрішніх факторів відносить ті, що пов'язані із конкурентоспроможністю установи банку і, зокрема, фінансовою стійкістю і

надійністю банку, а зовнішні – із політичною та економічною ситуацією в країні, законодавчою базою, рівнем розвитку банківської інфраструктури, а також міжбанківською конкуренцією [44, с.75].

На наш погляд, для точнішого визначення впливу факторів на кредитну політику комерційного банку необхідним є виділення в окрему групу факторів, що пов'язані зі специфікою діяльності підприємств-позичальників банку. Таку точку зору підтримують окремі дослідники кредитної діяльності та політики в банках. Так, В.А. Чернов розділяє фактори за ступенем керованості на три групи:

- керовані регульовані фактори (що – характеризують якість роботи колективу, якість управлінської роботи),
- умовно нерегульовані або важкорегульовані (чинники та умови, що залежать в основному від передісторії функціонування аналізованого банку);
- некеровані, нерегульовані фактори (фактори й умови, що не можуть бути змінені суб'єктом керування) [81, с. 63]

На підставі дослідження існуючих альтернативних поглядів на класифікацію факторів було сформовано авторську концепцію. Отже, пропонується фактори, що визначають кредитну політику банку, залежно від рівнів її здійснення, поділити на три групи: фактори зовнішнього впливу, внутрішнього та фактори, що пов'язані із діяльністю його клієнтів (рис. 1.5).

Останню групу факторів виділяємо у зв'язку із існуванням певної (обмеженої) можливості банку здійснювати вплив на діяльність своїх клієнтів. Результати дослідження та врахування таких факторів суттєво впливають на формування принципів банківської політики та розробку основних її складових: методики оцінки кредитоспроможності позичальників та оцінки рівня кредитного ризику.

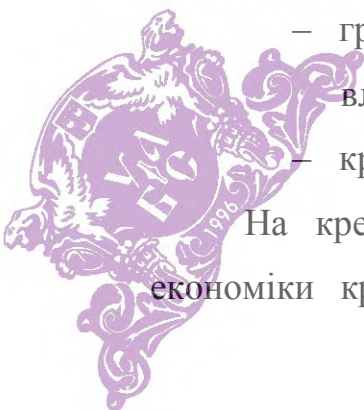

Рис. 1.5. Класифікація факторів формування кредитної політики банку

У першу групу виділено фактори, що здійснюють зовнішній вплив на кредитну політику окремого банку з боку держави, а також державних та місцевих органів регулювання і нагляду. До них відносяться:

- загальний економічний стан країни та регіону, в якому функціонує банк;
- грошово-кредитна та фіскальна політика державних органів влади, що визначають рівень попиту на банківські кредити;
- кредитні ризики, що виникають на макроекономічному рівні.

На кредитну політику банку значний вплив має загальний стан економіки країни та регіону, в якому банк здійснює свою діяльність.

Очевидно, що в кризових умовах банківська система не може бути стабільною, адже вона перебуває під впливом інфляції, кризи неплатежів, бюджетного дефіциту, падіння ВВП тощо. Наявність структурних диспропорцій у вітчизняній економіці, слабе конкурентне середовище свідчать про необхідність структурних реформ, направлених на підвищення конкурентоспроможності та ефективності економіки. Без подолання структурної слабкості економіки шляхом наполегливого проведення необхідних структурних перетворень надійність та ефективність кредитної політики як на макроекономічному, так і на рівні окремих банків будуть неминуче втрачені.

Багато в чому кредитну політику банку визначає грошово-кредитна та фінансова політика держави, яку проводять Національний банк України та Міністерство фінансів України. НБУ реалізує державну політику, використовуючи загальні методи грошово-кредитного регулювання економіки: встановлення офіційної облікової процентної ставки; проведення операцій на відкритому ринку з валютою та цінними паперами; встановлення економічних норм та нормативів діяльності комерційних банків. Політика НБУ відносно грошово-кредитного регулювання економіки шляхом зміни облікової ставки безпосередньо пов'язана, а точніше – багато в чому визначає попит на банківські позики на ринку, тобто потребу в позиках банку з боку його клієнтів.

Природно, що кредитна політика банків формується під впливом державної політики України, що проводиться НБУ, Міністерством фінансів, та іншими державними органами, в частині оподаткування банків, визначення порядку виконання окремих видів операцій (з цінними паперами, валютою, банківськими металами). Зростання можливостей для комерційного банку користування додатковими ресурсами (в тому числі по лінії міжбанківського кредиту) сприяє проведенню ліберальнішої кредитної політики, зниженню рівня процентних ставок. З іншого боку, високі ставки

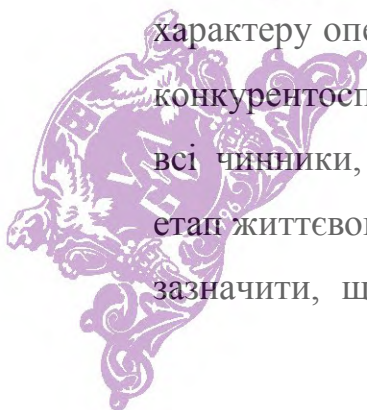
податків на банківський прибуток сприяють підвищенню процентних ставок за позиками і обмеженню довгострокових інвестицій.

До другої групи факторів, що визначають кредитну політику банку, слід віднести внутрішні чинники, що генеруються власне банком:

- місія та мета діяльності банку, його спеціалізація;
- стадія життєвого циклу банку та його конкурентна позиція;
- фінансово-економічний стан банку (рівень капіталізації, наявність запасу ліквідності тощо);
- кредитний портфель банку та його якість;
- рівень корпоративного управління;
- загальний рівень ризикованості кредитних операцій;

Стадія життєвого циклу банку визначається тим, як довго банк діє на ринку, чи напрацьована у нього клієнтська база, чи відомим є банк в регіоні тощо. Формулюючи свою власну кредитну політику, банк повинен враховувати стабільність депозитів, характер коливань та види депозитів. Для зниження ризику ліквідності доцільно розраховувати коефіцієнти стабільності депозитів з урахуванням особливостей діяльності конкретного банку та керуватися отриманими даними при розміщенні депозитів в активи. Важливо також враховувати вплив процентного ризику, що виникає при формуванні депозитів.

Спектр кредитних операцій та послуг, що надаються конкретним банком на певному етапі його функціонування, не є незмінним, раз і назавжди встановленим. Існуючий пакет кредитних послуг постійно розвивається, удосконалюється та пристосовується до змін в економічному середовищі, фінансовій сфері тощо. Критерієм у визначенні видів та характеру операцій і послуг, що здійснюються банком є їх рентабельність та конкурентоспроможність. При цьому банки обов'язково повинні враховувати всі чинники, що на них впливають: попит, пропозиція, собівартість, ціна, етап життєвого циклу, на якому знаходиться кредитний продукт та інші. Слід зазначити, що розробка концепції розвитку конкретного банку в аспекті

вдосконалення банківського обслуговування населення має базуватися на принципі необхідності розширення спектру банківських послуг.

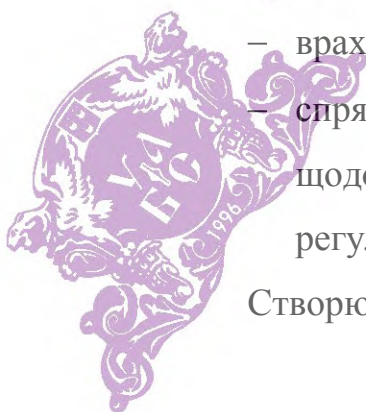
Важливим фактором формування кредитної політики в банку є наявність системи сильного корпоративного управління. Корпоративне управління загалом спрямоване на захист інтересів вкладників та зведення до мінімуму асиметричності інформованості між органами управління банку, його власниками та клієнтами. Цих цілей, як правило, можливо досягти за допомогою схем страхування вкладів, вимог щодо адекватності капіталу, вимог до розкриття інформації (щодо продуктів, послуг та фінансової звітності), систем внутрішнього контролю та нагляду в оптимальному обсязі.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) розглядає корпоративне управління в банках як «відносини між органами управління банку, його акціонерами та іншими зацікавленими сторонами. Корпоративне управління також задає схему визначення цілей компанії та визначає способи їх досягнення та моніторингу діяльності» [182]. В основних принципах Базельського Комітету з банківського нагляду ставиться особливий наголос на правильних внутрішніх механізмах контролю як на способах сприяння якісному корпоративному управлінню в банках.

Отже, корпоративне управління в банківському секторі включає способи, якими державні установи, Спостережні ради банків та вище керівництво банків регулюють діяльність і впливають на те, як банки:

- формують корпоративні цілі для забезпечення стійких економічних прибутків своїм власникам;
- проводять щоденні операції;
- захищають інтереси вкладників;
- враховують інтереси інших визначених зацікавлених сторін;
- спрямовують корпоративну діяльність, щоб виправдати очікування щодо надійності та відповідності чинному законодавству, що регулює банківську діяльність.

Створюючи ефективну систему корпоративного управління, банки

стикаються з необхідністю вирішувати безліч специфічних питань на додаток до тих, з якими мають справу звичайні акціонерні товариства, що діють в реальному секторі економіки.

По-перше, фундаментальний взаємозв'язок власників та менеджерів в банківському бізнесі є набагато складнішим, ніж в промисловості або торгівлі. Це пояснюється серйозністю інформаційних асиметрій (нерівномірністю розподілу інформації між різними учасниками ринкових відносин) внаслідок жорсткого регулювання з боку наглядових органів, великої питомої ваги державного капіталу в банківських системах багатьох країн, інституту банківської таємниці.

По-друге, для виконання функції фінансового посередництва банкам достатньо доволі низької, в порівнянні з нефінансовими компаніями, частки власних коштів в пасивах. Подовжене кредитне плече фінансового важеля зумовлює підвищену ризикованість банківських пасивів, помітну розбіжність між тимчасовими структурами пасивів і активів і, що дуже важливо, критичну залежність банків від довіри безлічі вкладників. Схильність банківського бізнесу до ризику посилюється наявністю в більшості країн обов'язкового страхування депозитів. Так званий, моральний ризик пов'язаний з тим, що зусилля по пом'якшенню наслідків небезпечних дій можуть підвищити вірогідність здійснення подібних дій.

Така своєрідність породжує ряд проблем. Одна з них – це визначення важливого обов'язку членів рад директорів (РД) – обов'язку проявляти дбайливість (duty of care). Так, американські фахівці з корпоративного управління в банках Джонатан Мейси (Jonathan Macey) і Морін О'хара (Maureen O'Hara) вважають, що членам РД банків слід однаково піклуватися як про інтереси акціонерів, так і про інтереси кредиторів, тобто у директорів банків даний обов'язок повинен бути ширшим, ніж у директорів нефінансових компаній.

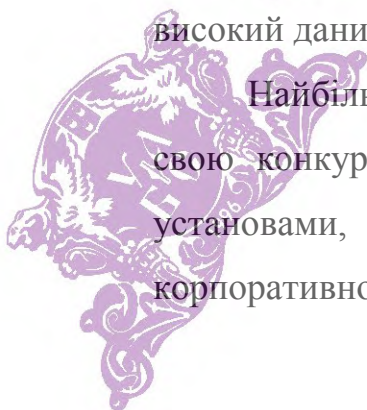

Інша проблема пов'язана з тим, що на перший план в банківському бізнесі виходить управління ризиками: воно стає найважливішим елементом системи внутрішнього контролю в банках.

Неефективне управління ризиками знаходить віддзеркалення в їх підвищеній концентрації з розрахунку на одного позичальника, надмірному кредитуванні афілійованих і пов'язаних осіб, недалекоглядній кредитній політиці, недостатньому контролю над діяльністю ключових співробітників тощо. Вказані явища зустрічаються в будь-яких країнах, у тому числі і у високорозвинутих: банківські кризи в США (середина 1980-х рр.) і в Японії (1990-і рр.), видачі кредитів, що відбулися в результаті незадовільної політики, а також крах британського банку Barings (1995 р.) через дії трейдера по цінних паперах Ніка Лісона (Nick Leeson).

Вельми характерні вони і для країн з економікою, що розвивається. Наприклад, в другій половині 1990-х рр. в Мексиці 20% банківських позик надавалися афілійованим і пов'язаним особам по ставках більш ніж на чотири процентні пункти нижче ринкових, при цьому вірогідність їх неповернення була на третину вище, ніж відповідний показник по решті позик. У той же період індонезійські банки виділяли для «внутрішнього кредитування» (позик, що надаються співробітникам, менеджерам і директорам) кошти, що перевищували їх акціонерний капітал більш ніж в два рази. До початку 2002 р. об'єм прострочених кредитів в Китаї склав за офіційною оцінкою 343 млрд. дол., а за неофіційними оцінками – від 480 до 604 млрд. дол. Частка таких позик у валовому внутрішньому продукті країни досягла 44-55%, дуже великою вона є і в інших азіатських країнах, наприклад в Малайзії (36- 48%) і Таїланді (36-41%). Серед розвинених країн найбільш високий даний показник є в Японії (25-26%) [171, с. 46].

Найбільш далекоглядним вітчизняним банкам, які прагнуть зміцнити свою конкурентоспроможність поряд із західними фінансово-кредитними установами, необхідно з одного боку, підвищити рівень свого корпоративного управління, і, з іншого боку, налагодити відбір надійних

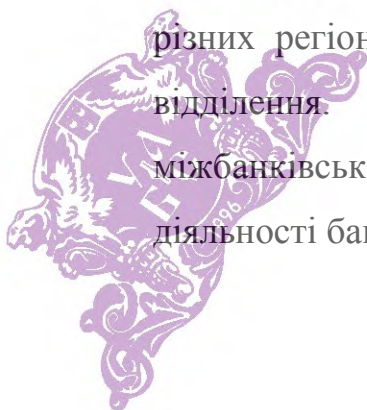

контрагентів, практика корпоративного управління яких здатна забезпечити ефективне використання кредитів і коштів від емісії цінних паперів. Одночасно підприємства реального сектора економіки, які вважають поліпшення корпоративного управління серйозним чинником підвищення своєї капіталізації, чекають від своїх фінансових партнерів настільки ж серйозного ставлення до цього важливого питання.

I, нарешті, до третьої групи факторів, відносяться чинники, що пов'язані із специфікою фінансово-господарської діяльності банківських клієнтів-позичальників, а саме:

- регіональна специфіка клієнтури банку;
- кредитоспроможність та платоспроможність позичальників банку;
- кредитні ризики, що пов'язані із діяльністю підприємств-позичальників.

Регіональна специфіка клієнтури банку проявляється в тому, що регіони України є неоднаковими за рівнем свого соціально-економічного розвитку. Є регіони експортно-орієнтовані, сільськогосподарські, промислові регіони та інші. Тому при розробці кредитної політики комерційного банку необхідно зважати на специфіку регіональної клієнтури банку. Регіональна специфіка функціонування банку обумовлюється впливом: відносин, що склалися в регіоні, між банком і його клієнтами; спеціалізацією банківської діяльності та прибутковості; співвідношенням попиту і пропозиції на банківські операції і послуги в даному регіоні. В даний час, коли відбувається процес вільного перерозподілу кредитних ресурсів, кожен банк прагне до розширення своєї діяльності на ринку, привертаючи клієнтуру з різних регіонів країни і організовуючи там свої представництва, філії та відділення. В Україні постійно спостерігається високий рівень міжбанківської конкуренції, що не може не позначитися на характері діяльності банків, зокрема при підготовці та реалізації кредитної політики.

Кредитоспроможність позичальника означає здатність юридичної чи фізичної особи розраховуватися за своїми зобов'язаннями. Економісти середини ХХ-го століття здатність до повернення боргу, перш за все, пов'язували із моральними якостями господарюючого суб'єкта. Але із розвитком фінансової інфраструктури кредитоспроможність позичальника почали оцінювати з огляду на його мистецтво ведення справи, вид діяльності, ступінь вкладення капіталу в нерухомість, можливість напрацьовувати кошти для погашення позики та інших зобов'язань під час процесу виробництва [18, с. 143]. Отже, кредитоспроможність – це такий фінансово-економічний стан підприємства, який дає змогу отримувати кредити, ефективно використати отримані кошти та повністю і своєчасно розраховуватися за усіма своїми борговими зобов'язаннями [8, с. 94].

Схожим поняттям до поняття «кредитоспроможність» є поняття «платоспроможності». Воно означає можливість підприємства наявними грошовими ресурсами своєчасно погасити свої строкові зобов'язання і є найважливішою умовою його ефективною господарської діяльності [94, с. 238]. Але на відміну від кредитоспроможності платоспроможність не прогнозує здатність розраховуватися за своїми зобов'язаннями у майбутньому, а лише фіксує неплатежі за минулий період.

Метою визначення кредитоспроможності позичальника є встановлення його здатності і готовності своєчасно і в повному обсязі погасити заборгованість у відповідності із умовами кредитного договору. Повна оцінка кредитоспроможності підприємства включає чотири блоки: аналіз платоспроможності, оцінка фінансової стійкості, аналіз ділової активності та рентабельності; оцінка суб'єктивних факторів фінансово-господарської діяльності потенційного позичальника.

При аналізі кредитоспроможності позичальника відповідають на такі три основні питання: чи має можливість позичальник повністю та вчасно виконати свої боргові зобов'язання; чи готовий позичальник повернути борг;

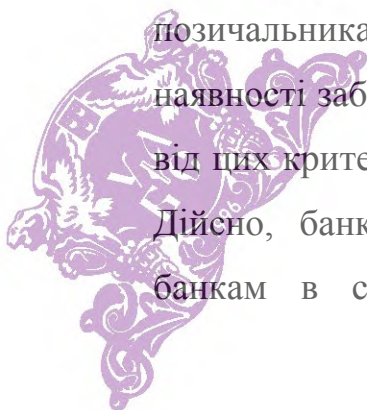
чи ефективною для кредитора є дана кредитна операція, який він отримує з цього прибуток.

На перше питання дає відповідь фінансовий аналіз господарської діяльності підприємства за трьома першими блоками. Склад і зміст показників такого аналізу виходить з поняття кредитоспроможності. Вони мають відображати фінансовий стан підприємства з точки зору ефективності розміщення та використання позикових та інших коштів, оцінювати здатність позичальника здійснювати платежі і вчасно погасити кредит. Така здатність оцінюється шляхом аналізу балансу підприємства з точки зору його ліквідності, ефективного використання кредиту і оборотних коштів та рівня рентабельності.

Друге питання має юридичний характер та пов'язано з особистими якостями керівників підприємства. Готовність позичальника повернути борг визначається шляхом вивчення його дієздатності, перспектив його розвитку та ділових якостей керівників. Саме для знаходження відповіді на друге запитання детально досліджуються всі специфічні особливості та суб'єктивні фактори діяльності позичальника.

Відповідь на питання щодо ефективності для кредитора даної кредитної операції знаходиться при аналізі існуючого кредитного портфелю банку та інших можливих варіантів розміщення коштів.

Слід звернути особливу увагу на те, що кожна з трьох груп факторів формування кредитної політики банку містить такий важливий фактор, як кредитний ризик. І дійсно, саме кредитний ризик багато в чому визначає кредитну політику банку, причому як на макро-, так і на мікрорівні. Рівень ризикованості кредитних операцій може визначатися за: видом банку; типом позичальника (за складом клієнтів); фінансовим станом позичальника; наявності забезпечення за кредитами; розподілу ризику в часі тощо. Залежно від цих критеріїв визначається і процентна ставка по кожній виданій позиції. Дійсно, банківські ризики, з якими доводиться стикатися комерційним банкам в своїй повсякденній практиці, різняться залежно від виду

комерційного банку. У спеціалізованому (наприклад, інноваційному банку) переважатимуть високі ризики, що пов'язані з кредитуванням ризикових підприємств, технологія виробництва продукції яких припускає, що її реалізація спочатку буде досить ускладненою. Це потребує і особливих методів регулювання банківських ризиків, зокрема, отримання гарантій, реалізації заставного права тощо. У галузевому банку разом з іншими необхідно враховувати рівень ризику, що пов'язаний із економічним розвитком даної галузі. У зв'язку з цим кожен банк повинен розробляти власну оптимальну модель управління, регулювання ризиків, з якими він стикається постійно через об'єктивні і суб'єктивні причини.

Структура клієнтської бази банку визначає метод розрахунку ризиків банку та його рівень. Дрібний позичальник схильний до більшої залежності від випадковостей ринкової економіки, ніж великий. В той же час великі кредити, що видані одному позичальникові або групі пов'язаних між собою позичальників галузі або регіону, часто є причиною банківських банкрутств. Тому одним із методів регулювання ризиків надання великих кредитів є обмеження їх розміру. У випадках некритичного підходу до вибору клієнтів банку, переважного кредитування клієнтів з нестійким фінансовим станом, зростає ступінь ризику при кредитуванні. Кредитний ризик проявляється і при розосередженні різних рахунків одного і того ж клієнта в кількох банках. Це може привести до нецільового використання отриманих позик, неправильної оцінки фінансового стану клієнта і його ризиків, і, як наслідок, збільшення вірогідності неповернення позики.

Розподіл ризику за терміном є найважливішим чинником в умовах ринкової економіки. Діяльність вітчизняних банків в умовах загальної економічної та політичної нестабільності орієнтована в цілому на короткострокове кредитування позичальників, що дає змогу знизити рівень майбутніх ризиків, пов'язаних зі зміною багатьох зовнішніх та внутрішніх факторів.

Для дослідження рівня ефективності кредитної політики банку і перспектив розвитку його кредитних операцій та послуг є недостатнім лише виявлення сукупності зовнішніх, внутрішніх факторів та факторів специфіки діяльності позичальників банку. Важливою є також оцінка їх впливу на процес реалізації кредитної політики. Тому банки проводять маркетингові дослідження ринку, які дають змогу формувати найбільш економічно обґрунтовану кредитну політику.

Якість кредитної політики банку залежить від наступних компонентів:

- якість кредитного портфелю;
- якість окремих кредитних продуктів;
- прийнятність рівня кредитного ризику;
- розмір отриманих збитків від кредитної діяльності;
- рівень доходності окремих кредитних продуктів.

Якість кредитного портфеля має визначальний вплив на результати діяльності банку – передбачуваність доходів, вартість акцій (вартість банку для акціонерів) та прийнятні фінансові показники. Розвиток кредитної культури у фінансовому інституті є ефективним тільки тоді, коли вона відповідає місії, цілям і завданням організації. Відповідно до цього банк формує необхідні параметри кредитної культури, коли прихильність до якості активів є важливою корпоративною цінністю і рушійною силою. Таким чином, кредитна культура стає невід’ємною частиною загальної стратегії банку в основу якої покладено принцип якості кредитного портфелю. До основних характеристик оптимальної кредитної культури також відносяться:

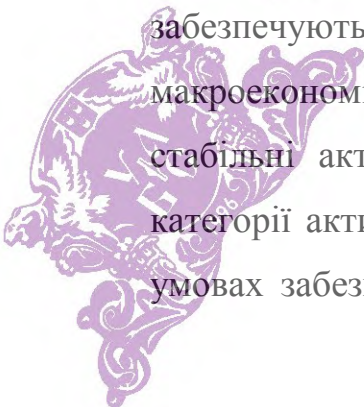
- ефективна взаємодія (комунікація) між усіма його підрозділами банку, що здійснюють кредитну роботу, включаючи постійну роботу з підготовки та перепідготовки кредитного персоналу (у великих західних банках розроблені та впроваджені системи підготовки і перепідготовки кредитних працівників, планування кар’єри кредитного працівника, ротация);

- адекватний баланс між якістю кредитів та отриманням доходів (прибутковістю);
- готовність віддати перевагу якості портфеля над його обсягом;
- сильна функція кредитного контролю (при цьому незалежність кредитного контролю забезпечується внутрішньобанківськими нормативними актами, обов'язковими до виконання всіма посадовими особами банку);
- усвідомлення та аналіз можливості настання спаду в економіці при розгляді кожної кредитної операції, зокрема шляхом використання аналізу чутливості (аналіз чутливості проводиться як по окремих операціях, так і по портфелю в цілому);
- очікування та раннє виявлення активів, якість яких погіршується, з готовністю зробити комплексні дії, а при необхідності виключити неприйнятні ризики з портфеля (ранньому виявленню проблемності активів сприяє наявність оптимальної градації активів за рівнями ризику).

Якісне зростання, а не просте прагнення до збільшення обсягів кредитування є визначальним чинником довготривалого постійного успіху. Обов'язком кожного банківського службовця, залученого до процесу кредитування, є забезпечення діяльності в рамках кредитної політики, при цьому слід уникати вироблення «неписаних правил». Кредитні рішення повинні завжди удосконалювати кредитну культуру банку. Всі кредитні заявки повинні розглядатися тільки в такій послідовності: якість, прибутковість, зростання кредитного портфеля банку.

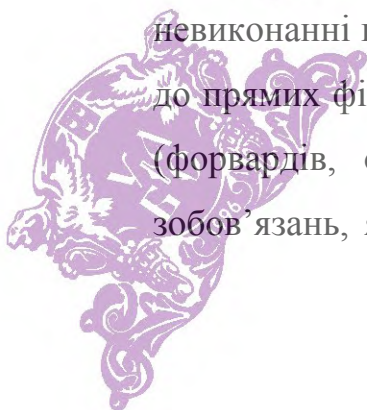
Якість кредитних продуктів являє собою якість активів, які забезпечують адекватний (процентний) дохід навіть при негативних змінах макроекономічних умов або зміні умов ведення бізнесу (якісні активи – це стабільні активи з прийнятним рівнем ризиків). В протилежність даній категорії активів, не можуть належати до стабільних ті активи, які в даних умовах забезпечені від ризиків заставами, гарантіями тощо, але, можливо,

перестануть приносити процентний дохід у разі зміни зовнішніх умов. Якісним кредитом є той забезпечений кредит, який може бути погашений у встановлені угодою терміни без виникнення проблем або утруднень у позичальника. Тобто кредити повинні бути не тільки забезпеченими, але й стабільними (стійкими). Тоді як цілісність так і прагнення клієнта продовжувати бізнес і обслуговувати заборгованість по кредиту повинні бути очевидні. У разі кредитування корпоративних клієнтів повинна забезпечуватися достатність капіталу, необхідна наявність серйозного досвіду ведення бізнесу (як загального, так і фінансового менеджменту), крім того, позичальник повинен бути здатний надавати банку адекватну інформацію у встановлені договорами терміни. У кредитному бізнесі перевага надається принципу «кредитування проти цілісності позичальника», що означає наявність не тільки стабільного фінансового стану клієнта, але й готовності продовжувати бізнес у майбутньому при забезпеченні належної якості, як загального, так і фінансового менеджменту.

Прийнятність рівня кредитного ризику, який на себе може взяти банк в даний момент часу залежить від побудованої системи управління кредитним ризиком. Кредитний ризик виникає не тільки при терміновому кредитуванні, наприклад юридичних або фізичних осіб, покупці будь-яких боргових зобов'язань (державних цінних паперів, корпоративних облігацій, векселів тощо), але і при поточних розрахунках. Відповідно до цього виділяють прямий кредитний ризик, ризик дефолту за цінними паперами (непогашення боргового зобов'язання), ризик невиконання позабалансових зобов'язань, за похідними фінансовими інструментами, розрахунковий ризик.

Ризик невиконання позабалансових зобов'язань реалізується при невиконанні гарантій, поручительств, наприклад за кредитами, що приводить до прямих фінансових втрат банку. Ризик похідних фінансових інструментів (форвардів, опціонів) пов'язаний з втратами в результаті невиконання зобов'язань, які використовуються, як правило, для покриття збитків через

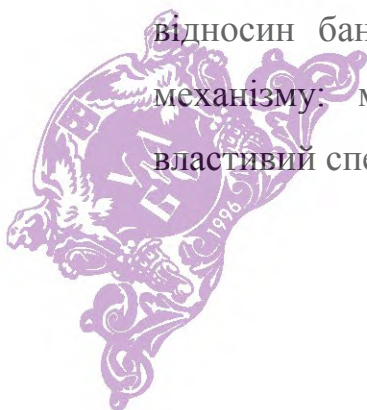
зміни вартості фінансових інструментів та страхування відповідних ризиків (валютний, курсовий).

Розмір отриманих банком збитків від кредитної діяльності залежить, перш за все, від того, на якому рівні сформульована та виконується кредитна політика комерційного банку, якими інструментами вона реалізується.

Високий рівень прибутковості кредитних продуктів досягається при умові, що вартість кредиту повинна відповідати передбачуваному (розрахунковому) рівню ризику. Політика банку направлена на створення з часом стійких, прибуткових для банку, відносин з клієнтурою. Прибутковість відносин з клієнтом слід максимізувати шляхом перехресних продажів для забезпечення оптимального відношення ризику і прибутковості для кожного клієнта. Слід уникати «чистого» кредитування, коли інших відносин, окрім як кредитових, з клієнтом не передбачається. Проте якщо відносини з клієнтом мають перспективу, то вона повинна бути чітко визначена. Для цього необхідно розробити конкретний план дій для використання нових можливостей щодо співпраці. Виключення, звичайно, допустимі, але тільки у разі високої якості активу потенційного кредиту. Вартість кредитів повинна відображати ризик, що збільшується зі строковістю кредитів.

Таким чином концепція кредитної політики банку як інструменту управління кредитною діяльністю банку припускає створення відповідного механізму, за допомогою якого реалізується її функціональна спрямованість на досягнення оптимального розміру та структури кредитного портфелю банку та задоволення потреб економіки країни в кредитних ресурсах.

Визначивши властивий кредитній політиці механізм реалізації її функцій як сукупності форм, способів та інструментів організації кредитних відносин банку з позичальниками, виділено дві складові частини цього механізму: механізм фінансового забезпечення кредитної політики та властивий специфіці банку механізм кредитування.

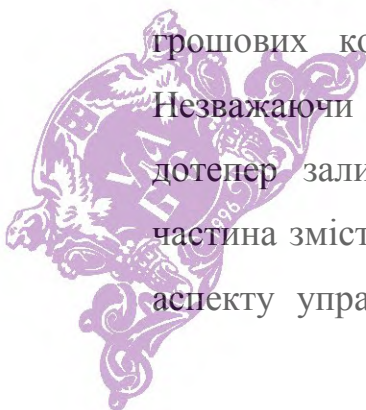

1.3. Управління кредитними ризиками, як елемент кредитної політики банку

Банки є критично важливим компонентом будь-якої економіки. Вони надають фінансування підприємствам різних форм власності, реалізують базові фінансові продукти населенню та забезпечують здійснення розрахунків в економіці. Більше того, діяльність окремих банків передбачає доступ до кредитування та ліквідності в складних ринкових умовах. Значення банків посилюється враховуючи їх доступ до систем державної фінансової підтримки. У банківському бізнесі приховано досить велику кількість внутрішніх ризиків, що можуть поставити під загрозу всю фінансову систему економіки:

- значні зобов'язання порівняно із власним капіталом, що робить банки вразливими до збитків;
- ймовірна невідповідність між строками виплати активів та зобов'язань;
- залежність від довіри вкладників та фінансових ринків для отримання необхідних коштів;
- певна непрозорість банківської діяльності.

Кредитний ризик, тобто небезпека, що дебітор не зможе здійснити процентні платежі або виплатити основну суму кредиту відповідно до умов, зазначених в кредитній угоді, є невід'ємною частиною банківської діяльності. Кредитний ризик означає, що платежі можуть бути затримані або взагалі не виплачені, що, у свою чергу, може привести до проблем у русі грошових коштів і несприятливо відобразитися на ліквідності банку. Незважаючи на інновації в секторі фінансових послуг, кредитний ризик дотепер залишається основною причиною банківських проблем. Більша частина змісту балансових звітів банків, як правило, присвячена саме цьому аспекту управління ризиками. Саме тому рівень кредитного ризику при

здійснення банком своєї діяльності багато в чому визначає його кредитну політику банку, причому як на макро-, так і на мікрорівні.

Федеральна резервна система США у своєму посібнику з перевірки фінансової діяльності банків вказує на те, що вплив кредитного ризику на кредитні процеси в банку проявляється у погіршенні кредитної культури, що спричиняє наступні негативні наслідки:

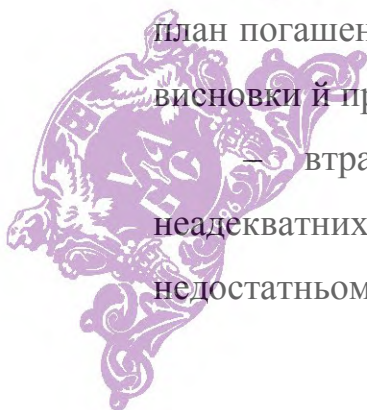
- переважання приватних інтересів. Надання кредитів понад встановлені ліміти директорам і великим акціонерам або в їх інтересах врозріз із установленими кредитними принципами під тиском зацікавлених сторін;

- невиконання кредитних принципів виникає, коли банки надають надмірно ризиковані кредити або кредити на незадовільних умовах з повним усвідомленням того, що порушуються кредитні принципи. Причинами такого компромісу є приватні інтереси, бажання отримати більший прибуток, тиск із боку конкурентів на ключових ринках банку або конфлікти особистих інтересів;

- надмірна заклопотаність рівнем прибутковості, коли прагнення дістати прибуток переважає розсудливість і банк приймає кредитні рішення в надії, що ризики не відбудуться або умови погашення не виявляться невивідними;

- неповнота кредитної інформації. Вичерпна кредитна інформація являє собою єдиний досить точний інструмент оцінки фінансового стану позичальника. Саме на основі такої інформації повинні надаватися кредити, а від позичальника потрібно вимагати всі необхідні фінансові звіти. Кредитна справа повинна також містити інформацію про цілі запозичення, намічений план погашення і його джерела, звіти щодо контролю за кредитом, експертні висновки й протоколи кредитних нарад;

- втрата уваги через самовдоволення часто є причиною прийняття неадекватних кредитних рішень. Втрата уважності звичайно виражається в недостатньому контролі за старими, добре знайомими позичальниками,

довірі до усної інформації, а не до надійних і повних фінансових даних й в оптимістичному тлумаченні відомих недоліків позичальника, тому що в минулому вони не вплинули на повернення кредиту. Банки часто ігнорують тривожні знаки відносно позичальника, економіки, регіону, індустрії або інших істотних факторів. Вони також можуть не укласти необхідні угоди про погашення кредитів, наприклад у результаті того, що вчасно не ініціювали відповідні юридичні процедури;

– недоліки банківського нагляду. Неefективний нагляд незмінно приводить до того, що банк має неповну інформацію про дії позичальника протягом усього строку дії кредиту. Внаслідок цього спочатку надійні кредити можуть створювати проблеми або принести збитки;

– некомпетентність працівників кредитного відділу, які є недостатньо професійними для того, щоб проаналізувати фінансові звіти, а також одержати й оцінити будь-яку іншу необхідну інформацію [159, с. 16].

Кредитний ризик може виникати з різних причин, які можна поділити на ті ж самі три групи, на які було поділено фактори формування кредитної політики банку. Отже за різними джерелами походження можна виділити: зовнішні по відношенню до діяльності окремого банку кредитні ризики; внутрішні кредитні ризики, які є наслідком діяльності банку; та ризики, що пов'язані із особливостями діяльності клієнтів банку (рис. 1.6).

Макроекономічні кредитні ризики пов'язані зі змінами в середовищі функціонування банків і практично не піддаються нейтралізації за допомогою прийняття управлінських рішень на рівні конкретних інституціональних одиниць. Окремі з них являють собою самостійні види ризиків, що внаслідок своєї загальності вступають у взаємодію з іншими «чистими» видами кредитного ризику й утворюють комбіновані джерела загроз.

Рис. 1.6. Класифікація кредитних ризиків за джерелами походження

Ризики, що пов'язані з діяльністю банку, виникають безпосередньо під час його функціонування як цілісної господарської системи, що реалізує власні економічні інтереси і має певну організаційно-управлінську структуру і канали взаємодії з зовнішнім середовищем. Вони найбільшою мірою піддаються мінімізації за допомогою прийняття і виконання ефективних управлінських рішень у рамках конкретних інституціональних одиниць.

Негативними наслідками впливу кредитного ризику на реалізацію кредитної політики банку можна назвати надання наступних різновидів кредитів:

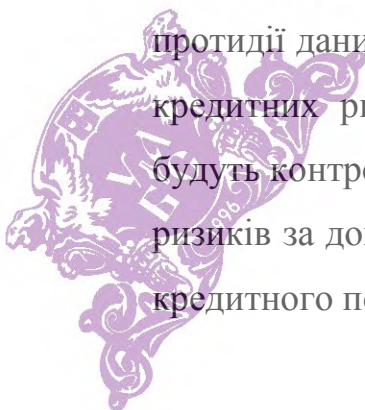
- спочатку із прийнятним ризиком, у такій кількості, що вже потім перевершує реальний рівень платоспроможності позичальника;

- на створення нового підприємства, частка капіталу в якому інвестована банком, значно перевищує інвестиції самих власників підприємства;
- під спекуляції з цінними паперами або товарами;
- підприємствам, що працюють в економічно ненадійних регіонах або галузях промисловості;
- заснованих на заставі із сумнівною ліквідаційною вартістю, або кредитів, застава по яких не забезпечує необхідного запасу безпеки.

Чіткий розподіл повноважень при затвердженні кредитів допомагає забезпечити прийняття розумних і відповідних встановленим параметрам кредитних рішень. Банки повинні мати прописані процедури для управління інкасацією основних сум, процентних платежів та інших витрат відповідно до встановлених умов погашення. Також має існувати чіткий механізм, спрямований на вирішення проблеми непрацюючих кредитів, а також механізми по забезпеченню дотримання прав кредитора у випадках непогашення кредитів. Системи звітності банку повинні надавати точні й своєчасні звіти щодо стану кредитного портфеля, у той час як збір детальної, сучасної інформації з позичальників є прерогативою процесу оцінки ризиків.

Кредитні ризики є найчастішою причиною банкрутств банків, у зв'язку із чим керівництво банків встановлює стандарти управління кредитними ризиками. Для захисту міжнародних фінансових ринків ключові стандарти прописані також у міжнародних угодах, які спрямовані на уніфікацію національних підходів до управління кредитними ризиками. В основі надійного управління ризиками лежить визначення існуючих і потенційних кредитних ризиків, що властиві кредитним операціям. Серед заходів щодо протидії даним ризикам – чітко сформульована політика організації відносно кредитних ризиків і встановлення параметрів, за якими кредитні ризики будуть контролюватися. Такий контроль містить у собі обмеження кредитних ризиків за допомогою політики, що забезпечує достатню диверсифікованість кредитного портфеля.

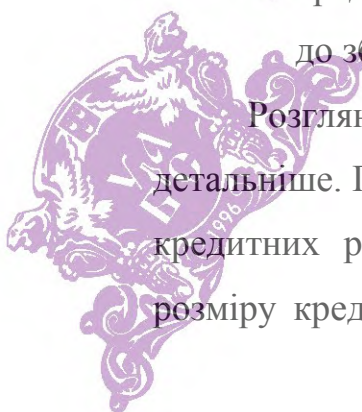
Аналізуючи функцію управління кредитними ризиками, потрібно розглядати всі види кредитних інструментів, щоб визначити наступні фактори:

- рівень, розподіл та важливість класифікованих активів;
- рівень і склад непрацюючих, переглянутих, пролонгованих активів та активів зі зниженою ставкою;
- достатність резервів по переоцінці активів;
- здатність керівництва управляти проблемними активами;
- надмірна концентрація кредитів;
- відповідність та ефективність кредитної політики й процедур по кредитному адмініструванню, а також їх дотримання;
- адекватність та ефективність процедур банку по визначенню й відстеженню первісних ризиків та ризиків, пов'язаних із уже виданими кредитами.

Конкретні заходи щодо управління кредитними ризиками, як правило, включають три види директив:

- 1) директиви, що спрямовані на обмеження або зменшення кредитних ризиків, наприклад визначення концентрації й розміру кредитів, кредитування пов'язаних з банком осіб або перевищення лімітів;
- 2) директиви по класифікації активів. Вони включають аналіз ймовірності погашення портфеля кредитів та інших кредитних інструментів, зокрема нарахованих і сплачених відсотків, які збільшують кредитний ризик;
- 3) директиви по кредитному резервуванню – не тільки за портфелем кредитів, але також за всіма іншими активами, які можуть привести до збитків.

Розглянемо перелічені заходи управління кредитними ризиками детальніше. Перша група заходів, що спрямовані на обмеження або зниження кредитних ризиків, перш за все, включають визначення концентрації й розміру кредитів. Органи банківського нагляду завжди приділяють значну

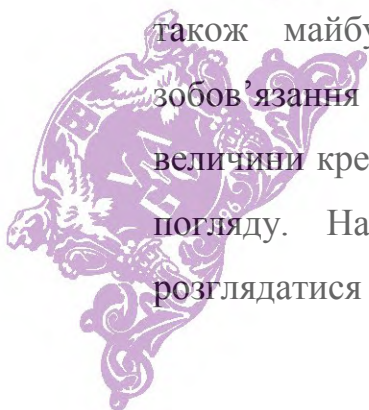

увагу концентрації ризиків банків. Їх метою, з погляду управління кредитними ризиками, є перешкоджання тому, щоб банки надмірно не поклалися на одного великого позичальника або групу позичальників.

У практиці сучасного банківського регулювання жорстко забороняється надавати великі кредити або застосовувати інші види кредитних інструментів будь-якій окремій юридичній особі або групі взаємозалежних юридичних осіб понад встановлений відсоток від капіталу банку й резервів. Використовуючи дане обмеження, органи нагляду можуть контролювати як банківський сектор у цілому, так і структуру кредитних портфелів окремих банків, щоб захистити інтереси вкладників і запобігти критичним ситуаціям у банківському секторі.

Більшість країн встановлюють ліміт на суму кредитів одному клієнтові в розмірі не більше 10-25% капіталу банку, хоча в деяких країнах цей ліміт доходить до 30-40% [91, с.6]. Базельський комітет з банківському нагляду рекомендує максимальне значення даного ліміту на рівні 25%, зі зниженням його до 10%, коли це є необхідним [182]. Межа, при досягненні якої необхідно звітувати перед контролюючими органами, звичайно встановлюється трохи нижче максимального ліміту. Органи нагляду можуть, таким чином, приділяти особливу увагу кредитам, що перевищують дану границю, і пропонувати банкам вживати превентивні заходи до того, як ризик концентрації стане надмірно великим.

Основна складність при визначенні максимального розміру виданих коштів полягає у тому, щоб зрозуміти, чи можна (і в якій мірі) включати в аналіз інші форми кредитних інструментів. В аналіз включаються умовні зобов'язання й кредитні субститути, такі як гарантії, акцепти, акредитиви, а також майбутні вимоги, які банк зобов'язався забезпечити. Умовні зобов'язання повинні братися в розрахунок при визначенні сукупної величини кредитних ризиків, хоча деякі з них можуть розглядатися з іншого погляду. Наприклад, гарантія за фінансовими зобов'язаннями може розглядатися не так, як гарантія виконання. Враховувати або не враховувати

заставу при оцінці відповідності лімітам також є спірним питанням, тому що визначення вартості застави – це процес у значній мірі суб'єктивний.

Ще одне важливе питання міститься у визначенні терміна «один клієнт». Відповідно до міжнародної практики таким клієнтом вважається одна особа або група взаємозалежних фізичних та юридичних осіб, які є позичальниками того ж самого фінансового інституту та його дочірніх підприємств [171, с. 78]. Формально окремі клієнти насправді можуть бути взаємно пов'язаними або контролювати (прямо або опосередковано) інших клієнтів – як правило, за рахунок володіння 25% акцій, контрольним пакетом акцій або маючи право участі в управлінні підприємством. Крім того, кредити, видані таким взаємозалежним клієнтам, можуть представляти для банку єдиний ризик, тому що між ними існує фінансова взаємозалежність та очікуване джерело погашення в них однакове.

Питання управління великими кредитами має й наступні додаткові аспекти: адекватність політики банку, інструкцій і процедур, що відслідковують загальне або взаємозалежне володіння; ефективний контроль; загальні грошові потоки. Відносно великих клієнтів банк повинен приділяти особливу увагу повноті й точності інформації. Працівники кредитного відділу банку повинні постійно відслідковувати події, що впливають на діяльність великих позичальників незалежно від того, виконують вони свої зобов'язання перед чи банком ні. Якщо будь-які зовнішні події викликають занепокоєння, банк повинен запросити в позичальника додаткову інформацію. Якщо є деяка ймовірність того, що позичальник буде мати складності із виконанням своїх зобов'язань перед банком, то інформація про це повинна бути представлена на вищій рівні у ієрархії управління кредитними ризиками. Крім того, повинен бути розроблений план на випадок непередбачених обставин, якщо сумніви в платоспроможності позичальника стануть реальними.

Кредитування пов'язаних з банком осіб є вкрай небезпечним з погляду кредитних ризиків. Дані особи (головна організація банку, основні акціонери,

підконтрольні й дочірні компанії, керівники та управляючі), як правило, здатні повністю контролювати банківську політику й процес прийняття рішень, а також суттєво впливати на параметри кредитування. Важливою є здатність банку систематично відслідковувати кредити надані його посадовим особам. У цьому випадку повинні оцінюватися раціональність прийнятих кредитних рішень та їх відповідність банківській політиці й процедурам. Також важливо проаналізувати, чи видаються кредити на ринкових або на більш сприятливих умовах відносно доступності, строку погашення, процентної ставки, застави й толерантності до ризику.

Більшість регулюючих організацій встановлюють ліміти на сукупну величину кредитів наданих пов'язаним з банком особам. Якщо такий ліміт не встановлений регулюючим органом, банк повинен установити його сам як елемент своєї кредитної політики.

Ще одним показником концентрації ризиків є кредитування банком тільки одного сектора економіки або окремого географічного регіону. Дана обставина робить банк уразливим перед слабостями конкретної галузі промисловості або регіону; у нього є ризик, що відразу кілька клієнтів збанкрутують з тих самих причин. Дана проблема є особливо характерною для регіональних або спеціалізованих банків, що діють у невеликих країнах з вузьконаправленими економіками, наприклад у переважно сільськогосподарських країнах або в тих, які експортують тільки один продукт. Досить складно оцінити з позицій банківського менеджменту, яку суму кредитів видав банк тому або іншому сектору економіки, тому що у фінансовій звітності банків дана інформація розкривається обмежено, а статистична звітність розробляється відповідно до потреб регулятора. Ще більше ускладнюють дану проблему різноманітні корпоративні групи. Наприклад, кредит, виданий багатогалузевому холдингу, може бути використаний для фінансування проектів у різних галузях промисловості. У кожному разі банки, які за своїм характером відчувають вплив ризиків,

повинні мати добре організовані системи їх відстеження, щоб оцінювати вплив несприятливих тенденцій на якість свого кредитного портфеля.

Одним із дієвих механізмів виправлення наслідків кредитного ризику є механізм перегляду існуючої кредиторської заборгованості окремих позичальників або реструктуризація боргу. Переглянуті борги – це кредити, які були реструктуризовані з метою зниження процентних платежів або платежів по основній сумі через погіршення фінансового становища позичальника. Кредити, які продовжуються або відновлюються на нових умовах і з новим ризиком, не повинні вважатися переглянутими боргами. Реструктуризація може полягати в передачі позичальником банку нерухомості, дебіторської заборгованості або інших активів третіх сторін; у повній або частковій капіталізації кредиту; у додаванні нового боржника до вже існуючого позичальника.

Кредитна політика також повинна забезпечувати відповідний облік та контроль за реструктуризованими боргами. Банк повинен визначити вартість переглянутого кредиту й знизити його балансову вартість до чистої реалізаційної вартості. Зниження повинне відобразитися у звіті про прибутки й збитки як витрата за період, у якому кредит був переглянутий. Значні суми переглянутих боргів, як правило, говорять про те, що банк зазнає фінансових труднощів. Виключенням з даного правила є ситуація, коли ринкові процентні ставки падають й у перегляді кредитних умов можуть бути зацікавлені як боржники, так і кредитори.

Другим, не менш важливим, блоком заходів щодо управління кредитними ризиками, є діяльність, пов'язані із класифікацією активів. Класифікація активів потрібна для того, щоб оцінити актив з погляду кредитного ризику, ступінь якого залежить від ймовірності обслуговування й погашення боргу відповідно до контрактних умов.

Класифікація активів є основним інструментом управління ризиками. Абсолютно всі активи, які для банку є ризикованими, повинні

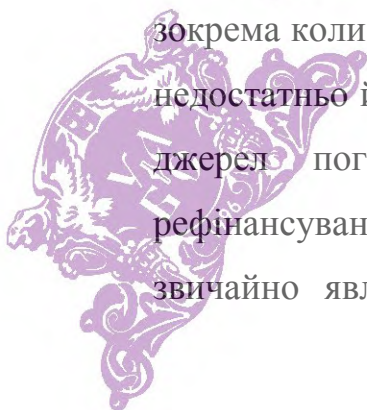

класифікуватися, включаючи кредити й аванси, дебіторську заборгованість, інвестиції, участь у капіталі та умовні зобов'язання.

Відповідно до міжнародних стандартів активи класифікують у розрізі наступних груп. Перша група – «Стандартні». Активи називаються стандартними, коли здатність позичальника обслуговувати свої борги, поза всяким сумнівом, перебуває на належному рівні. Як правило, коли кредити або інші активи повністю забезпечені (включаючи основну суму та відсотки) коштами або близькими субститутами грошей (наприклад, банківськими депозитними сертифікатами та казначейськими векселями або облігаціями), вони класифікуються як стандартні, незалежно від заборгованостей й інших несприятливих факторів.

Друга група – «Під спостереженням». Це активи з потенційними недоліками, які можуть – у тому випадку, якщо вони не будуть виправлені, погіршити якість активу в цілому або підвищити в майбутньому ризик неплатоспроможності позичальника. До цієї групи відносять кредити надані на основі не якісної кредитної угоди, за умови недостатнього контролю над заставою або відсутності необхідної документації. Даний клас повинні отримувати позичальники, що працюють в економічних умовах, які в майбутньому можуть негативно вплинути на їх платоспроможність. Це відноситься й до позичальників, які відчувають на собі вплив поточних негативних тенденцій або мають незбалансовану структуру активів та пасивів, але ще не досягли критичної точки, коли їх платоспроможність піддається небезпеці.

Третя група – «Нижче стандарту». Дана категорія свідчить про явно виражені недоліки, які наражають на небезпеку обслуговування боргу, зокрема коли первинних джерел коштів, спрямованих на погашення кредиту, недостатньо й банку необхідно оцінити можливість використання вторинних джерел погашення, таких як застава, продаж основних фондів, рефінансування або пошук додаткових ресурсів. Активи нижче стандарту звичайно являють собою аванси позичальникам, які мають недостатню

капіталізацію або термінові кредити позичальникам, поточні надходження грошових коштів яких недостатні для виконання поточних платежів за зобов'язаннями. До цієї категорії можуть відноситися також короткострокові позички та аванси позичальникам, виробничий цикл яких не дозволяє їм погасити свої борги в строк. Непрацюючі активи, які прострочені принаймні на 90 днів, також входять у дану категорію, поряд з переглянутими позичками й авансами, прострочені відсотки за якими були сплачені позичальником зі своїх власних коштів до того, як відбувся перегляд, і які після перегляду безупинно погашаються відповідно до встановленого графіка.

Четверта група – «Сумнівні». Дані активи мають такі ж недоліки, що й нестандартні активи, але виходячи з існуючих даних повне їхнє погашення перебуває під сумнівом. Існує ймовірність збитків, але наявність певних факторів, які можуть поліпшити положення, відкладає їх перенесення до класу збиткових, поки фінансовий стан позичальника остаточно не з'ясується. Непрацюючі активи, які прострочені принаймні на 180 днів, також класифікуються як сумнівні, за винятком тих випадків, коли вони достатньо забезпечені.

П'ята група – «Збиткові». Це активи, які вважаються безнадійними й мають настільки низьку вартість, що подальше їх утримання на балансі невиправдано. При цьому це не означає, що актив не має ніякої ліквідаційної вартості, але із практичної точки зору бажано не відкладати його списання, навіть якщо в майбутньому є ймовірність часткового його погашення. Непрацюючі активи, які прострочені більш ніж на рік, також класифікуються як збиткові, за винятком тих випадків, коли вони дуже добре забезпечені [163, с. 134].

У даній класифікації робиться акцент насамперед на здатність і бажання позичальника виплатити борг, включаючи відсотки та основну суму, виходячи з його передбачуваних грошових потоків. У деяких країнах встановлено, що всі кредити, які видані одному позичальникові (або групі

взаємозалежних позичальників), повинні бути класифіковані однаково. Випадки, коли вони все ж таки класифіковані по-різному, повинні окремо обґрунтовуватися.

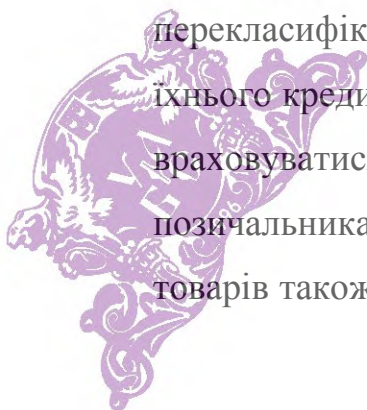
В інших країнах рекомендується, щоб всі оцінювані активи аналізувалися індивідуально. У тих випадках, коли актив за своїми характеристиками може бути віднесений відразу до двох класифікаційних груп, його відносять до більш низької. Якщо органи нагляду або зовнішні аудитори приписують активу більш низьку групу класифікації, ніж це зробив банк, то банк повинен виправити групу активу відповідним чином.

У деяких розвинених банківських системах банки використовують більш детальну систему класифікації стандартних кредитів. Метою цього є поліпшення якості аналізу портфеля та тенденцій, щоб краще розмежовувати кредити різних видів і зробити взаємозв'язок між групою класифікації та прибутковістю більш наочним.

У відповідності до Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків [127], банківські активи класифікують аналогічно на п'ять груп:

- 1 група – «стандартні» (практично безризикові позики);
- 2 група – «під контролем» (помірний рівень ризику неповернення);
- 3 група – «субстандартні» (значний рівень ризику неповернення)
- 4 група – «сумнівні» (високий рівень ризику неповернення);
- 5 група – «безнадійні» (імовірність повернення практично відсутня, позика являє собою фактичні втрати банку).

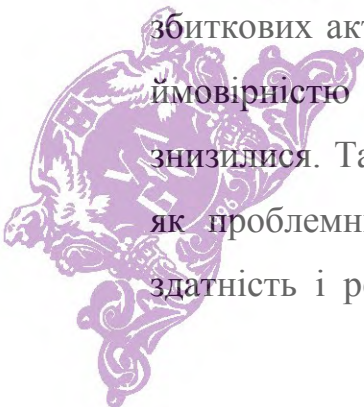
Активи класифікуються в момент їх появи, а потім переглядаються й перекласифікуються, якщо це необхідно (у відповідності зі ступенем їхнього кредитного ризику), кілька разів у рік. При перегляді активів повинні враховуватися якість обслуговування кредиту та фінансовий стан позичальника. Економічні тенденції, зміни на відповідних ринках і ціни товарів також повинні враховуватися. Активи, класифіковані як «стандартні»

або «під контролем», звичайно перевіряються два рази в рік, у той час як проблемні активи переглядаються кожен квартал.

Банки, що займаються міжнародним кредитуванням, підпадають під додаткові ризики. Найбільш важливими є суверенний ризик країни і трансферний ризики. Перший являє собою цілий спектр ризиків, що містяться в макроекономічному, політичному і соціальному середовищах країн, які можуть вплинути на виконання позичальником своїх зобов'язань. Трансферний ризик полягає в тому, що позичальник може мати складності в одержанні достатньої кількості іноземної валюти для обслуговування банківського кредиту. Класифікація міжнародних кредитів повинна враховувати як суверенні, так і трансферні ризики. Банку може бути запропоновано створювати резерви за міжнародними кредитами на індивідуальній основі, щоб їх рівень був достатнім для покриття додаткових ризиків. У якості альтернативи, банк може проаналізувати загальні трансферні ризики по кожній окремій країні й створити спеціальні резерви для їх покриття.

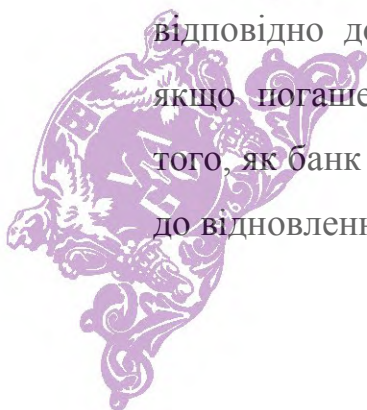
Крім того, на класифікацію кредитів також можуть впливати валютні ризики – у тих випадках, коли позичальник отримав кредит в одній валюті, а генерує власні грошові потоки в іншій. По суті, валютні ризики збільшують кредитні ризики, які банк бере на себе. Такі ситуації є найбільш типовими для економік, що розвиваються, і економік, у яких національна валюта є нестабільною або не є вільноконвертованою. У таких випадках при класифікації активів потрібно враховувати ймовірність девальвації грошей, здатність позичальника покрити або хеджувати ризик девальвації або змінити ціни на свій товар чи послуги. Якщо загальна сума нестандартних або збиткових активів становить 50% і більше банківського капіталу, з великою ймовірністю можна говорити, що прибутковість і платоспроможність банку знизилася. Такий банк, швидше за все, буде розглядатися органами нагляду як проблемний, хоча повинні враховуватися й інші фактори, наприклад здатність і реальні дії зі зміцнення або погашення проблемних активів, а

також ступінь точності класифікації активів. Також повинні враховуватися стабільність джерел коштів і можливість одержання додаткового капіталу.

Щоб уникнути завищення доходів і забезпечити своєчасне розпізнавання непрацюючих активів, у межах кредитної політики повинні розроблятися певні дії на випадок недоотримання процентних платежів. Є два способи обліку процентних платежів, які перестають надходити й нараховуватися. По-перше, їх можна підсумувати й капіталізувати, а відповідну бухгалтерську проводку зробити по рахунку перехідних сум. У звітності повинні бути зроблені дві проводки, що взаємно компенсують одна одну, інакше активи будуть завищені. По-друге, банк може надати кредиту статус збитку. Тоді він повинен відняти неодержані процентні платежі з відповідних доходів і балансових рахунків. За відсотками, нарахованими у поточному звітному періоді, відрахування має проводитися безпосередньо з поточних процентних доходів. Якщо відсотки нараховувалися в попередні періоди, банк повинен задіяти резерви під можливі кредитні втрати, а якщо резерви по нарахованих відсотках не були створені, зробити відрахування з поточних доходів. По кредитах знову починають нараховуватися відсотки після того, як основна сума боргу й відсотки сплачені або коли більше немає сумнівів щодо майбутніх контрактних платежів.

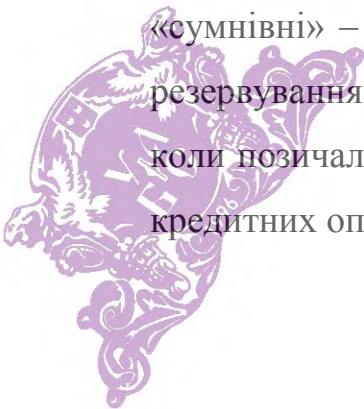
У деяких країнах банки мають право не вживати ніяких дій щодо прострочених платежів, якщо фінансове зобов'язання добре забезпечене або процес одержання платежів вже почався. Борг вважається добре забезпеченим, якщо він підкріплений правом арешту або заставою нерухомості або особистої власності. Така застава, включаючи цінні папери, повинна мати реалізаційну вартість, достатню для повного покриття боргу відповідно до контрактних умов. Борг перебуває в «процесі погашення», якщо погашення відбувається відповідно до встановленого графіка після того, як банк почав правові дії, які повинні привести до погашення боргу або до відновлення виконання зобов'язань по ньому.

Класифікація активів є базою для визначення адекватного рівня резервів під можливі кредитні втрати. Разом із загальними резервами, які звичайно вважаються капіталом 2-го рівня і не приписуються певним активам, резерви під можливі втрати формують здатність банку переносити збитки. Для визначення адекватного розміру резервів потрібно враховувати заставу та інші вагомні фактори, які впливають на ймовірність погашення кредитів. Серед цих факторів якість кредитних директив і процедур, що враховують досвід по збитках; динаміка кредитного портфеля; якість управління в сфері кредитування; повернення кредитів і практика стягнення кредитів; зміни в національному конкурентному середовищі. Систематично і постійно повинна провадитися оцінка вартості активів відповідно до поставлених цілей, яка повинна оформлятися відповідними документами.

Політика по резервуванню кредитних втрат може встановлюватися державою або формуватися самим банком. Податковий підхід до резервів також варіюється залежно від країни, хоча багато економістів вважають, що для цілей оподаткування резерви повинні розглядатися як операційні витрати. Однак податковий підхід не повинен заважати розумній політиці управління ризиками. Хоча є деяка користь в індивідуальному аналізі можливих втрат, особливо для великих кредитів, більш практично визначити певний рівень резервів по кожній окремій категорії активів.

У багатьох країнах з нестабільними економіками органи нагляду встановили обов'язкові рівні таких резервів. В Україні, у більшості випадків, для «стандартних» кредитів Національним банком України встановлено норму резервування у розмірі 1% від суми позики, для кредитів «під контролем» – 5%, для кредитів «субстандартні» – 20%, для кредитів «сумнівні» – 50%, для кредитів «безнадійні» – 100%. Однак, окремі норми резервування діють для однорідних споживчих кредитів, валютних кредитів коли позичальник не має валютної виручки, а також для деяких інших видів кредитних операцій [127].

Встановлений рівень обов'язкових резервів ґрунтується на певній статистиці. У країнах, де юридичні процедури щодо повернення боргів добре розвинені, наприклад у США, дослідження показали, що тільки 10% нестандартних активів зрештою списуються на збитки. Відсоток списань для сумнівних і збиткових активів становить відповідно 50 й 100%. У країнах, що розвиваються, де юридичні процедури й звичаї щодо повернення боргів не так ефективні, більш реалістичною оцінкою резервів для покриття потенційних збитків буде 20-25% від нестандартних активів [118, с. 48].

Існують два способи роботи зі збитковими активами. Один являє собою утримання активів на балансі доти, доки не будуть випробувані всі засоби їх повернення. Даний спосіб типовий для банківських систем, що дотримуються британської традиції; у таких випадках рівень резервів може бути більшим. Другий підхід полягає у списанні всіх активів за рахунок створених резервів, тобто їх видалення з бухгалтерської звітності. Це американська традиція, що є більш консервативною в тому розумінні, що збиткові активи підлягають списанню, навіть якщо вони можуть бути частково повернуті. За рахунок швидкого списання збиткових активів рівень резервів буде більш низьким відповідно до поточного кредитного портфеля. Аналізуючи резерви, створені банком, можна точно визначити, чи активно банк списує свої збитки чи резервує їх. Вибір того або іншого підходу часто залежить від податкової політики держави відносно резервів.

Розрахунок рівня необхідних резервів під можливі кредитні втрати завжди певною мірою є суб'єктивним. Однак рішення повинні прийматися відповідно до розробленої кредитної політики.

Щоб визначити достатність загальних резервів під кредитні втрати, потрібно проаналізувати наступні фактори:

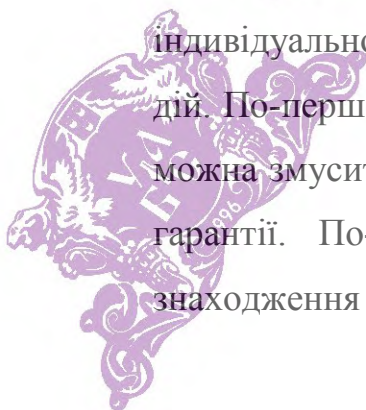
- існуючу політику банку щодо резервування та методологію, що використовується для її виконання. Зокрема, потрібно розглянути, яка вартість приписується забезпеченню й наскільки можлива його юридична чи примусова реалізація;

- процедури визначення ризиків (тобто класифікацію активів) і процес перегляду, включаючи час, виділений на перегляд;
- будь-які інші фактори, які можуть привести до збитків, пов'язані з портфелем банку, і які відрізняються від вже відомих. Це можуть бути зміни економічних умов банку або його клієнтів, зовнішні фактори або зміни процедур банку з моменту останнього перегляду;
- тенденції за тривалий період часу, щоб виявити, чи не збільшується обсяг прострочених кредитів і що впливає на динаміку даного показника;
- адекватність поточної кредитної політики та екстраполяція (на основі розглянутих кредитів) додаткових резервів, необхідних для доведення загальних резервів банку до рівня, що відповідає Міжнародним стандартам бухгалтерського обліку (IAS).

Кінцевим, але не менш важливим, елементом управління кредитними ризиками є процедури врегулювання. Якщо не почати своєчасні дії відносно проблемних кредитів, то може бути остаточно втрачена можливість одержати за ними кошти, внаслідок чого збитки можуть зрости настільки, що вони стануть загрожувати платоспроможності банку. Оцінюючи процедури врегулювання, потрібно розглянути організацію даної функції, включаючи аналіз ефективності роботи відділів та відповідальних виконавців. У підсумку повинна бути визначена ефективність дій підрозділів по стягненню боргів; скільки було успішних спроб стягнення (їх кількість та обсяг) і скільки часу в середньому було витрачено на кожен випадок. Також потрібно оцінити участь вищого керівництва в цьому процесі.

При врегулюванні кожен кредит і позичальник повинні розглядатися індивідуально. Типова стратегія врегулювання передбачає ряд послідовних дій. По-перше, скорочення кредитних ризиків, яким підлягає банк, для цього можна змусити позичальника надати додатковий капітал, фонди, заставу або гарантії. По-друге, робота з позичальником щодо оцінки проблем і знаходження рішень, які дадуть змогу збільшити можливості позичальника

по обслуговуванню кредиту і його платоспроможність, наприклад надання консультацій, розробка програми по скороченню операційних витрат та по збільшенню доходів, продажу активів, створення програми реструктуризації боргу або зміни умов кредиту. По-третє, передача управління позичальником більш кредитоспроможній особі або організація його продажу, зокрема, організація спільного підприємства. По-четверте, погашення заборгованості шляхом позасудового врегулювання або через подачу судового позову, використання гарантій, позбавлення права викупу застави або ліквідація застави.

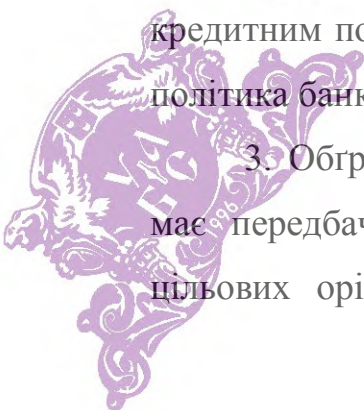
Висновки до розділу 1

Комплексне структурно-аналітичне дослідження теоретико-методологічних основ формування та реалізації кредитної політики банку дало змогу сформулювати наступні висновки та основні теоретичні положення:

1. Представлено авторське визначення економічної сутності кредитної політики банку як сукупності базових принципів та критеріїв прийняття управлінських рішень у сфері кредитної діяльності банку з метою реалізації його кредитного потенціалу та ефективного впливу на економіку країни на різних рівнях.

2. З'ясовано, що специфіка діяльності банку як управляючого економічними відносинами в моделі «кредитор-позичальник» вимагає структурувати внутрішню кредитну політику банку за основними цілях управління: кредитна політика банку, що направлена на управління кредитним потенціалом та внутрішніми кредитними процесами, та кредитна політика банку, що направлена на управління діяльністю його клієнтів.

3. Обґрунтовано, що механізм формування кредитної політики банку має передбачати взаємодію низки взаємопов'язаних елементів, зокрема: цільових орієнтирів кредитної діяльності банку; принципів формування

кредитної політики; факторів, що визначають кредитну політику банку (макроекономічних, мікроекономічних та факторів, що пов'язані із діяльністю позичальників банку); кількісних та якісних характеристик кредитної діяльності.

4. Запропоновано у структурі механізму ефективної реалізації кредитної політики виділяти дві складові частини: механізм фінансового забезпечення кредитної політики, основними елементами якого є джерела і методи формування кредитних ресурсів, та механізм банківського кредитування, що реалізується інструментарієм здійснення кредитного процесу.

5. Доведено, що кредитний ризик є визначальним фактором формування кредитної політики банку, який здійснює свій вплив на процеси кредитування як на макро- і мікрорівні, так і через діяльність його клієнтів-позичальників, що, в свою чергу, обумовило розробку розгалуженої класифікації кредитного ризику та методики його управління.

РОЗДІЛ 2.

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ТА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ

2.1. Визначення зв'язку між видом кредитної політики та джерелами фінансування кредитної діяльності банків України

Концепція кредитної політики банку, викладена у першому розділі роботи, ґрунтується на визначенні кредитної політики, як сукупності базових принципів та критеріїв прийняття управлінських рішень в сфері кредитної діяльності банку з метою реалізації його кредитного потенціалу та ефективного впливу на економіку країни на різних рівнях. Визначивши властивий кредитній політиці механізм реалізації її функцій як сукупність форм, способів та інструментів організації кредитних взаємовідносин банку з кредиторами і позичальниками, можна виділити у її складі механізм фінансового забезпечення реалізації кредитної політики банку. Виступаючи позичальником та вступаючи у взаємовідносини з різними кредиторами, банк здійснює діяльність, направлену на забезпечення кредитної політики джерелами фінансування.

Сукупність всіх мобілізованих банком джерел фінансування є сукупним кредитним потенціалом банку, кошти якого не можуть використовуватися на цілі кредитування в повному обсязі. У відповідності з існуючими регулятивними вимогами не можуть використовуватися банком кошти фонду обов'язкових резервів та резерв покриття втрати ліквідності у формі коштів, що знаходяться в касі банку і на його кореспондентському рахунку. Ці виведені з кредитної діяльності банку кошти і можуть розглядатися як свого роду іммобілізований запас, а сукупний кредитний потенціал банку – як кредитний потенціал-брутто. Структура чистого кредитного потенціалу-нетто може бути представлена як сукупність власних

і частина залучених джерел фінансування, вільних від регулятивних вимог, і по суті являє собою кредитно-інвестиційний портфель банку.

Таким чином, в широкому сенсі кредитний потенціал банку являє собою сукупність джерел фінансового забезпечення реалізації кредитної політики банку, що мобілізуються банком з метою розміщення в кредитні операції і покриття можливих кредитних втрат. У вузькому сенсі кредитним потенціалом банку є сукупність джерел фінансового забезпечення реалізації кредитної політики банку, які характеризують обсяг потенційних кредитних вкладень банку (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Структура сукупного кредитного потенціалу банку

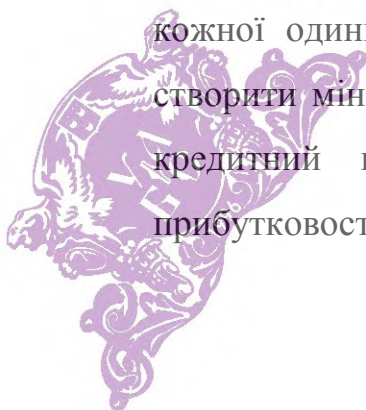
Всі джерела кредитного потенціалу поділяються на власні та залучені кошти. Виходячи з принципу ліквідності, залучені кошти банку складаються з короткострокових і довгострокових коштів. Аналіз кредитного потенціалу банку, виходячи з терміновості і швидкості обертання коштів за окремими пасивними операціями, дає змогу приблизно розрахувати, яка частина

коштів, отриманих за пасивними операціями, може бути використана як стабільний ресурс кредитування на певний термін, при цьому частина коштів, що лишилася, повинна бути резервом ліквідності. Адже банк може надавати певну суму кредиту на триваліші терміни, ніж сукупність коштів кредитного потенціалу, оскільки депоненти використовують їх з різною динамікою. Цей процес називають трансформацією кредитного потенціалу. Вона є однією з основних причин загострення проблеми ліквідності банків.

Сам термін «потенціал» припускає наявність у банку реальних та потенційних можливостей в мобілізації ресурсів. Перша частина кредитного потенціалу – реальний кредитний потенціал банку – характеризується джерелами вкладеними банком в кредитні операції в різних формах, а його балансова величина на кожен конкретний момент часу дорівнює величині кредитних вкладень банку. По суті, реальним кредитним потенціалом є знеособлений грошовий фонд, сформований з різних джерел і розміщений банком в кредитні операції.

Проте, управляючи кредитними операціями, банк не може не приймати до уваги можливі кредитні втрати, вірогідність понесення яких при створенні резерву на можливі втрати за позиками не врахована, або помилково врахована в меншій сумі. Для покриття такого кредитного ризику банк повинен володіти додатковим кредитним потенціалом, який може бути мобілізований в найкоротші терміни, без зміни загальної ризикової позиції банку.

Банк, запозичуючи вільні кошти своїх вкладників, відразу бере на себе зобов'язання по забезпеченню своєчасного повернення цих коштів. Будь-який банк повинен створювати для себе резерв ліквідності та надійності від кожної одиниці залучених ним коштів. Кожен комерційний банк прагне створити мінімальний резерв ліквідних коштів і забезпечити максимальний кредитний потенціал, виходячи зі своєї ліквідності, надійності та прибутковості.

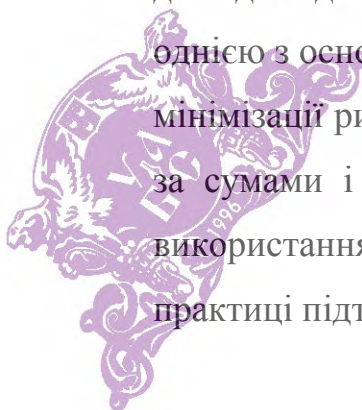
На загальний рівень кредитного потенціалу банку об'єктивний вплив має наступна сукупність чинників:

- загальна величина мобілізованих банком джерел коштів;
- структура та стабільність джерел кредитного потенціалу;
- рівень обов'язкових резервів, що встановлюються НБУ;
- режим користування обов'язковими резервами, коли допускається використання цих резервів для підтримки поточної ліквідності банку;
- загальна сума і структура зобов'язань банку.

Ефективність використання коштів кредитного потенціалу досягається при дотриманні комплексу умов, коли:

- забезпечується необхідний мінімум ліквідності;
- використовується вся сукупність коштів кредитного потенціалу;
- досягається максимально високий прибуток на кредитний потенціал за умови прийняттого рівня кредитного ризику.

Дані закономірності необхідно використовувати для вироблення правильної кредитної політики в сфері розподілу коштів кредитного потенціалу та ліквідності банку. Одна з основних цілей банківської політики в розподілі коштів кредитного потенціалу – це забезпечення відповідності структури джерел коштів і активів банку. Специфічність банківської діяльності та динаміка грошових потоків створюють реальну можливість для банку здійснювати трансформацію строковості коштів кредитного потенціалу, тобто надавати позики в середньому на триваліші терміни, ніж терміновість коштів кредитного потенціалу. Вітчизняний та зарубіжний досвід свідчить про те, що трансформація коштів кредитного потенціалу є однією з основних причин загострення проблеми банківської ліквідності. Для мінімізації ризику трансформації доцільно регулювати активи і пасиви банку за сумами і за термінами. Якісна та кількісна рівновага надходження та використання коштів кредитного потенціалу є важливим чинником в практиці підтримки ліквідності банку.

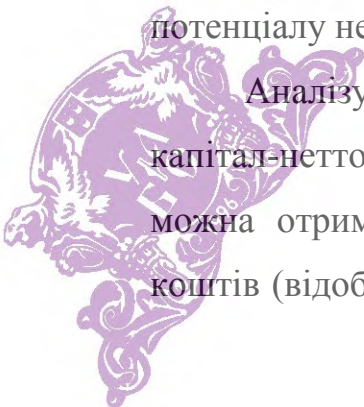
Кредитний потенціал банку є одним з визначальних чинників кредитної та процентної політики банку. При стійкому попиті на позики і відносно невеликій частині вільних ресурсів процентна ставка банку зростає. У протилежній ситуації вона знижується. Таким чином процентна ставка регулюється не тільки співвідношенням попиту і пропозиції на кредитні ресурси банку, але й можливостями банку формувати дані ресурси.

Основними шляхами збільшення кредитного потенціалу банку є збільшення власних та залучених коштів. Змістом кредитної політики в частині управління кредитним потенціалом є ті дії, які направлені або на абсолютне його збільшення, або на розробку та впровадження нових, ефективніших методів використання залучених коштів.

Розгляд можливостей банку із нарощування свого кредитного потенціалу, дав змогу зробити висновок про наявність властивості асиметричності, яка виявляється в сповільненій реакції на позитивну дію, в той час як негативні чинники можуть швидко досягати негативного ефекту зменшення кредитного потенціалу. В результаті абсолютне збільшення кредитного потенціалу забезпечує банку велику стійкість, але вимагає великих зусиль на одиницю приросту, а високі темпи приросту активізують впливи негативних зовнішніх і внутрішніх чинників. Ці явища спонукають звернути особливу увагу на структуру кредитного потенціалу банку, а не на його величину.

Не дивлячись на те, що кожне джерело кредитного потенціалу банку має конкретну форму, в загальній масі вони знеособлені і можуть використовуватися на задоволення будь-яких потреб в кредитах з боку різних позичальників. Проте, функціональна роль кожного з джерел кредитного потенціалу не є однаковою.

Аналізуючи власний капітал банку, можна поділити його на власний капітал-нетто і власний капітал-брутто. Таким чином, власні кошти-нетто можна отримати, віднімаючи із коштів-брутто величину іммобілізованих коштів (відображаються в активі балансу банку). Знати точне значення суми

нетто важливо, оскільки ці кошти розглядаються як кредитний ресурс. У банку може і не бути коштів нетто, про що свідчитиме перевищення іммобілізованих власних коштів над коштами-брутто. У такій ситуації, очевидно, що на покриття власних витрат банку використовуються залучені ресурси, що є симптомом неефективної реалізації кредитної політики банку.

Кошти-брутто включають:

- статутний капітал;
- емісійні різниці;
- фонди банку, які розкриваються у фінансовій звітності та формуються з прибутку;
- прибуток (збиток) минулих років;
- прибуток (збиток) поточного року;
- сума іммобілізованих коштів (власні кошти вкладені в основні засоби та робочі активи).

Власний капітал складає основу діяльності банку. Він формується у момент створення банку і спочатку складається з сум отриманих від засновників як їх внесок в статутний капітал банку, які здійснюються через покупку акцій при створенні банку у формі акціонерного товариства. Потрібно зазначити, що враховуючи зміни до чинного законодавства, а також фактичну відсутність кооперативних банків, у найближчому майбутньому усі банки функціонуватимуть у формі публічних акціонерних товариств.

До власного капіталу також відносяться всі кошти, що отримуються банком в процесі його діяльності, які не були розподілені серед акціонерів (учасників) банку у вигляді дивідендів або витрачені на інші цілі. Власний капітал втілює ту суму грошових коштів, яка буде розподілена серед акціонерів (учасників) банку у разі його ліквідації [14, с. 108].

Власний капітал банку, що складається із коштів переданих банку його власниками, фондів і прибутку, що генеруються банками самостійно, безпосередньо не передається позичальникам, проте саме він визначає масштаби кредитної діяльності банку, заснованих на мультиплікаційному

ефекті капіталу, і той рівень ризику, який банк може прийняти на себе без збитку для інтересів кредиторів і вкладників. Тому для ефективного управління власним капіталом і для використання його як найважливішого регулятора діяльності банку необхідно адекватно оцінити його фактичну наявність. Фактично власний капітал дорівнює чистим активам банку, тобто активам, вільним від зобов'язань. Його, можна розрахувати прямим розрахунком, віднімаючи з ринкової вартості активів банку суму його зобов'язань, скоректовану на їх реальну ринкову оцінку [146, с. 18].

Кожен банк самостійно визначає величину власних коштів та їх структуру виходячи з прийнятої ним кредитної політики та загальної стратегії розвитку. Якщо банк, підкоряючись законам конкурентної боротьби, прагне розширити коло своїх клієнтів, зокрема за рахунок великих підприємств, що мають постійну потребу в залученні банківських кредитів, то його власний капітал повинен збільшуватися. На величину власного капіталу банку впливає і характер його активних операцій. При тривалому вкладанні ресурсів в ризиковані операції банку необхідно володіти значним власним капіталом. Величина власного капіталу визначає конкурентну позицію банку на внутрішньому і міжнародному ринках.

Власний капітал вітчизняних банків складає лише 10-15% пасивів. Питома вага власного капіталу вітчизняних банків у загальній сумі їх пасивів на 01.10.2009 року становила 12,9%. Загалом власний капітал українських банківських установ щороку збільшується, навіть за 2008 рік, коли сталася світова фінансова криза, капітал зріс на 71,4% проти 63,5% у 2007 році, і становив на 01.01.2009 року 119,3 млрд. грн.

Для уникнення впливу девальвації національної валюти на показники динаміки власного капіталу банків України, на рисунку 2.2 наведено динаміку власного та статутного капіталу, які виражені євро. Проаналізувавши наведені на рисунку показники, можна підтвердити висновки щодо перманентного росту власного та статутного капіталів банків, які станом на 01.01.2010 р. становили 12,5 та 9,8 млрд. євро відповідно.

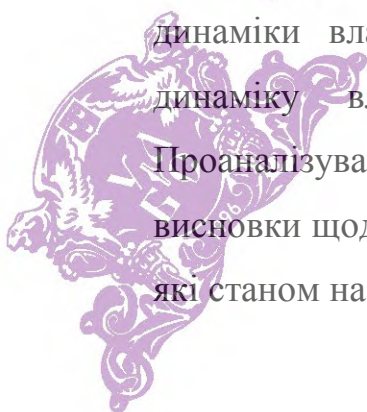

Рис. 2.2. Динаміка власного капіталу українських банків, млн. євро*
 *Джерело: розраховано за даними Асоціації українських банків // www.aub.org.ua

Значні темпи зростання капіталу банків України у 2008 році значно підвищили рівень їх капіталізації. Співвідношення власного капіталу банків до ВВП за рік підвищилося до 12,5% (на 2,7 відсоткових пунктів), на що, зокрема, вплинуло збільшення статутних капіталів державних банків на суму 13,8 млрд. грн. [133, с. 59].

В той же час, у 2009 році спостерігалася певна лібералізація вимог до якості капіталу банківських установ, що дало можливість банкам враховувати в капіталі внески акціонерів ще до моменту їх реєстрації, а також розширились можливості щодо включення у капітал субординованого боргу. Ймовірно такі кроки Національного банку України, хоча й були вимушеними, але дали змогу підтримати зацікавленість низки власників (у тому числі, іноземних) до вітчизняних банків.

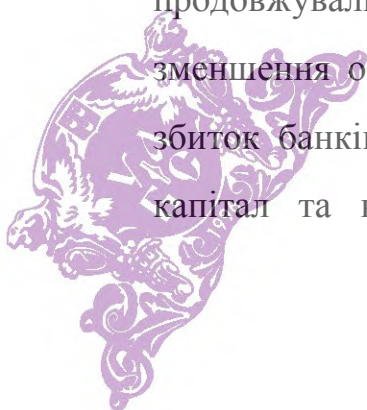
Станом на початок 2010 року регулятивний капітал банківської системи України становив 135,8 млрд. грн. (станом на 01.01.09 р. – 123,07 млрд. грн.). Балансовий капітал у 2009 році зменшився на

4,09 млрд. грн., оскільки збільшення статутних фондів (на 36,74 млрд. грн.) значною мірою було знівельовано збитками банківського сектору (38,45 млрд. грн. за 2009 рік) і знеціненням фінансових інструментів [112]. У 8 вітчизняних банках на початок 2010 року власний капітал мав негативне значення (у 7 з них діяла тимчасова адміністрація НБУ).

В умовах нестабільної ситуації на фінансовому ринку, нарощування капіталізації банків за рахунок надання коштів на умовах субординованого боргу стало ключовим інструментом для низки іноземних власників. На початок 2010 року субординований борг був залучений 104-ма банками, а його обсяг склав 30,92 млрд. грн. або 4% зобов'язань банківської системи на відповідну дату. Останнє характеризує такі кошти не лише як джерело підтримки капіталізації на необхідному рівні (визначеному нормативними вимогами), а як досить значну складову довгострокової ресурсної бази банківської системи.

Протягом 2004-2007 років спостерігалось зростання власного та статутного капіталу банків у середньому на 55% щорічно. Однак, станом на 01.01.2008 р. відносні показники капіталізації досягли своїх мінімальних значень: частка капіталу у пасивах становила 11,6%; адекватність регулятивного капіталу (Н2) – 13,9% (рис. 2.3).

За результатами 2008 року власний капітал банків України зріс на 71%, а статутний – майже у два рази. Значний збиток (38,5 млрд. грн.) отриманий банківською системою України за результатами 2009 року призвів до зменшення власного капіталу банків, однак відносні показники капіталізації продовжували покращуватись за рахунок збільшення статутного капіталу та зменшення обсягу наданих кредитів. За результатами 6 місяців 2010 року збиток банківської системи України становив 9,4 млрд. грн., але власний капітал та відносні показники капіталізації продовжували зростати за

рахунок збільшення статутного капіталу та повільних темпів нарощування кредитного портфелю.

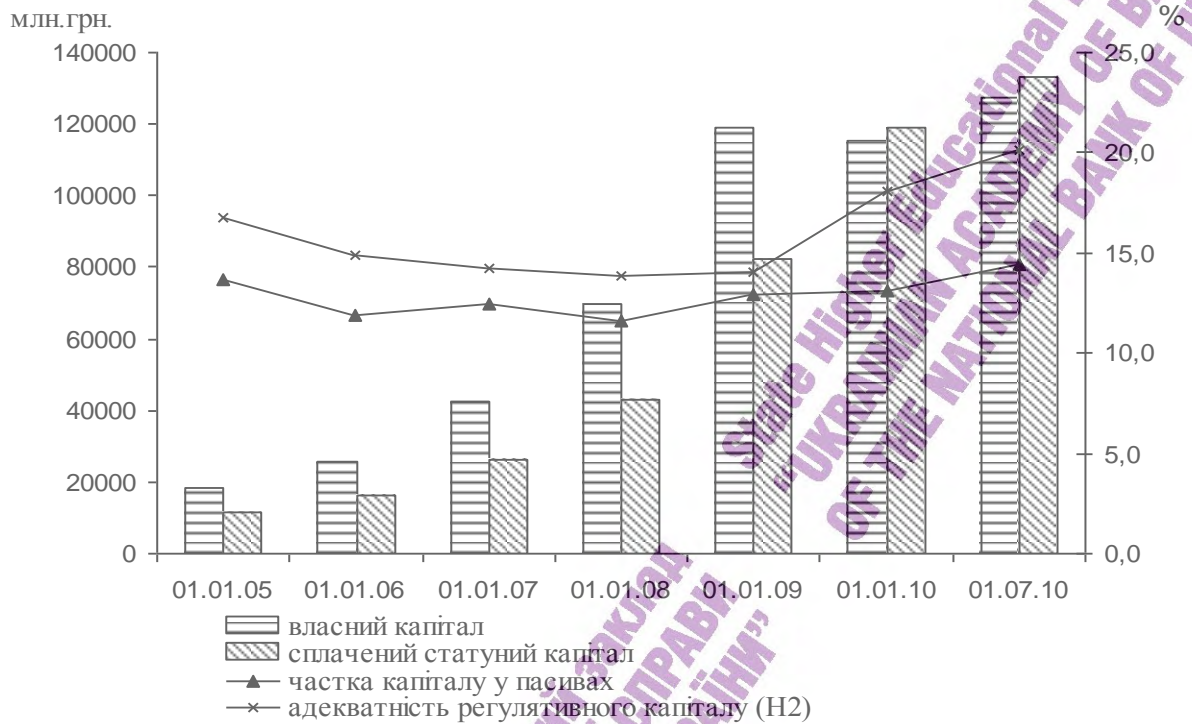

Рис. 2.3. Капіталізація банків України у 2004-2010 роках*

*Джерело: розраховано за даними офіційного сайту НБУ

Таким чином, не зважаючи на зростання абсолютних значень статутного капіталу, динаміка власного капіталу та показників капіталізації погіршилась у наслідок негативного впливу світової та національної фінансової кризи.

Враховуючи розглянуті вище тенденції щодо капіталізації банків, Національним банком України на 2009 рік був впроваджений поділ банків на групи на основі врахування як величини активів так і обсягу регулятивного капіталу. Зокрема, комісією НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків були визначені наступні граничні межі розміру регулятивного капіталу і активів для окремих груп банків на 2009 рік:

- 1) група I: регулятивний капітал - більше 1500 млн. грн., активи - більше 14000 млн. грн.;
- 2) група II: регулятивний капітал - більше 500 млн. грн., активи - більше 4000 млн. грн.;

- 3) група III: регулятивний капітал - більше 200 млн. грн., активи - більше 1500 млн. грн.;
- 4) група IV: регулятивний капітал - менше 200 млн. грн., активи - менше 1500 млн. грн.

Групування українських банків за розміром регулятивного капіталу та активів станом на 2009 рік наведено у Додатку А. При розподілі банків на групи на 2010 рік враховувались лише обсяги їх активів. Концентрацію капіталу банків України у розрізі груп, наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Концентрація власного капіталу банків за групами у 2008-2009 рр.*

Група банків	Кількість банків на 2009 рік	Кількість банків на 2010 рік	Частка власного капіталу станом на 01.01.2009р., %	Частка власного капіталу станом на 01.01.2010р., %	Абсолютне відхилення, %
Група 1	18	18	62,9	70,7	7,8
Група 2	20	20	16,3	9,1	-7,2
Група 3	24	21	9,3	8,8	-0,5
Група 4	120	122	11,5	11,4	-0,1

*Джерело: складено автором за даними офіційного сайту НБУ та Рішень Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків № 765 від 30 грудня 2008 р. та №867 від 30.12.2009 р.

У даний час, враховуючи тяжкі наслідки фінансової кризи для банківського сектора, нарощування власних капіталів банків є найбільш актуальною проблемою вітчизняної банківської системи. Величина банківських капіталів в найближчій перспективі визначатиме перспективи розширення кредитної активності банків. Можливості розширення капітальної бази за рахунок прибуткової діяльності поки що недостатні, як і раніше актуально залишається проблема залучення інвестицій в капітал банку, включаючи іноземні інвестиції. Величина власного капіталу банку прямо залежить від результатів кредитної діяльності та її ефективності; чим стабільніше процентні доходи банку і більша величина отриманого прибутку, тим вищим є рівень капіталізації банку. Такий взаємозв'язок дозволяє

зробити висновок про те, що кількісні параметри кредитної політики банку знаходяться в прямій залежності від капітальної частини кредитного потенціалу – власного капіталу, величина якого, у свою чергу, прямо пропорційна якісним характеристикам кредитної політики.

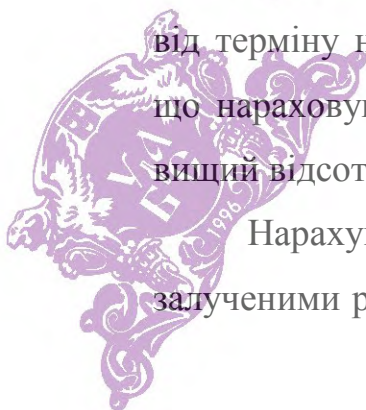
Залучений капітал банку, на відміну від його власного капіталу, акумулюється банком виключно для цілей реалізації кредитної політики. Структура залученого капіталу відрізняється неоднорідністю і формується з різних джерел. Можна виділити наступні складові залученого капіталу:

- кошти населення у формі депозитів;
- кошти юридичних осіб, у вигляді залишків на рахунках та строкових депозитів;
- кошти, залучені шляхом випуску цінних паперів банку (деPOSITИХ та ощадних сертифікатів, облігацій);
- залучені банком міжбанківські кредити і депозити.

Основне джерело залучених ресурсів банків складають депозити. Управління пасивами дає можливість банку сформувати дешеві фінансові ресурси і диференціювати їх структуру для забезпечення стабільності ресурсної бази.

Значну частину банківських пасивів складають термінові внески, оскільки саме вони найбільшою мірою підтримують ліквідність банку. Термінові внески – це грошові кошти, що розміщуються на зберігання на заздалегідь обумовлений тривалий термін (більше одного місяця). Перевага довгострокового вкладання полягає в отриманні більш високих відсотків. Термінові внески повертаються власникові в заздалегідь встановлений день – до цього моменту банк має право повністю розпоряджатися ними. Залежно від терміну на який приймаються такі внески, змінюється рівень відсотків, що нараховуються. Зазвичай по внеску з великим терміном виплачується і вищий відсоток.

Нарахування відсотка, що виплачується банком вкладникам за залученими ресурсами – це найважливіший інструмент кредитної політики й

основна стаття операційних витрат. Банк, природно, не зацікавлений в дуже високому рівні процентної ставки. Разом з тим він повинен підтримувати її на такому рівні, який був би привабливим для клієнтів. Для вироблення дієвої кредитної політики доцільно звернутися до досвіду зарубіжних комерційних банків. Особливо цінним в цьому досвіді є наявність стійкої залежності між величиною відсотка, терміном і сумою депозиту: чим більші термін і сума депозиту, тим більший відсоток гарантує банк.

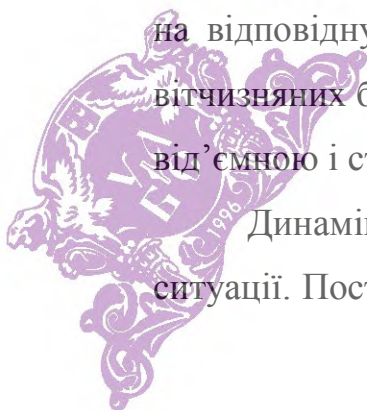
Основне завдання, що стоїть перед сучасним банком полягає в умінні управляти своїми пасивними операціями. Для вирішення цього завдання розробляються нові форми і методи залучення заощаджень приватних вкладників, тобто зміна дорогого джерела кредитування на дешевший з одночасним підвищенням якісних показників і ліквідності.

З цією метою банки розвивають ринок «коротких грошей», на якому надаються термінові депозити на термін від 14 днів до 2 місяців. У деяких банках клієнти отримують можливість знімати відсотки по внеску щоквартально, щомісячно. Також банки почали практикувати внески, за якими кошти, що внесені в національній валюті, перераховуються у вільно конвертовану валюту.

Структура залучених коштів в різних банках характерна суттєвими відмінностями, пов'язаними з різними термінами їх діяльності з моменту утворення, різницею у величині їх статутних капіталів, кількістю та якістю обслуговування клієнтури.

Депозитні ресурси зберігають своє ключове значення для банківської системи – на початок 2010 року їх обсяг перевищив 335 млрд. грн., що дає змогу фондувати майже половину кредитного портфеля банківської системи на відповідну дату (Додаток Б). Хоча аналіз динаміки обсягів депозитів у вітчизняних банках виявив, що за 2009 рік динаміка зростання депозитів була від'ємною і становила -7% проти $+27\%$ на кінець 2008 року.

Динаміка депозитів у 2008 році відповідала динаміці макроекономічної ситуації. Поступове уповільнення темпів зростання відмічалось з квітня 2008

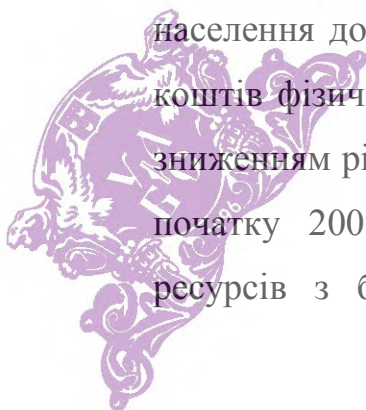

року. У травні скорочення обсягів депозитів головним чином відбулося внаслідок ревальвації гривні до основних іноземних валют. Крім того, активніше використання власних обігових коштів для фінансування бізнесу за умов уповільнення темпів кредитування, посилення фінансової дисципліни та впровадження урядом політики акумуляції коштів призвело до зменшення залишків коштів на рахунках суб'єктів господарювання в національній валюті. У липні-вересні 2008 року у зв'язку із рецесією вітчизняної економіки зменшилися надходження виручки на рахунки підприємств, зросли поточні витрати та зменшилася схильність населення до заощаджень. У жовтні-грудні 2008 року спостерігався суттєвий відтік депозитів на фоні різкого погіршення макроекономічних показників України.

Аналіз динаміки депозитів за термінами залучення виявив тенденцію до зростання строкових депозитів. Так, їх питома вага у 2008 році становила 44,3%. Депозити до запитання є одночасно найдешевшим ресурсом, але в той же час таким, що не піддається прямим методам прогнозування. Тому, проводячи політику щодо залучення ресурсів необхідно визначити оптимальну, ефективну комбінацію короткострокових і довгострокових вкладів, яка враховує ціну їх залучення та їх вплив на ліквідність банку.

Обсяг нових депозитів, залучених до банківської системи країни від населення і нефінансових корпорацій в 2009 році, склав 970,8 млрд. грн. (при відносно невеликій терміновості депозитних ресурсів), з яких в останньому кварталі 2009 року було залучено 174,9 млрд. грн. депозитів населення і 70,1 млрд. грн. коштів підприємств.

Не зважаючи на позитивну динаміку депозитів населення, яка спостерігалася у першій половині 2010 року, говорити про повернення довіри населення до банківської системи України передчасно. Позитивна динаміка коштів фізичних осіб на протязі останнього часу, перш за все, обумовлена: зниженням рівня недовіри серед вкладників (яка домінувала в кінці 2008 і на початку 2009 року), активними заходами щодо залучення депозитних ресурсів з боку банків, відсутністю доступу у низки підприємств до

банківського фінансування, що змушує власників надавати в якості забезпечення депозити (для багатьох підприємств це було єдиною можливістю отримати банківське фінансування; останнє також зменшує базу оподаткування).

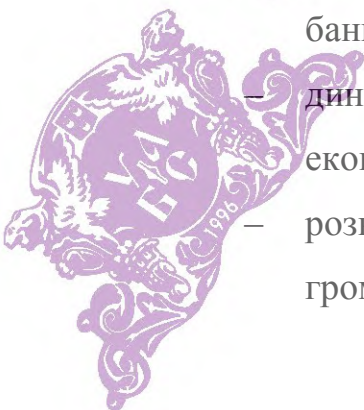
В той же час, в процесі взаємодії банків з клієнтами залишається низка проблем, які стримують повернення вилучених раніше депозитів до банківської системи. Це, перш за все, приклади невчасного повернення таких коштів (банки з тимчасовою адміністрацією і на стадії ліквідації), збереження негативного інформаційного фону і відсутність упевненості у громадян у стабільному функціонуванні банків в майбутньому.

Кошти населення і підприємств (порівняно з іншими джерелами фондування) найбільш схильні до впливу різних чинників, які й визначатимуть, на нашу думку, їх подальшу динаміку. Можна припустити, що ключовими чинниками впливу на стабільність коштів юридичних осіб у середньостроковій перспективі будуть:

- загальний стан економіки та доступ до позикових ресурсів, а також державна політика відносно низки підприємств перспективних галузей, що істотно впливатиме на рівень акумуляції вільних ресурсів та їх структуру за термінами;
- інвестиційний клімат в країні та ситуація на зовнішніх товарних ринках.

Ключовими чинниками впливу на стабільність коштів домогосподарств в середньостроковій перспективі, на нашу думку, будуть:

- загальний стан банківського сектору, включаючи розвиток ситуації із «замороженими» на поточний момент депозитами в окремих банках, а також валютно-курсова політика НБУ;
- динаміка доходів громадян, що значною мірою залежатиме від економічної ситуації в країні;
- розвиток ситуації на ринках альтернативного інвестування для громадян (фондовому, ринку нерухомості, валютному).

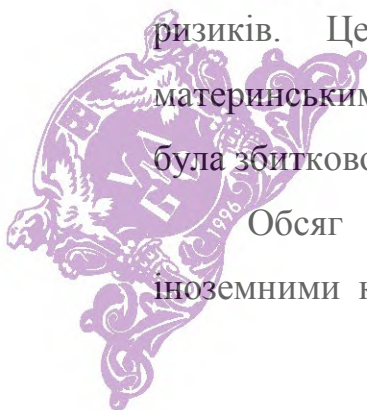

Потужним джерелом формування кредитного потенціалу вітчизняних банків є іноземний капітал. Не зважаючи на значний обсяг заборгованості банківського сектору України перед іноземними кредиторами (станом на 01.01.2010 р. – майже 30 млрд. дол. США, з яких кредити – 21,95 млрд. дол. США) [181], такі позикові ресурси для більшості фінансових установ не є загрозою платоспроможності навіть у складній економічній ситуації. Дана теза впливає із наступних чинників:

- у структурі іноземних інвестицій переважає фінансування від споріднених структур;
- на сьогодні, у більшості розвинених країн все ще діють стимулюючі грошово-кредитні політики, тобто «накачування» економік та фінансових ринків ліквідністю і зниження вартості ресурсів, що на тлі зростання привабливості ринків, що розвиваються, може підсилити позиції вітчизняних позичальників щодо публічних та приватних запозичень;
- низка вітчизняних банків за 2010 рік реструктурувала публічні борги перед іноземними кредиторами, що може підсилити позиції інших вітчизняних банків-позичальників у процесі переговорів відносно реструктуризації їх зобов'язань перед зовнішніми кредиторами.

У той же час, при збереженні негативних тенденцій в економіці, слабкому операційному середовищі, а також нестабільній грошово-кредитній і валютно-курсній політиці, привабливість вітчизняного банківського сегменту залишатиметься на низькому рівні внаслідок високих локальних (характерних для банківського сектора України) і глобальних зовнішніх ризиків. Це може загрожувати збереженню підтримки західними материнськими структурами дочірніх підрозділів в Україні, частина яких була збитковою.

Обсяг короткострокового боргу банківського сектору перед іноземними кредиторами на початок 2010 року склав 6,1 млрд. дол. США

[181]. В той же час, динаміка іноземного боргу банківського сектору значною мірою залежить від економічної ситуації в країні, а також від зміни ризиків для основних кредиторів, пов'язаних із інвестиціями в банківський сектор країни. Не виключено, що приймаючи до уваги законодавчі зміни, низкою материнських структур буде прийнято рішення про скорочення масштабів бізнесу в Україні, що для дочірніх підрозділів іноземних банків, велика частина яких – збиткові, буде мати наслідком скорочення прямого дотування і переорієнтацію на внутрішній ресурсний ринок. Основою такого припущення є формування значного обсягу резервів за інвестиціями в українські дочірні банки, низька ефективність діяльності на тлі слабкої регуляторної бази в Україні. Крім того, можливе посилення монетарної політики окремих країн, що може спонукати Центральні банки до введення обмежень на інвестиції в країни з ринками, що розвиваються.

Найбільш стабільним та надійним джерелом фінансування кредитно діяльності для вітчизняних банків є кредити Національного банку, проте у певних випадках використання цього джерела може супроводжуватися додатковими обмеженнями свободи дій банків-позичальників. У четвертому кварталі 2008 року НБУ надав банкам кредитів на суму, що перевищила 100 млрд. грн. (у 2009 році – 64,4 млрд. грн., включаючи кредити для рефінансування раніше наданих позик). Основною метою надання таких коштів була підтримка ліквідності банківського сектора на тлі нестабільної динаміки інших складових ресурсної бази. Це дало змогу банкам замінити значну частину вилучених депозитних ресурсів і коштів материнських структур. Національний банк України зберіг політику масштабного кредитування банків і в першому кварталі 2010 року, хоча в подальшому сальдо рефінансування було негативним.

Станом на початок 2010 року заборгованість банківського сектору перед Національним банком України склала 86,4 млрд. грн. Не виключено, що більша частина раніше наданих банкам позик буде пролонгована або

рефінансована, що дозволить окремим банкам зберегти ліквідність у разі подальшого погіршення якості робочих активів.

В подальшому, на нашу думку, частина вітчизняних банків значною мірою буде переорієнтована на ресурси внутрішнього ринку внаслідок обмеженої можливості хеджування валютних ризиків. Адже НБУ приймає заходи щодо обмеження валютного кредитування населення, яке останніми роками було основним напрямом діяльності для більшості банків з іноземним капіталом. Проте це не дозволить замінити гривневими депозитами залучені ресурси від НБУ та материнських структур банків з іноземним капіталом. Таким чином, можна зробити висновок, що динаміка депозитів у банківській системі значною мірою визначатиметься станом економіки країни, а також залежатиме від довіри вкладників до банківських установ.

Для банку оцінити ефективність залучених коштів можна через відношення залучених коштів до загальної суми кредитних вкладень. Але багато банків використовують залучені ресурси не тільки на потреби кредитування, але й для проведення інших активних операцій, тому отриманий показник характеризує ефективність тільки в частині кредитних операцій. Якщо значення отриманого показника менше 1, то це говорить про недостатню ефективність використання залучених коштів, якщо ж воно перевищує 1, то це свідчить про напрям частини цих ресурсів не в сферу кредитування, а для використання на інші потреби.

В умовах краху багатьох фінансових компаній вкладники почали більше уваги звертати не на розмір обіцяного доходу, а на надійність установи, яка цей дохід обіцяє. Тому банк повинен створювати свій позитивний імідж, що доводить ефективність його роботи і професіоналізм менеджерів банку.

Специфічні риси залученого капіталу (відмінності за сумами, термінами залучення, рівнями платності, можливостями дострокового використання) мають свій вплив і на кредитну політику банку. Наприклад,

маючи кредитний потенціал, що складається в основному з внесків до запитання, банк не зможе задовольняти потреби в іпотечних або інвестиційних кредитах. З іншого боку, розміщення дорогих довгострокових ресурсів в кредитування на умовах «овердрафт» може поставити ефективність кредитної політики під сумнів.

Механізм реалізації кредитної політики банку, що управляє кредитними процесами, повинен виражатися в створенні такого механізму фінансового забезпечення, який давав би змогу банку формувати кредитний потенціал, що відповідає специфіці орієнтирів банку у сфері кредитної діяльності. Це висуває на перший план питання структуризації кредитного потенціалу банку виходячи із потреби його клієнтів, що формують попит на кредитні продукти банку.

Банк і його клієнти в процесі формування і використання кредитного потенціалу переслідують різні економічні інтереси, потреби банку в джерелах фінансування кредитного потенціалу і потреби його клієнтів у фінансуванні за рахунок коштів кредитного потенціалу тісно взаємопов'язані між собою і можуть бути визначені наступними параметрами: прибутковість, ліквідність, структура власності, структура позикового капіталу, клієнтська база, мінімізація ризиків.

Для того, щоб кредитний потенціал банку відповідав цим вимогам, взаємини банку і його клієнтів, в процесі реалізації кредитної політики повинні вибудовуватися на системі партнерських відносин, яка припускає встановлення стійких, стабільних і взаємовигідних стосунків в результаті яких банк формує необхідні для задоволення потреб своїх клієнтів умови.

Виходячи зі ступеня стабільності взаємовідносин банку та його клієнтів, а також функціональної ролі кожного джерела кредитного потенціалу в процесі реалізації кредитної політики, кредитний потенціал

банку пропонується структурувати за такими групами: капітальна частина, постійна частина, оперативна частина та нестабільна (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Структура мобілізованого кредитного потенціалу банку*

Складові	Специфічні риси	Функціональне значення	Склад джерел фінансування
Капітальна частина	<ul style="list-style-type: none"> • Постійність • Неповерненість • Мультиплікаційний ефект 	<ul style="list-style-type: none"> • Забезпечення масштабів кредитної діяльності • Обмеження сумісного кредитного ризику • Забезпечення іміджу банку партнера 	<ul style="list-style-type: none"> • Власний капітал банку • Конвертовані облігації • Субординовані позики
Постійна частина	<ul style="list-style-type: none"> • Задана терміновість, що забезпечує прогнозовану стабільність • Можливість повернення, по закінченню зберігання коштів з можливістю продовження • Обмеження дострокового зняття коштів 	<ul style="list-style-type: none"> • Забезпечення постійних потреб в кредитах великих і середніх клієнтів • Забезпечення ліквідності 	<ul style="list-style-type: none"> • Довгострокові депозити фізичних і юридичних осіб • Випущені банком сертифікати і облігації • Міжбанківські депозити
Оперативна частина	<ul style="list-style-type: none"> • Короткостроковість • Можливість повернення, без можливості продовження • Можливість дострокового зняття • Можливість трансформації 	<ul style="list-style-type: none"> • Забезпечення періодичних потреб в кредитах непостійних і малих клієнтів 	<ul style="list-style-type: none"> • Короткострокові депозити фізичних і юридичних осіб • Залишки по рахункам, динаміка яких вивчена банком • Міжбанківські позики
Нестабільна частина	<ul style="list-style-type: none"> • Нестабільність • Короткостроковість 	<ul style="list-style-type: none"> • Короткострокові потреби в «швидких грошах» • Покриття неврахованих втрат 	<ul style="list-style-type: none"> • Короткострокові міжбанківські позики • Кошти до запитання

*Джерело: складено автором.

Основними функціями капітальної частини кредитного потенціалу є забезпечення масштабів кредитної діяльності банку та загального іміджу банку, постійна частина кредитного потенціалу забезпечує потребу в кредитних ресурсах постійних і великих клієнтів. Оперативна складова кредитного потенціалу призначена для забезпечення періодичних потреб в

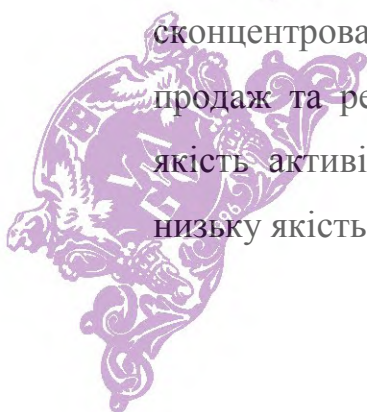
кредитах непостійних та малих клієнтів. Призначення нестабільної частини кредитного потенціалу полягає в забезпечення банку короткостроковими коштами на покриття неврахованих раніше втрат.

2.2. Аналіз структури кредитного портфелю банків України та факторів, що її обумовили

Не заперечуючи того, що масштаби банківського кредитування української економіки за остання десятиліття значно збільшилися, і механізм формування кредитно-інвестиційного портфелю вітчизняних банків набув стабільного характеру, на сьогоднішній, день кредитна діяльність банків не задовольняє потреби суб'єктів господарської діяльності та населення в кредитних коштах.

Нарощування сукупного кредитного портфеля вітчизняних банків стримується рівнем ризику, що склався, в українській економіці після кризових подій 2008-2009 років та постійним дефіцитом стійких пасивів. Зокрема 2009 рік характеризувався початком глобальних трансформацій на фінансовому ринку України. Показовим було друге півріччя 2010 року, коли можна було спостерігати послаблення нормативного регулювання, а також пруденційного контролю з боку Національного банку України, вочевидь, під тиском міжнародних фінансових організацій.

Загалом впродовж 2010 року кредитна активність вітчизняних банків була слабкою. Основні зусилля суб'єктів банківської системи були сконцентровані на роботі з проблемною заборгованістю, включаючи її продаж та реструктуризацію. Але проведені заходи суттєво не поліпшили якість активів, значна частина банків мала проблеми з ліквідністю через низьку якість здійснених вкладень.

Не зважаючи на заходи грошово-кредитної політики НБУ, що були проведені в 2009-2010 роках для стабілізації фінансового стану банків, ключові ризики для банківської системи країни (втрата активів та зниження їх ліквідності) зберігаються на високому рівні. Основними чинниками, що зумовлюють значний ступінь схильності до ризиків банків, які працюють на вітчизняному фінансовому ринку можна назвати наступне:

- невисока якість робочих активів, включаючи значний обсяг і питому вагу простроченої заборгованості, а також загальне зниження ліквідності банківських активів (включаючи кредити, основні фонди банків та заставне майно), зважаючи на низький платоспроможний попит. Збереження поточного стану є наслідком низької економічної активності та зумовлює схильність банківської системи до кредитного ризику;
- низька довіра, нестабільна пасивна база є визначальними чинниками, що характеризують схильність банківської системи до ризику ліквідності. При цьому дії НБУ (як фінансова, так і нормативна підтримка) дозволили підтримати платоспроможність низки банківських установ на мінімально необхідному рівні;
- вразливість банківської системи до валютно-курсової політики в країні, оскільки за останні кілька років банки надали значний обсяг кредитів в іноземній валюті, у тому числі позичальникам, у яких відсутні валютні надходження. Дії НБУ щодо стабілізації ситуації на валютному ринку країни (у тому числі за рахунок посилення контролю за валютними позиціями банків) мали короткостроковий ефект, в той же час схильність банків до валютного і кредитного ризиків залишається значною, зважаючи на поточну валютну структуру активів банківської системи;
- схильність банківської системи України до операційного і регуляторного ризиків внаслідок недосконалого нормативно-правового поля, яке постійно змінюється.

На початку 2009 року спостерігалось істотне погіршення платоспроможності значної кількості банків, що було спровоковане, перш за все, відтоком депозитів і зниженням ліквідності робочих активів (табл. 2.3). Банківським установам була надана значна фінансова (у вигляді кредитів рефінансування НБУ) і регуляторна (ряд постанов НБУ, спрямованих на утримання ресурсної бази) підтримка НБУ.

Таблиця 2.3

Основні показники діяльності банків у 2006-2010 рр.*

Показники	на 01.01.06	на 01.01.07	на 01.01.08	на 01.01.09	на 01.01.10
Кількість банків, що мають ліцензію НБУ	165	170	175	184	182
Кількість банків, що знаходяться у стадії ліквідації	20	19	19	13	14
Регулятивний капітал	26373	41148	72265	123066	135802
Рівень простроченої заборгованості за кредитами	2,16%	1,66%	1,31%	2,27%	9,36%
Чисті активи (скориговані на резерви під активні операції)	213878	340179	599396	926086	880302
Фінансовий результат діяльності, млн. грн.	2170	4144	6620	7304	-38450

*Джерело: складено автором за даними офіційного сайту НБУ.

Основні показники, що характеризують динаміку, структуру, доходність та якість кредитного портфеля банків України у 2005-2010 роках наведено у таблиці 2.4. Враховуючи наведені показники можна виділити наступні періоди розвитку банківського кредитування в Україні: 1) 2006-2007 роки – період динамічного нарощування обсягів кредитування на фоні прийнятних показників якості кредитного портфелю; 2) 2008 рік – період зміни тенденцій; 3) 2009 рік – період найбільш суттєвого погіршення усіх показників банківського кредитування; 4) 11 місяців 2010 року – період часткового виходу із кредитної кризи.

Розкриємо більш детально зміст зазначених вище періодів банківського кредитування. Протягом першого періоду (2006-2007 рр.) кредитний портфель банків України зростав більш ніж на 70% щорічно. Причому випереджаючими темпами зростали довгострокові кредити, частка яких

збільшилась з 55% до 60%. Суттєві темпи нарощування кредитування характеризувались прийнятною якістю кредитного портфелю: резерви під кредитні ризики зростали приблизно на 50% щорічно, а прострочена заборгованість за кредитами на 30-40%.

Таблиця 2.4

Основні показники розвитку банківського кредитування в Україні*

Показники	Дата											
	01.01.06		01.01.07		01.01.08		01.01.09		01.01.10		01.12.10	
	значення	значення	коэф. росту	значення	коэф. росту	значення	коэф. росту	значення	коэф. росту	значення	коэф. росту	
Кредити надані, млн. грн.	156268	268294	1,72	485368	1,81	792244	1,63	747348	0,94	757891	1,01	
Частка довгострокових кредитів	55%	59%	1,06	60%	1,03	64%	1,07	59%	0,92	55%	0,94	
Співвідношення кредитів наданих СГД до кредитів наданих ФО	329%	216%	0,66	180%	0,83	176%	0,98	213%	1,21	263%	1,23	
Прострочена заборгованість за кредитами, млн. грн.	3379	4456	1,32	6357	1,43	18015	2,83	69935	3,88	90319	1,29	
Резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями, млн. грн.	8328	12246	1,47	18477	1,51	44502	2,41	99238	2,23	114774	1,16	
Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	203%	191%	0,94	171%	0,89	187%	1,10	169%	0,90	153%	0,91	
Норматив кредитів гарантій та поручительств наданих інсайдерам (Н10)	7,1%	5,9%	0,83	6,8%	1,15	5,8%	0,85	3,3%	0,57	2,7%	0,82	
Середньозважені ставки за кредитами наданими протягом звітного періоду	14,6%	14,1%	0,97	13,5%	0,96	16,0%	1,19	18,3%	1,14	14,6%	0,80	

Джерело: складено автором за даними офіційного сайту НБУ

Крім того, у 2006-2007 рр. спостерігалось поступове зменшення середньозважених ставок за наданими кредитами. Єдиним показником, що викликав певне занепокоєння були випереджаючі темпи кредитування ФО у порівнянні із кредитуванням СГД.

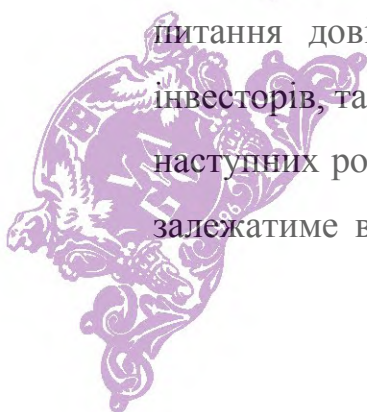

Як зазначалось вище, 2008 рік став періодом зміни тенденцій: продовження позитивних тенденцій протягом перших трьох кварталів та глибока криза у IV кварталі. Позитивні тенденції знайшли відображення у рості кредитного портфелю банків на 63% (станом на 01.01.2009 кредитний портфель досяг максимального значення – 792 млрд. грн.) та збільшенні частки довгострокових кредитів. Негативні тенденції, спричинені світовою та національною фінансовими кризами, проявились у зростанні майже у 3 рази простроченої заборгованості за кредитами та у 2,4 рази резервів на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. Крім того, майже на 20% зросли середньозважені відсоткові ставки за наданими протягом 2008 року кредитами.

За результатами 2009 року спостерігались виключно негативні тенденції: зменшення обсягу кредитного портфелю банків, збільшення частки короткострокових кредитів, збільшення майже у 4 рази простроченої заборгованості за кредитами та зростання більше ніж у 2,2 рази резервів за кредитами. Також відбулось істотне зростання ставок за наданими кредитами.

Протягом 11 місяців 2010 року з одного боку спостерігались позитивні тенденції, що засвідчують поступовий вихід із фінансової кризи (не значне зростання сукупного кредитного портфелю, істотне зниження кредитних ставок), а з іншого боку продовжувала погіршуватись якість кредитного портфелю банків (прострочені кредити досягли 12% а резерви за кредитними операціями – 15% кредитного портфеля).

Починаючи з другого кварталу 2009 року спостерігалася стабілізація ресурсної бази, а з другого півріччя – приріст депозитів. В той же час, питання довіри до банківської системи України як з боку внутрішніх інвесторів, так і зовнішніх кредиторів залишається відкритим, тому впродовж наступних років стабільність ресурсної бази, на нашу думку, значною мірою залежатиме від дій НБУ відносно конкретних банків (включаючи банки, в

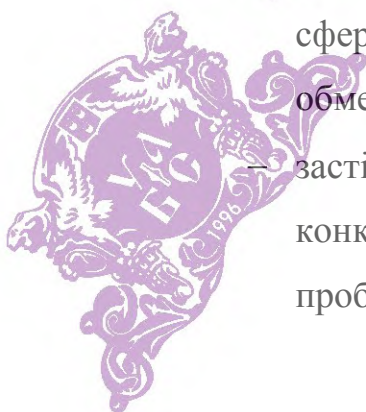

яких діють тимчасові адміністрації), а також загальної ситуації в країні, економічної та політичної стабільності.

Для банківської системи України характерним залишається неістотний обсяг ринкового фондування, тому, в середньостроковій перспективі основні зусилля банків, ймовірно, будуть сконцентровані на роботі з депозитними коштами. В той же час, певний ризик для ліквідності банківських установ пов'язаний із «зустрічним фондуванням» активних операцій і «транзитним кредитуванням», що, зважаючи на особливості вітчизняного банківського законодавства, підсилює вразливість банківського сегменту до дій НБУ та інших контролюючих органів по відношенню до окремих фінансових установ. Одним із чинників ризику під час таких операцій є спрощена оцінка позичальника при транзитному кредитуванні, і в разі неплатоспроможності останнього, найбільш захищеним є банк-кредитор, найменш захищеним – транзитний банк. Слід зазначити, що транзитне кредитування в ряді випадків не закріплене додатковими зобов'язаннями кінцевих позичальників і банків кредиторів – першої інстанції. Зустрічне фондування найчастіше використовується для «поліпшення» фінансової звітності (використовується як короткострокове фондування на перехідні звітні дати). Такі операції призводять до спотворення даних фінансової звітності і значних розбіжностей між реальною платоспроможністю банків та їх задекларованою ліквідністю [173, с. 10].

Основними умовами формування кредитної політики вітчизняних банків у 2009-2010 роках з огляду на вплив кризових явищ в економіці було наступне:

- низький рівень доходів населення у матеріальній та нематеріальних сферах, наявне та приховане безробіття, що зумовлюють обмеженість у кредитуванні фізичних осіб;
- застій у діяльності державних підприємств, низька конкурентоспроможність їх продукції, а також наявність значних проблем із реалізацією заставного майна спонукали банки до

кредитування приватних підприємств та господарських товариств (частка кредитів яких у 2009 р. становила 75,1 %);

- серед господарюючих суб'єктів пріоритети кредитної політики надаються тим галузям, де вищою є обіговість капіталу та рентабельність виробництва (в сфері обігу питома вага кредитів у структурі обігових коштів у 2009 становила 35,2 % (рис. 2.4), а в промисловості – 25,7 %);

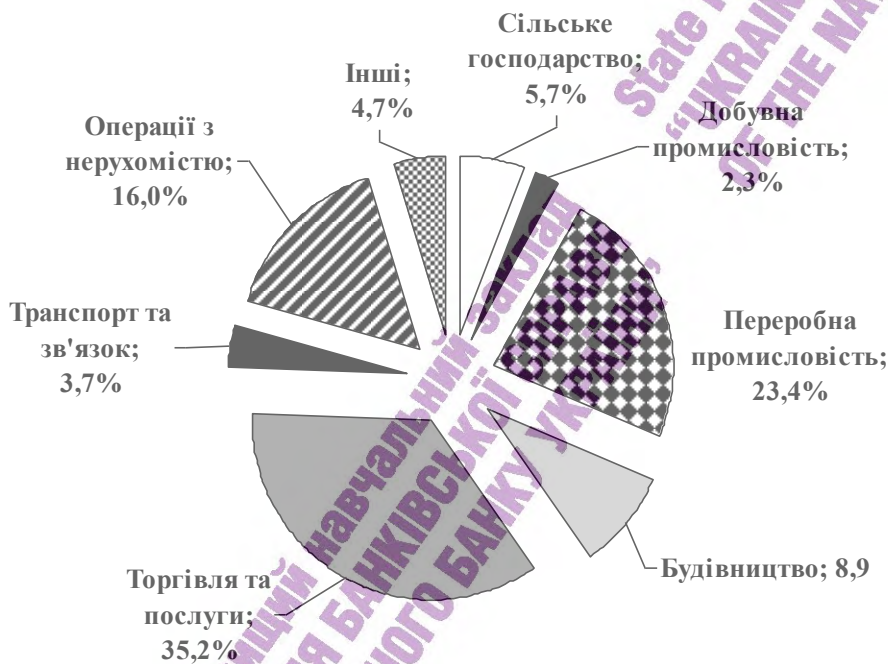

Рис. 2.4. Галузева структура кредитного портфелю банків на 01.08.2010 р.*

*Джерело: розраховано за даними офіційного сайту НБУ

- ризиковість кредитних операцій, високі процентні ставки (у 2008 – 15,5 % проти 13,0% у 2007 році), врахування того факту, що валюта є одним із найнадійніших інструментів страхування від інфляційних ризиків, призвело до збільшення кількості наданих валютних ліцензій. Кредитування у валюті займає значну питому вагу в загальному обсязі наданих кредитів (59,1 % у 2008р.).

У 2009 році банки зіткнулися із наслідками агресивної політики захвату ринку та уявного хеджування власних валютних ризиків шляхом перекидання їх на позичальників. Погіршення ділової активності у ряді галузей економіки спричинило зниження доходів підприємств і населення, а девальвація національної валюти призвела до збільшення фінансового навантаження на позичальників, які отримали валютні кредити. Наслідком впливу вказаних чинників було значне погіршення якості робочих активів банків через збільшення кількості неплатоспроможних позичальників. Не дивлячись на програми реструктуризації позик, які активно використовуються банківськими установами, та послаблення резервних вимог НБУ, впродовж 2010 року спостерігалось 4-х кратне збільшення простроченої заборгованості, що призвело до збиткової діяльності більшості банків (в окремих випадках – до ліквідації).

Впродовж 2010 року банківська система (зокрема, державні банки) також була залучена до фінансування дефіциту Державного бюджету і дефіциту ресурсів окремих державних підприємств, платоспроможність яких є сумнівною. За 2009 рік обсяг боргових паперів, які були емітовані центральними органами державного управління, в портфелях банків становив біля 20 млрд. грн. Майже половина цих паперів мають строк погашення до 1 року [181]. Здатність держави і окремих компаній своєчасно розраховуватися за зобов'язаннями буде впливати на напрямок розвитку банківської системи у майбутньому.

Основним завданням банківського сегменту впродовж кризових 2009-2010 років була підтримка ліквідності, що також досягалася за рахунок вивільнення коштів із робочих активів. Цей період характеризувався низькою кредитною активністю, а основний обсяг нових кредитів був направлений на рефінансування наявної заборгованості підприємств і населення. На

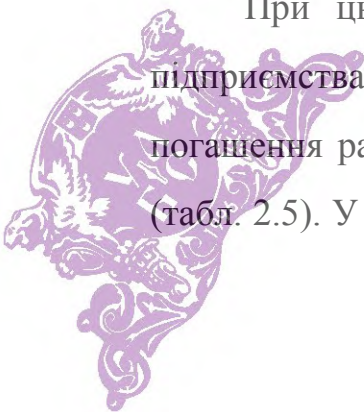

1.01.2010 року заборгованість юридичних осіб за банківськими кредитами склала 462,2 млрд. грн. (станом на 01.01.09 р. – 443,7 млрд. грн.) (Додаток В).

За джерелами виникнення, серед основних причин стану, що склався на кредитному ринку України, можна виділити:

- диспропорції в структурі кредитного потенціалу банків, що виражаються в низькій частині постійної його частини. На практиці це приводить до того, що в частині довгострокових кредитів, наданих банками, виявляються пролонговані короткострокові кредити в оборотні кошти, і навпаки, в групі короткострокових кредитів – кредити на витрати капітального характеру, оскільки через відсутність у банків в достатньому об'ємі ресурсів довгострокового характеру короткострокові кредити часто авансують в довгострокові витрати;
- регулятивні вимоги НБУ, наявність яких приводить до того, що технологія кредитування виключно зі сфери взаємовідносин банку з клієнтом переміщається в площину, що регламентується державою. Це виражається в тому, що в частині технології здійснення кредитних операцій НБУ регламентує способи, форми і методи надання грошових коштів позичальникам, методологію оцінки кредитних ризиків і вимоги до створення резервів на можливі втрати без урахування специфіки потреб, що складаються в системі «банк-клієнт»;
- низька кредитоспроможність підприємств, що ускладнює перспективне прогнозування фінансового стану позичальників та оцінку джерел забезпечення поворотності кредитів.

При цьому обсяг нових кредитів, наданих у 2009 році банками підприємствам, склав 750,5 млрд. грн., що в цілому відповідало обсягу погашення раніше отриманих кредитів суб'єктами господарської діяльності (табл. 2.5). У той же час, населенню за рік було надано нові кредити лише на

суму 45,5 млрд. грн., що, враховуючи погашення кредитів позичальниками, призвело до зменшення заборгованості фізичних осіб на 17%.

Таблиця 2.5

Динаміка обсягів та вартості нових кредитів, наданих резидентам України, у 2009 році, млрд. грн.*

Місяць	Обсяг нових кредитів			Середня відсоткова ставка, %	
	Домогосподарствам	Фінансово-кредитним установам	Нефінансовим підприємствам	В національній валюті	В іноземній валюті
Січень	3,2	0,2	46,5	25,6	10,4
Лютий	4,2	1,2	65,6	27,2	10,4
Березень	4,6	1,6	62,7	26,1	9,6
Квітень	3,9	0,9	56,8	20,8	9,8
Травень	2,9	0,6	45,0	19,2	9,7
Червень	4,2	1,2	71,0	19,0	9,4
Липень	3,8	0,8	61,0	18,1	9,9
Серпень	3,6	0,8	55,6	18,4	10,3
Вересень	3,9	1,1	66,9	18,6	10,2
Жовтень	3,3	0,8	63,5	19,9	10,2
Листопад	3,6	0,9	62,5	21,1	10,1
Грудень	4,3	1,3	93,4	20,1	10,4
За рік	45,5	11,4	750,5	21,2	10,03

*Джерело: складено автором за даними Національного банку України

В окремих випадках реструктуризація кредитів відбувалася зі зміною валюти кредиту, що призвело до зменшення питомої ваги валютних кредитів у заборгованості резидентів перед банками з 59% (на 1.01.2009 року) до 51% (на 1.01.2010 року), навіть при незначному зростанні офіційного валютного курсу.

Схильність банківського сегменту до кредитного ризику обумовлена перш за все значною концентрацією кредитів за окремими позичальниками (у тому числі, по відношенню до капіталу першого рівня), що характерно для значної кількості банківських установ, істотним обсягом валютних кредитів (при нестабільній валютно-курсовій політиці), а також погіршенням платоспроможності значної кількості позичальників, що призводить до розбалансування платіжного календаря. Значний ризик для стабільності

банківської системи пов'язаний із поширенням на фінансовому ринку країни «транзитного кредитування», що у ряді випадків передбачає спрощення оцінки кредитоспроможності контрагентів.

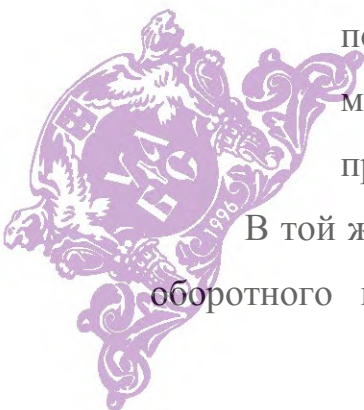
Кредитна політика банку повинна розроблятися з урахуванням перерахованих особливостей на основі всебічного аналізу сучасних форм організації кредитних відносин, що використовуються вітчизняними банками, що дасть змогу оптимізувати процеси банківського кредитування з огляду на закономірності кругообігу потреб підприємств і нормами регулювання діяльності банку.

Виходячи з цього, зміст кредитної політики банку на стадії розробки механізму кредитування зводиться до розподілу оптимального і цілеспрямованого поєднання окремих організаційно-економічних прийомів видачі, погашення кредитів, стягнення відсотків за користування кредитом і забезпечення поворотності коштів кредитного потенціалу.

У міжнародній банківській практиці існує два механізми надання кредиту:

- методом індивідуального виділення кредиту (позика видається на задоволення певної цільової потреби в коштах на конкретний термін). Цей метод є основним при кредитуванні нових клієнтів, не маючих ще стабільної кредитної історії в даному банку. Як правило, ця форма фінансування є безумовним контрактом, тобто з моменту укладення кредитного договору на банк накладаються певні зобов'язання по термінам.
- методом відкриття кредитної лінії, тобто кредитування, здійснюється в межах, заздалегідь встановленого банком для позичальника ліміту кредитування, який використовується ним у міру потреби шляхом оплати платіжних документів, що пред'являються до нього протягом певного періоду.

В той же час практична значущість кредитування, пов'язаного з рухом оборотного капіталу, вимагає всебічного аналізу його сучасних форм,

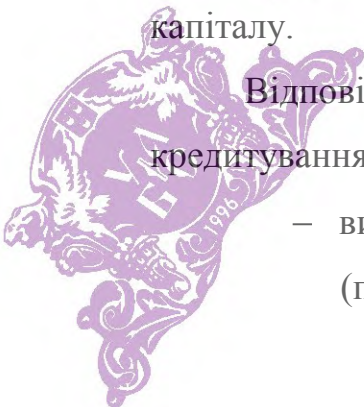

втілених вітчизняними банками. Оптимальне і цільове поєднання окремих організаційно-економічних прийомів видачі і погашення короткострокових кредитів дозволяє привести кредитний процес в більшу відповідність із закономірностями кругообігу капіталу підприємств і на цій основі забезпечувати активну роль банків в організації їх платіжного обороту та знижувати кредитні ризики. На практиці такі прийоми і способи кредитування знаходять своє відображення в конкретних формах і видах банківських кредитів: разових кредитів, кредитних ліній, овердрафтів. Разом з тим слід враховувати, що можливість застосування тієї або іншої технології короткострокового кредитування визначається положеннями нормативних актів НБУ. Важливу роль грає і та обставина, що капітальна база вітчизняних банків є дуже вузькою для того, щоб в повному об'ємі виконувати встановлені НБУ норми і вимоги. Недостатня капіталізація робить банківський сектор надзвичайно залежним від короткострокових коливань макроекономічних умов його функціонування, схильним до ризику втрати ліквідності, підвищеного кредитного і ринкового ризику. Внаслідок цього банки мають в своєму розпорядженні обмежені можливості кредитувати нефінансовий сектор економіки і населення, забезпечувати достатній рівень довіри клієнтів та вкладників.

Аналіз практики сучасного короткострокового кредитування показав, що серед найбільш поширених форм переважають разові термінові цільові кредити. З них за термінами кредитування найбільша питома вага належить кредитам, що видаються спочатку (без урахування пролонгації) на строк до трьох-шести місяців. Разові короткострокові позики надаються, як правило, на цілі поточної діяльності підприємства на одній із стадій кругообігу капіталу.

Відповідно до кредитної політики українських банків об'єктами кредитування є:

- витрати, пов'язані з придбанням товарно-матеріальних цінностей (послуг) для випуску готової продукції;

- витрати під торгово-закупівельну та іншу посередницьку діяльність;
- витрати, пов'язані із реалізацією готової продукції і товарів;
- короткостроковий розрив між надходженням та витрачанням коштів в цілях своєчасного завершення розрахунків;
- виплата заробітної плати (у тому числі і за минулі періоди);
- перерахування платежів до бюджету і до позабюджетних фондів;
- витрати на здійснення операцій з цінними паперами;
- витрати з придбання устаткування, інших основних засобів і нематеріальних активів.

В даний час банки кредитують в основному, своїх клієнтів, засновників і дочірні (залежні) компанії. По галузевій спрямованості кредитування як і раніше пріоритетними сферами вкладення ресурсів банків залишаються торгівля і збутова діяльність, що мають швидку оборотність коштів і, отже, кредитів, а також достатньо високу прибутковість вкладень. Стан економіки України поки що не дозволяє банкам проводити активну галузеву кредитну політику. Кредитування галузей промисловості здійснюють, головним чином, банки, створенні на базі державних спеціалізованих кредитних установ.

Вітчизняні товаровиробники унаслідок низької норми самофінансування мають серйозну потребу в залученні банківських кредитів для обслуговування руху оборотного капіталу. Найбільш поширеними є кредити на задоволення невідкладних першочергових потреб підприємств: на придбання сировини для виробництва, оплату рахунків за електроенергію, виплат заробітної плати, перерахування платежів до бюджету і позабюджетні фонди. Цільові разові кредити опосередкують всі стадії кругообігу капіталу підприємств.

Станом на 01.01.2010 обсяг простроченої заборгованості за кредитами, відповідно до інформації Національного банку, склав 69,93 млрд. грн. або

9,4% від сукупного обсягу кредитів. Галузева структура простроченої заборгованості наведена на рисунку 2.5.

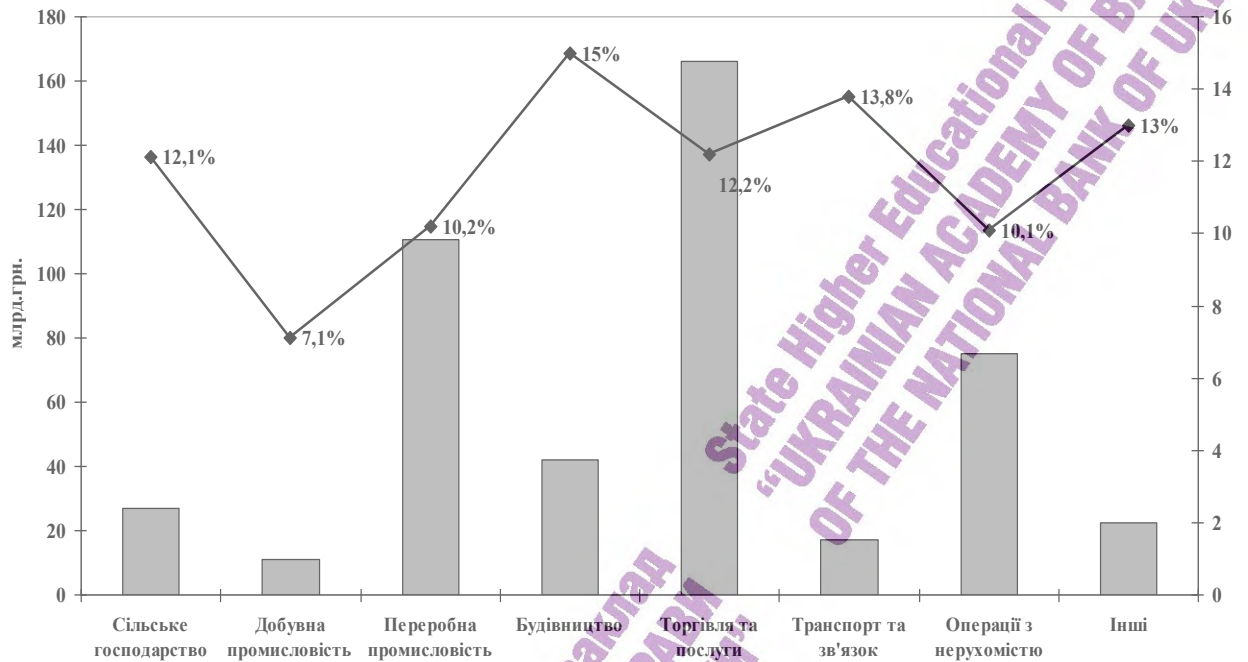

Рис. 2.5. Галузева структура кредитного портфелю (ліва шкала) та простроченої заборгованості (права шкала) станом на 01.08.2010 р.

При цьому більша частина банків має можливості впоратися з наявними і потенційними проблемами якості портфелю. У подальшому максимально можливий обсяг списань за кредитами, на нашу думку, не перевищить 20%. Законодавчі зміни, зокрема, можливість при розрахунку оподаткованого прибутку, включати у витрати весь обсяг сформованих резервів за кредитами [66], дозволяють банкам більш адекватно відображати реальну вартість активів, хоча не будуть стимулювати фінансові установи до системного очищення власних балансів (окремі випадки продажу проблемної заборгованості спостерігалися і в 2009 році).

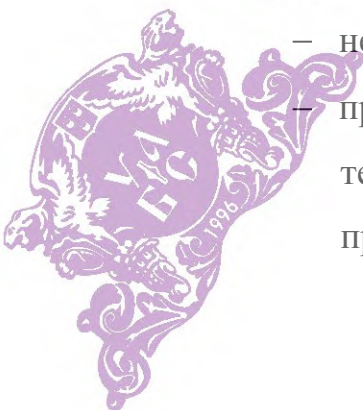
Скоріше за все, різні галузі економіки України будуть виходити з кризового стану з різним рівнем втрат. Разом із цим, сьогодні існують передумови для поновлення кредитування підприємств реального сектору економіки – ситуація з ліквідністю у банківському секторі продовжує покращуватися, і на державному рівні можлива кредитна підтримка банків,

які фінансують реальний сектор економіки. Разом із цим, на тлі слабкої кредитоспроможності економічних суб'єктів, актуальним стає якісна оцінка позичальників, що у майбутньому дасть змогу банківському сектору зменшити обсяг втрат.

Питома вага пролонгованих кредитів в кредитному портфелі у різних банків складає приблизно від 30 до 50%, при цьому є випадки пролонгації кредитних договорів без належного економічного обґрунтування причин і термінів цієї пролонгації самими позичальниками. Дана проблема є достатньо серйозною і вимагає від банків продуманого підходу. Слід зазначити лише невелике число банків, у яких внутрішніми положеннями про кредитування визначено максимальне число пролонгації одного і того ж кредиту (як правило, один-два рази) з обмеженням загального терміну всіх пролонгації.

Проблема пролонгації – це проблема достовірності віддзеркалення активів в балансі банку, достатності створення резервів на можливі втрати за позиками. Дійсні причини пролонгації можуть бути різними. Під пролонгованими кредитами можуть приховуватись прострочені кредити, що представляють фактичні втрати банків. Узагальнення сучасної банківської практики кредитування дозволяє виділити декілька основних причин пролонгації кредитних договорів, правильна ідентифікація яких має важливе значення для оцінки економічної доцільності пролонгації:

- невірне визначення термінів в кредитному договорі;
- тимчасова затримка надходження платежів від покупців позичальника;
- погіршення фінансового стану позичальника;
- неплатоспроможність (юридична неспроможність) позичальника;
- пролонгація як форма подолання недосконалості разових термінових кредитів у зв'язку із зацікавленістю банку продовжити кредитні відносини з позичальником, унаслідок

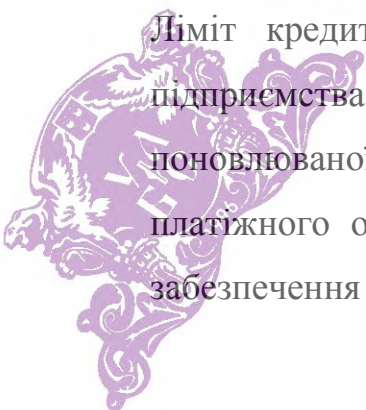
стабільності та достатності процентних доходів від його кредитування.

Головний недолік разових цільових термінових кредитів як простої технології кредитування полягає в дискретному характері надання грошових коштів, що суперечить такій найважливішій закономірності кругообігу капіталу товаровиробників, як його безперервність. Разові термінові кредити, що надаються банками, не є для підприємств надійним і оперативним джерелом залучення позикових коштів для подолання тимчасового розриву між фактичною наявністю оборотного капіталу і потребою в ньому в даний момент часу.

Прагнення українських банків не втратити найбільш перспективних клієнтів примушує їх використати інші технології короткострокового кредитування, що відповідають потребам клієнтів і що гарантують збереження та ефективне використання ресурсів самих банків. Однією з таких форм видачі і погашення кредитів є кредитування у вигляді відкриття кредитної лінії. Використання кредитної лінії направлене на скорочення тимчасового розриву між виникненням потреби в кредиті та його видачею. Кінцевий термін дії кредитної лінії визначається потребами клієнта на певний період і його кредитоспроможністю і, в основному, встановлюється банками в проміжку від трьох місяців до одного року. Використання кредитної лінії відкриваються, як правило, під сукупний об'єкт, пов'язаний з рухом оборотного капіталу підприємства.

Ліміт кредитування диференціюється банками виходячи з кредитоспроможності позичальника і величини його потреби в залучених коштах. Використання ліміту кредитування відповідає характеру кредиту.

Ліміт кредитування встановлює оптимальне для кожного конкретного підприємства співвідношення власного і позикового капіталів. Природа поновлюваної кредитної лінії найбільшою мірою відповідає організації платіжного обороту підприємств і об'єктивно має важливе значення для забезпечення безперервності кругообігу капіталу промислових підприємств з

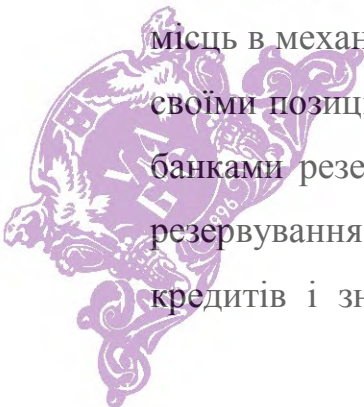

тривалим виробничим циклом, підприємств енергетики, торгівельно-постачальницьких організацій, а також актуальна для підприємств, що мають постійну потребу в залученні додаткових коштів у зв'язку з нестачею власного оборотного капіталу для підтримки досягнутого рівня діяльності.

Кредитування шляхом відкриття кредитної лінії в українських банках вимагає вироблення самими банками чітких принципів діяльності в рамках встановленого НБУ порядку. Це обумовлено недостатньою розробленістю методичної нормативної бази з організації банківського кредитування, що спричиняє недоліки в організації кредитної роботи банків і, перш за все, недоліки внутрішньобанківських регламентів, зокрема по кредитуванню у формі кредитної лінії. Зокрема, у внутрішніх положеннях банків іноді не вказується наступне:

- якого вигляду кредитні лінії можуть відкриватися клієнтам (рамкові, сезонні, загальні – під сукупний об'єкт; з твердим зобов'язанням банку-кредитора надавати позичальникові ресурси в рахунок відкритого ліміту кредитної лінії або без такого – у міру наявності ресурсів у банку тощо);
- у якому випадку який з видів кредитної лінії відкривається;
- чим слід керуватися при встановленні ліміту кредитної лінії і який порядок кредитування у разі погіршення показників фінансової діяльності позичальника;
- які умови спостереження за термінами погашення окремих кредитів, що надаються в межах загального терміну дії кредитної лінії.

Кредитування на умовах «овердрафт», що займає одне з центральних місць в механізмі кредитування українських банків, в даний час поступається своїми позиціями у зв'язку з вимогами, що змінилися, до порядку створення банками резервів на можливі втрати за позиками. Підвищення вимог щодо резервування кредитів «овердрафт» призводить до подорожчання таких кредитів і знижує попит на них з боку позичальників, а з іншого боку

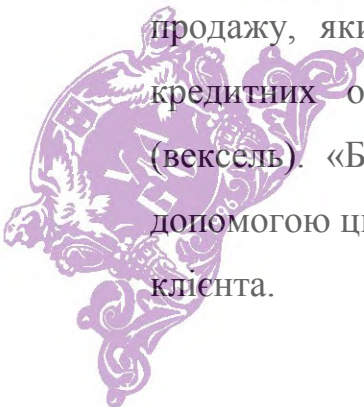
примушує банки встановлювати конкретні терміни погашення кредитів, що наближає режим їх функціонування до разових.

Одним з найважливіших і перспективніших напрямів банківської кредитної діяльності є операції з вексями. Проте в нашій країні в даний час дані операції в порівнянні з іншими банківськими операціями носять в основному локальний характер, відсутній єдиний механізм їх здійснення.

Банківські операції з вексями здійснюються в наступних основних формах: облік векся банком (або переоблік НБУ), коли банк сплачує утримувачеві векся суму, проставлену на векселі, за мінусом відсотків по обліковій ставці, що діє; позики під заставу векся; авалування векселів і комісійні операції з вексями.

Комерційний (товарний) кредит тісно пов'язаний з банківським кредитом і трансформується в банківський через облік і заставу векселів, тим самим виникає на базі комерційного кредиту непрямий банківський кредит. Аналогічно взаємний господарський кредит тісно пов'язаний з банківським і трансформується в останній через операції з вексями та факторинг. Трансформація комерційного і взаємного господарського в банківський кредит представляє собою перетворення однієї форми кредиту в іншу, що само по собі не генерує інфляційних тенденцій, оскільки облік та застава комерційних векселів в банку не є позикою нового капіталу. Крім того, один вексель може обслуговувати кілька торгових і позикових операцій, перш ніж буде врахований в банку.

Оскільки позика має місце там, де передача капіталу здійснюється не взаємно, а односторонньо, на термін і на умовах повернення, облік векся, як за змістом, так і формою не є класичною позикою. Це акт купівлі-продажу, який з точки зору банківського законодавства відноситься до кредитних операцій. Клієнт банку отримує гроші за проданий товар (вексель). «Банкір купив вексель» означає «банкір врахував вексель». За допомогою цього вексель переходить у власність банку, а гроші – у власність клієнта.

Трансформація комерційного кредиту в банківський може здійснюватися шляхом дисконтування, тобто обліку векселів, рахунків-фактур (факторинг) інших комерційних цінних паперів, або в результаті надання позик – під заставу векселів, а також під заставу товарів, термін оплати яких не наступив. Операція обліку полягає в покупці банком грошових боргових зобов'язань до терміну настання платежу при якому відбувається перенесення на банк прав кредитора. Обліком чи дисконтом векселя називається операція, в якій банк, приймаючи від пред'явника векселя, видає пред'явникові суму цього векселя до терміну платежу, утримуючи на свою користь відсотки від суми векселя за час, що залишився до терміну платежу. Юридично облік векселя є передачею (індосамент) векселя на ім'я банку зі всіма її звичайними наслідками. Пред'явник стає боржником по врахованому векселю, а банк – кредитором, тобто векселедержателем, одержуючи платіж.

Враховуючи вексель, клієнт банку набуває ліквідних засобів, а також позбавляється від турбот щодо поверненню банку отриманих по обліку сум, оскільки банк отримує їх безпосередньо від векселедавців і тільки лише при несприятливому фінансовому стані останніх звертається до пред'явника векселя.

Якщо банк приймає до обліку тільки векселі, що засновані на товарних операціях, то він повинен бути упевнений в своєчасній їх оплаті і товарному характері операції. Отже, необхідна перевірка кредитоспроможності клієнта і правильності оформлення векселів.

Наступним перспективним видом непрямого банківського кредитування є факторинг. Факторинг – це продаж факторинговій компанії неоплачених боргових потреб (рахунок-фактур та векселя), що виникають між контрагентами в процесі реалізації товарів і послуг на умовах комерційного кредиту, у поєднанні з елементами бухгалтерського, інформаційного, збутового, страхового, юридичного та іншого обслуговування постачальника.

Відповідно до Конвенції про міжнародний факторинг, прийнятої в 1988р. Міжнародним інститутом уніфікації приватного права, операція вважається факторингом в тому випадку, якщо вона задовольняє як мінімум двом з чотирьох ознак:

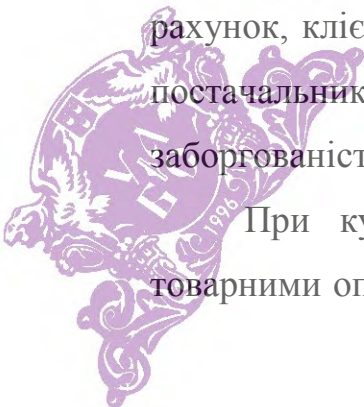
- 1) наявність кредитування у формі попередньої оплати боргових вимог;
- 2) ведення бухгалтерського обліку постачальника;
- 3) інкасування його заборгованості;
- 4) страхування постачальника від кредитного ризику.

Разом з тим в окремих країнах до факторингу відносяться і облік рахунків-фактур – операція, що задовольняє лише одній, першій із вказаних ознак.

Факторингове обслуговування найефективніше для малих і середніх підприємств, які традиційно мають фінансові складнощі через несвоєчасне погашення боргів дебіторами і обмеженості доступних для них джерел.

Суть факторингових операцій полягає в тому, що банк за рахунок своїх коштів гарантує постачальникові оплату, що виставляється платником платіжних вимог-доручень негайно в день пред'явлення їх в банк на інкасо. У свою чергу, постачальник передає банку право подальшого отримання платежів від цих покупців на користь фінансового агента на його рахунок. Дострокова (до отримання платежу безпосередньо від покупця) оплата платіжних вимог-доручень постачальника фактично означає надання йому банком кредиту, який ліквідує ризик невчасного надходження постачальникові платежу, виключає залежність його фінансового стану від платоспроможності покупця. В результаті, отримавши негайно кошти на свій рахунок, клієнт банку має можливість без затримки розрахуватися зі своїми постачальниками, що сприяє прискоренню розрахунків і скорочує заборгованість.

При купівлі банком простроченої дебіторської заборгованості за товарними операціями він оплачує постачальникові за рахунок своїх коштів,

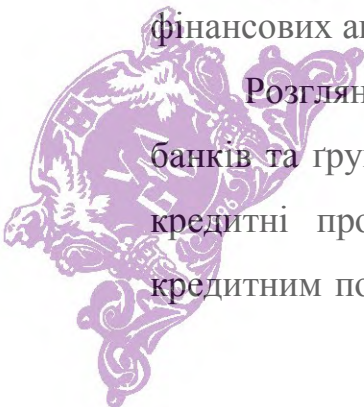
вказану заборгованість не відразу, а за певних умов: при терміні затримки платежу не більше трьох місяців і лише при отриманні від банку платника повідомлення про те, що платник не знятий повністю з кредитування і не оголошений неплатоспроможним.

Операції з перепродажу клієнтом банку простроченої дебіторської заборгованості мають підвищений ступінь ризику. Це обумовлює більший розмір комісійної винагороди, рівень якої в 1,5-2 рази вищий, ніж при купівлі заборгованості за товарами термін оплати яких не наступив.

У зв'язку із розвитком вексельної форми розрахунків банк почав надавати підприємствам нову послугу – купувати у постачальників векселі з негайною їх оплатою (облік векселя). Подібна факторингова операція забезпечує постачальникові, що відвантажив товар під вексель, отримання грошових коштів в оплату векселя при одночасному збереженні терміну платежу по векселю для боржника. За облік векселя банк стягує за домовленістю з клієнтом комісійну винагороду (дисконт), яка представляє собою різницю між номіналом векселя і сумою, що отримується від банку продавцем векселя.

Проте, прагнення вітчизняних банків не втратити найбільш перспективних клієнтів змушує застосовувати й інші технології кредитування, що відповідають потребам клієнтів і що гарантують ефективне використання кредитного потенціалу самих банків. До найбільш перспективних форм кредитування, у тому числі і з позицій вимог до резерву на можливі втрати за позиками, слід віднести угоди РЕПО, при яких у банку виникає вимога до позичальника по поверненню грошових коштів по другій частині операції з придбання неходових цінних паперів або інших фінансових активів із зобов'язанням їх зворотного відчуження.

Розглянувши основні складові кредитного портфелю вітчизняних банків та ґрунтовно проаналізувавши основні перспективні короткострокові кредитні продукти можна виділити три послідовних етапи управління кредитним портфелем банку, які об'єднані загальною метою – оптимізацією

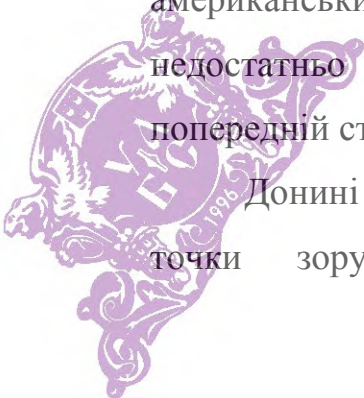
його структури та динаміки при максимізації прибутку та мінімізації ризиків. На першому етапі має прийматися рішення щодо врівноваження пропозиції та попиту на депозити, з одного боку, із попитом на кредитні ресурси – з іншого. На другому – визначатися кредитні ризики за групами позик, які надаються банком за сукупним портфелем на основі співвідношення між номінальними та реальними показниками повернення позик і процентів за ними, оскільки саме в цій розбіжності відображена якість залученого активу та його ризиковість. На третьому етапі має здійснюватися оптимальне розміщення ресурсів для формування необхідної процентної маржі.

2.3. Узгодження методів оцінки кредитоспроможності позичальників з кредитною політикою банку

Невід’ємною частиною механізму формування та реалізації кредитної політики банку є визначення критеріїв оцінювання кредитоспроможності його потенційних позичальників, на основі яких має формуватися методика визначення класу надійності позичальника.

Відсутність науково-обґрунтованих методів оцінки кредитоспроможності позичальника та ризику неповернення кредитів, а також відсутність спеціалістів, компетентних у підготовці та прийнятті рішень про можливість й умови кредитування, можуть бути причиною погіршення якості кредитного портфеля, що, в свою чергу, призводить до погіршення фінансового стану чи навіть банкрутства банку. Так, за даними американських аналітиків, 30–40% прострочених кредитів виникає внаслідок недостатньо глибокого аналізу фінансового стану позичальника на попередній стадії переговорів [52, с. 10].

Донині серед вітчизняних та російських економістів немає єдиної точки зору щодо сутності такого економічного поняття як

«кредитоспроможність». Так, окремі науковці розуміють під кредитоспроможністю позичальника лише «...його здатність своєчасно і повно розраховуватися за своїми зобов'язаннями» [14, с. 135; 18, с. 198].

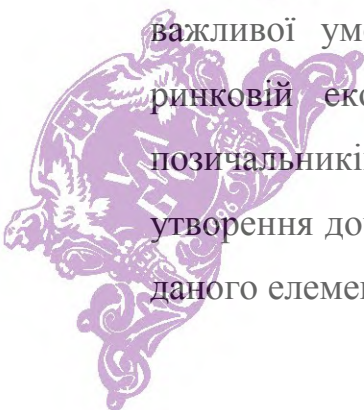
На нашу думку, таке твердження не розкриває наявних розбіжностей між термінами «платоспроможність» та «кредитоспроможність» відповідно до їхньої сутності. Поняття «платоспроможність» охоплює здатність юридичної чи фізичної особи вчасно погасити всі види заборгованості, тоді як кредитоспроможність характеризує лише здатність погашення заборгованості за кредитом. З цієї сторони кредитоспроможність – це поняття вужче, ніж платоспроможність.

Більш ґрунтовніше визначення економічної сутності кредитоспроможності позичальника міститься в роботах В.В. Галасюка: «...кредитоспроможність є оцінювання банком позичальника з точки зору можливості й доцільності надання йому кредиту і визначає ймовірність повернення позик і виплати відсотків по них у майбутньому» [37, с. 54; 38, с. 54].

Згідно із Положенням Національного банку України «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» кредитоспроможність – це наявність у позичальника (контрагента) банку передумов для отримання кредиту та його здатність повернути кредит і відсотки за ним у повному обсязі та в обумовлені договором строки [127].

Дані визначення найточніше відображають сутність поняття кредитоспроможності, проте і вони не є вичерпними.

Наведені визначення кредитоспроможності не враховують такої важливої умови кредитної операції, як правоздатність позичальника. У ринковій економіці можлива часткова зміна форм юридичного буття позичальників у результаті виникнення та ліквідації підприємств, злиття чи утворення дочірніх фірм, зміни форм власності та ін., що підвищує значення даного елемента кредитоспроможності.

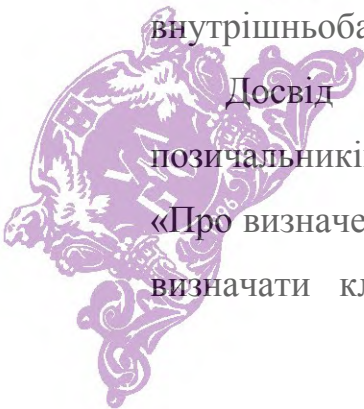

Порівнявши існуючі визначення даного поняття, пропонуємо вдосконалити його формулювання наступним чином: кредитоспроможність – це наявність економічних та юридичних передумов у позичальника для одержання кредиту та його спроможність у повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін виконати взяті на себе зобов'язання. Такий зміст даного поняття включає наявність передумов для одержання кредитів позичальником і можливість погасити їх у встановлені кредитним договором терміни.

У вітчизняній банківській практиці механізм оцінки кредитоспроможності позичальника лише частково регулюється законодавством. Національний банк України в «Положенні про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» розробив методика аналізу фінансового стану позичальника, яка має враховуватися банками обов'язково. Однак наведені в Положенні вимоги є мінімально необхідними, і кожен банк може розробити власний підхід з урахуванням своєї специфіки, основних положень кредитної політики та конкретних економічних умов.

Отже, кожен банк має право самостійно встановлювати додаткові критерії оцінки, що підвищують вимоги до показників для адекватної оцінки кредитних ризиків і належного контролю за ними. Крім того, банки самостійно визначають значущість кожного із запропонованих НБУ показників для кожної групи позичальників з огляду на галузь економіки, сезонність виробництва, ліквідність балансу, оборотність коштів, становище на ринку. При цьому розроблена банком методика проведення оцінки кредитоспроможності позичальника є обов'язковим додатком до внутрішньобанківського положення про кредитну політику банку.

Досвід оцінки вітчизняними банками кредитоспроможності позичальників почався з листа Промстройбанку СРСР від 12.01.1989р. №12 «Про визначення кредитоспроможності», де було зазначено, що кредитор мав визначати клас надійності позичальника лише за трьома показниками

ліквідності (абсолютної, поточної та загальної) та відносити підприємство до одного з трьох класів.

Протягом перших років незалежності, в українських банках здебільшого практикувалося визначення критеріїв оцінки кредитоспроможності підприємства-позичальника кожним комерційним банком самостійно з урахуванням методичних рекомендацій Державної податкової адміністрації щодо аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій [104].

На жаль, вітчизняні банки не приділяли належної уваги розробці методів оцінки кредитоспроможності позичальників. Більшість українських банків використовували спрощену систему аналізу кредитоспроможності лише на основі чотирьох показників – трьох коефіцієнтів ліквідності та коефіцієнта забезпеченості власними обіговими коштами. Причому особлива увага приділялася коефіцієнту абсолютної ліквідності. Аналогічна методика існувала також у АКБ «Україна».

Більш скрупульозніше до оцінки кредитоспроможності своїх клієнтів відносилися в АКБ «Промінвестбанк» та АППБ «Аваль». Їх методики склалися з кількох аналітичних блоків: аналіз фінансового стану підприємства, оцінка кредитної історії та об'єктивних факторів, обороти по рахунках тощо.

Загальною негативною рисою таких методик визначення класу надійності позичальника було відведення показникам, що характеризують фінансовий стан підприємства, набагато менше ваги, ніж об'єктивним факторам кредитоспроможності. Можна зазначити, що у системах оцінки кредитоспроможності позичальників загалом переважав інтуїтивний підхід.

На сьогодні в банках України є доволі широкий спектр методик визначення кредитоспроможності позичальника. Схожими за методичним підходом є методики оцінки кредитоспроможності, розроблені АКБ «Промінвестбанк» та ВАТ «Райффайзен банк Аваль», що дає змогу провести

їх порівняльний аналіз. Кредитоспроможність позичальників за даними методиками визначається за комплексно-бальною системою (табл. 2.6).

Таблиця 2.6.

Бальна система визначення класу позичальника
АКБ «Промінвестбанк» та ВАТ «Райффайзен банк Аваль»

Клас	Загальна сума балів	
	АКБ «Промінвестбанк»	ВАТ «Райффайзен банк Аваль»
Клас А. Позичальники надійні (не ризикові)	понад 670 балів	550 і більше балів
Клас Б. Позичальники з мінімальним ризиком	від 530 до 670	450 – 549
Клас В. Позичальники з середнім ризиком	від 370 до 530	300 – 449
Клас Г. Позичальники з високим ризиком	від 140 до 370	200 – 299
Клас Д. Позичальники з повним ризиком	менше 140 балів	менше 200 балів

Як видно з таблиці, ранжування підприємств-позичальників за балами АКБ «Промінвестбанк» та ВАТ «Райффайзен банк Аваль» майже однакові. На відміну від методики ВАТ «Райффайзен банк Аваль», АКБ «Промінвестбанк» значно збільшив кількість балів за кожним класом.

Методичні рекомендації стосовно оцінки кредитоспроможності позичальника АКБ «Промінвестбанк» містять дванадцять розділів, з яких три безпосередньо стосуються аналізу показників фінансового стану (табл. 2.7). Якщо взяти позичальника з максимальною сумою балів, то за показниками фінансового стану можна набрати максимально 165 балів (підприємство належатиме до класу Г), тобто близько 25% від загальної суми балів.

Таблиця 2.7.

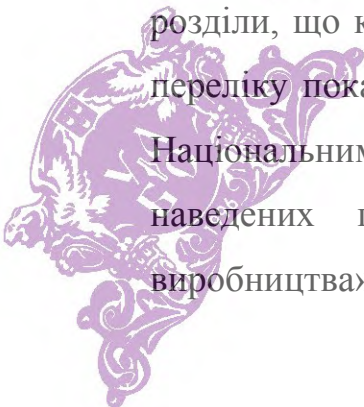
Порівняльна характеристика методик оцінки кредитоспроможності позичальників АКБ «Промінвестбанк» та ВАТ «Райффайзен банк Аваль»

АКБ «Промінвестбанк»	ВАТ «Райффайзен банк Аваль»
<ol style="list-style-type: none"> 1. Оцінка платоспроможності позичальника. 2. Оцінка фінансової стійкості позичальника. 3. Аналіз обсягів реалізації позичальника. 4. Аналіз оборотів за рахунками позичальника. 5. Аналіз складу та динаміки дебіторської і кредиторської заборгованості. 6. Аналіз прибутків і збитків. 7. Аналіз рентабельності. 8. Кредитна історія клієнта (за останні 3 роки). 9. Ефективність управління позичальника. 10. Вплив географічних і галузевих чинників. 11. Оцінка ділових якостей керівництва позичальника. 12. Інша інформація. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Показники фінансового стану. 2. Обороти за рахунками. 3. Кредитна історія. 4. Об'єктивні чинники діяльності клієнта. 5. Додаткові чинники.

У відповідності до методики АКБ «Промінвестбанк» враховуються також інші (нефінансові) характеристики його діяльності. Додатковими критеріями оцінки стану позичальника є:

- наявність перспективного бізнес-плану (техніко-економічного обґрунтування);
- аналіз прибутків і збитків;
- оцінка ділових якостей керівництва позичальника та ін.

Якісні показники за обсягом балів прирівнюються до таких кількісних показників роботи підприємства, як рентабельність виробництва, коефіцієнти ліквідності, а в деяких випадках балами навіть перевищують кількісні показники. Звичайно, ці розділи опосередковано чи безпосередньо впливають на кредитоспроможність позичальника, але не в такій мірі, як розділи, що конкретно характеризують його фінансовий стан. Крім того, до переліку показників включено їх мінімальну кількість – ті, що передбачені Національним банком України, – і додатково рентабельність виробництва. З наведених показників перевагу надають показнику «рентабельність виробництва». Кількість балів за цим показником нараховується залежно від

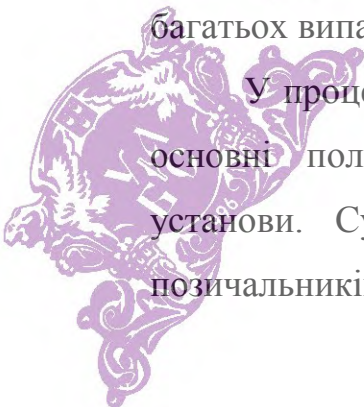
рівня рентабельності. Максимальна сума – 30 балів – нараховують тим підприємствам, де рівень рентабельності виробництва понад 10%. Інші показники оцінюють за сумою від 10 до 20 балів.

Методика оцінки кредитоспроможності ВАТ «Райффайзен банк Аваль» має більшу кількість коефіцієнтів, на основі чого оцінюють кредитоспроможність позичальника. Крім коефіцієнтів, які рекомендує Національний банк України, є ще й такі: коефіцієнт автономії, коефіцієнт довготермінового залучення позикових коштів, коефіцієнти оборотності активів, матеріальних запасів, дебіторської заборгованості, коефіцієнт валового прибутку.

Однак методика оцінки кредитоспроможності ВАТ «Райффайзен банк Аваль» має недоліки. По-перше, за коефіцієнтами, які характеризують фінансовий стан підприємства, бали завишені. Так, мінімальне значення – 0 балів, а максимальне – 100 (коефіцієнта автономії 50 балів). Таким чином, за показниками фінансового стану позичальник може набрати максимально 650 балів. Хоча у подальшому дані бали коригуються на вагові коефіцієнти, їх вплив є досить значним. По-друге, шкала балів за окремими показниками спрощена. Зокрема, щодо рентабельності активів, показника оборотності активів, дебіторської заборгованості, коефіцієнта валового прибутку є лише одна позиція – за позитивну зміну протягом кварталу додається 25 балів.

Таким чином, вітчизняні банки застосовують комплексно-рейтингові методики оцінки позичальників. Привертає увагу їхній «емпіричний» характер, недостатня теоретико-методологічна напрацьованість, слабе використання математичного апарату. Система відбору суб'єктів кредитування, за якою нині працює більшість банківських установ, у багатьох випадках далека від досконалості.

У процесі оцінки позичальників банкам України доцільно враховувати основні положення методики, які застосовують зарубіжні банківські установи. Сучасні підходи до методики аналізу кредитоспроможності позичальників у банках базуються на комплексному застосуванні кількісних і

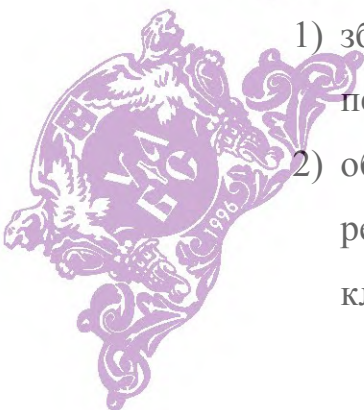
якісних показників. Методи і моделі оцінки кредитоспроможності позичальників, які застосовують зарубіжні банківські установи, можна прокласифікувати наступним чином:

- класифікаційні (статистичні методи оцінки), до яких належать бальні системи оцінки (рейтингові методики) і моделі прогнозування банкрутств (що базується на MDA – Multiple Discriminate Analysis – множинному дискримінантному аналізі);
- моделі комплексного аналізу (на основі «напівемпіричних» методологій, тобто, які базуються на експертних оцінках аналізу економічної доцільності надання кредиту: «правила шести «С», CAMPARI, PARTS, PARSER та ін.).

За останні десятиріччя у банках ЄС розробляють методи оцінки якості потенційних позичальників за допомогою різного роду класифікаційних (статистичних) моделей. Їхня мета – виробити стандартні підходи для об'єктивної характеристики позичальників, знайти кількісні критерії для поділу майбутніх клієнтів на основі наданих ними матеріалів на надійних і ненадійних. Тобто визначити потенційних позичальників які підпадають під ризик банкрутства; а також визначення тих, для кого небезпека банкрутства малоімовірна.

Рейтингові (бальні) системи оцінки створюють банки на основі емпіричного підходу з використанням регресійного математичного або факторного аналізу. Ці системи використовують історичні дані про банківські «добрі», «надійні» та «ненадійні» позики й дають змогу визначити критеріальний рівень оцінки позичальників. Рейтингову модель проводять за наступними етапами:

- 1) збір та аналітична оцінка вхідної інформації за аналізований період часу;
- 2) обґрунтування системи показників, що використовуються для рейтингової оцінки фінансового стану підприємства, та їхня класифікація;

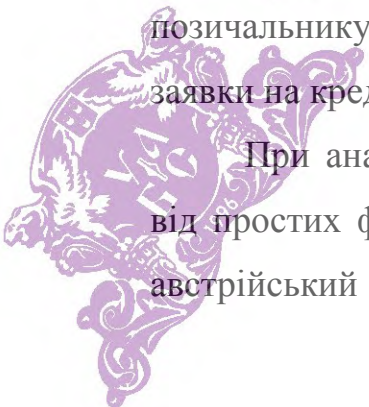

- 3) вибір та економічне обґрунтування критеріїв для оцінки стійкості фінансового стану підприємства та встановлення обмежень їхньої зміни;
- 4) підсумкова рейтингова оцінка фінансового стану підприємства.

Показник рейтингової оцінки може бути надійним критерієм порівняльної оцінки діяльності різних підприємств та їхніх підрозділів, конкурентоспроможності їхньої продукції, показником ефективності прийнятих раніше управлінських рішень, основою вибору можливих варіантів розвитку виробництва, критерієм інвестиційної привабливості різних господарських об'єктів, помічником у виборі банківською установою надійного ділового партнера. Тому його розрахунок варто виділити в окрему ланку аналітичної роботи.

Перевагою рейтингової (бальної) моделі є її простота: достатньо розрахувати фінансові коефіцієнти та зважити їх, щоб визначити клас позичальника. Модифікацією рейтингової оцінки є кредитний скоринг (credit scoring) – технічний прийом, який доволі широко застосовують у банках ЄС. Скорингову модель можна використовувати для оцінки вже наданого кредиту (тобто ступеня ймовірності порушення фірмою умов кредитного договору) і для відбору потенційних позичальників. Скоринг може бути застосований як для ділових підприємств, так і для індивідуальних позичальників. Техніку кредитного скорингу вперше запропонував американський економіст Д. Дюран на початку 1940-х рр. для відбору позичальників за споживчим кредитом. Д. Дюран виокремив групу факторів, що, на його думку, дають змогу з достатньою достовірністю визначити ступінь кредитного ризику при наданні споживчої позики тому чи іншому позичальнику. Метод скорингу дає можливість провести експрес-аналіз заявки на кредит у присутності клієнта.

При аналізі ділових кредитів застосовують різні прийоми скорингу – від простих формул до складних математичних моделей. Зокрема, великий австрійський банк при оцінці ризику кредиту використовує просту методику

з трьома балансовими показниками: ефективність використання капіталу, коефіцієнт ліквідності та співвідношення акціонерного капіталу і суми активів (табл. 2.8). Залежно від набраних балів, підприємство потрапляє в одну з чотирьох груп ризику.

Таблиця 2.8

Кредитний скоринг в австрійському банку «Кредитанштальт»*

Показники	Межі, %	Вага	Група ризику (за кількістю очок)			
			A	B	C	D
Ефективність капіталу	2–15	50	Більше 91	Від 40 до 90	Від 20 до 39	Менше 20
Коефіцієнт ліквідності	15–40	20				
Співвідношення капіталу до активів	2–35	30				

*Джерело: [42].

Якщо одержаний позичальником рейтинг (кредитний скоринг) нижчий від раніше встановленого, спеціалістами банку мінімально прийняттого значення, то такому позичальнику в наданні кредиту буде відмовлено. Якщо ж його оцінка відповідає встановленим нормативам, то кредитну заявку буде задоволено. При введенні допустимих інтервалів значень оцінки можна одночасно визначити відповідні до кожного інтервалу (класу позичальника) відсоткову ставку, вид забезпечення та інші умови кредитного договору.

Прогнозні моделі використовуються для оцінки якості потенційних позичальників і базуються на статистичних методах, найрозповсюдженішим з яких є множинний дискримінантний аналіз, відомий як «кластерний аналіз».

Загальний вигляд дискримінантної функції наступний:

$$Z = \sum_{i=1}^n a_i \cdot f_i, \text{ де} \quad (2.1)$$

a_i — параметри (коефіцієнти регресії);

f_i – чинники, що характеризують фінансовий стан позичальника (наприклад фінансові коефіцієнти);

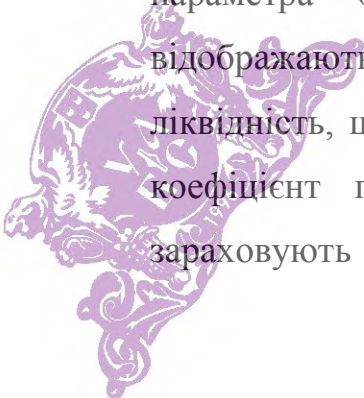
n – кількість показників.

Коефіцієнти регресії розраховують шляхом статистичної обробки даних за вибіркою підприємств, які збанкрутували або зуміли вижити протягом певного періоду.

Дискримінантна функція (індекс Z) поділяє (залежно від значень чинників фінансового стану) всі компанії на дві групи: ті, кому фінансові труднощі у найближчій перспективі не загрожують, і ті, кому це загрожує. Якщо Z -оцінка певної компанії ближча до показника середньої компанії банкрута, то, за умови подальшого погіршення її стану, вона збанкрутує. Якщо ж менеджери компанії і банк, усвідомивши фінансові труднощі, здійснюють кроки, щоб запобігти погіршенню ситуації, то банкрутство не відбудеться. Таким чином, Z -оцінку можна вважати методом раннього попередження банкрутства.

Для застосування множинного дискримінантного аналізу необхідна доволі репрезентативна вибірка підприємств, диференційованих за галузями та розмірами. Труднощі полягають у тому, що всередині галузі не завжди можна знайти достатню кількість фірм, які збанкрутували, щоб розрахувати коефіцієнти регресії.

Прикладом такої класифікаційної моделі може бути «модель Зета» (Zeta model), розроблена групою американських економістів у кінці 1970-х рр., яку банки застосовують у кредитному аналізі. Модель використовують для оцінки вірогідності банкрутства підприємства. Значення ключового параметра « Z » визначають за допомогою рівняння, змінні якого відображають окремі ключові характеристики підприємства – його ліквідність, швидкість обігу капіталу тощо. Якщо для даного підприємства коефіцієнт перевищує певну встановлену величину, то підприємство зараховують до розряду надійних, а коли одержаний коефіцієнт нижчий від

критичної величини, то фінансовий стан такого підприємства викликає сумніви і видавати кредит йому не рекомендується.

Моделі Альтмана і Чессера є найвідомішими моделями множинного дискримінантного аналізу. У 1977 р. Альтманом, Халдеманом і Нараяною запроваджено «Z-аналіз» на основі наступного рівняння:

$$Z = 1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3X_3 + 0,6X_4 + 1,0X_5, \text{ де} \quad (2.2)$$

X_1 – відношення оборотного капіталу до сукупних активів;

X_2 – відношення нерозподіленого прибутку до суми активів;

X_3 – відношення бруто-доходу до сукупних активів;

X_4 – відношення ринкової вартості акцій до загальної заборгованості;

X_5 – відношення обсягів продажів (виручки від реалізації) до сукупних активів.

Для розрахунку числових параметрів моделі Альтман застосовував статистичні методи, а саме багатовимірний дискримінантний аналіз. Класифікаційне «правило», одержане на підставі рівняння, стверджує:

- якщо $Z < 2,675$, то фірму відносять до групи банкрутів;
- якщо $Z > 2,675$, то фірму відносять до групи успішних.

Альтман встановив, що при значенні Z від 1,81 до 2,99 модель не працює [147, с. 262-265]. П'ятифакторна модель Альтмана є доволі простою у використанні. Однак застосовувати такі моделі вітчизняним банківським установам поки що проблематично, через:

- їх побудову на основі аналізу емпіричних даних, тоді як в Україні відсутня надійна статистика банкрутств;
- вплив на факт визнання фірми банкрутом багатьох чинників, що не піддаються обліку;
- нестабільність нормативної бази.

Модель Чессера прогнозує випадки невиконання клієнтом умов кредитного договору. При цьому під «невиконанням умов» розуміють не лише непогашення кредиту, а й будь-які інші відхилення, що роблять позику

менш вигідною для кредитора, ніж було передбачено початково. Модель оцінки комерційної позики Чессера включає шість змінних:

X_1 – відношення касової готівки та цінних паперів, що легко реалізуються, до суми активів;

X_2 – відношення чистої суми продажів (без ПДВ) до касової готівки і цінних паперів, що легко реалізуються;

X_3 – відношення бруто-доходів (прибутку до вирахування процентів і податків) до суми активів;

X_4 – відношення загальної заборгованості до суми активів;

X_5 – відношення основного капіталу до чистих активів (або акціонерного капіталу та довготермінових позик);

X_6 – відношення оборотного капіталу до нетто-продажів (або чистої суми продажів).

Оціночні коефіцієнти виявились наступними:

$$Y = -2,0434 + -5,24X_1 + 0,0053X_2 - 6,6507X_3 + 4,4009X_4 - 0,0791X_5 - 0,1020X_6.$$

Змінна Y , що є лінійною комбінацією незалежних змінних, використовується у наступній формулі для оцінки ймовірності невиконання умов договору, P :

$$P = Y / (1 + e), \text{ де} \quad (2.3)$$

$e = 2,71828$ (число Ейлера – основа натуральних логарифмів).

Оцінку Y , яку отримують, можна розглядати як показник ймовірності невиконання умов кредитного договору: чим більше значення Y , тим вища ймовірність невиконання договору для даного позичальника. У моделі Чессера для оцінки ймовірності невиконання договору використовують такі критерії:

– якщо $P > 0,50$, то позичальника відносять до групи, що не виконає умов договору;

– якщо $P < 0,50$, то позичальника відносять до групи надійних позичальників.

Чессер використав дані чотирьох банків за 37 успішними кредитами і 37 неуспішними (за якими не були виконані початкові умови). Підставивши розрахункові показники моделі у формулу «ймовірності порушення умов договору», Чессер правильно визначив три з кожних чотирьох досліджуваних випадків [147, с. 284-289].

З метою визначення кредитоспроможності клієнтів банку, оцінки ризикованості та класифікації кредитів широке практичне застосування має модель CART (Classification and Regression Trees). Це непараметрична модель, основними перевагами якої є можливість широкого застосування, доступність для розуміння і незначна трудомісткість розрахунків, хоча при побудові таких моделей застосовують складні статистичні методи.

Одна з таких моделей під назвою «рекурсивна розбивка» (recursive partitioning) запропонована М. Фрідменом, Е. І. Альтманом і Д. Као. Її зміст полягає у побудові «класифікаційного дерева» з метою виявлення фірм-банкрутів. Принцип аналізу за цією моделлю полягає у тому, що компанії-позичальники поділяють на «гілки» залежно від значень вибраних фінансових коефіцієнтів, кожна «гілка» дерева, у свою чергу, поділяється на «гілки» відповідно до інших коефіцієнтів. Відповідно ж до граничного значення обраного показника проводять розподіл підприємств на підприємства, які потенційно можуть стати банкрутами (В), та такі, що мають доволі стійкий фінансовий стан (N). Точність класифікації становить близько 90% [138, с. 223–224].

Недоліками класифікаційних (статистичних) моделей є переоцінка ролі кількісних чинників і недооцінка міжособистих відносин, вільний вибір системи базових кількісних показників, висока чутливість до викривлення (недостовірності) вихідних даних (зокрема фінансової звітності, що найбільш характерно саме для українських підприємств-позичальників), порівняна громіздкість.

Розглядаючи можливість використання тих чи інших показників для оцінки кредитоспроможності позичальників, не треба забувати про проведення комплексного якісного аналізу. Агрегувати кількісні та якісні характеристики позичальника дають змогу моделі комплексного аналізу: правило «шести «С»», CAMPARI, PARTS, PARSER.

У практиці американських банків застосовують правило «шести «С»», де критерії відбору клієнтів позначені словами, що починаються на латинську літеру «С»:

- character (характер особистості позичальника, репутація);
- capacity або cash flow (спроможність вчасно повернути кредит, фінансові можливості або потік грошових коштів);
- capital (капітал, майно, величина акціонерного капіталу);
- collateral (забезпечення, види та вартість активів);
- conditions (економічна кон'юнктура та її перспективи);
- control (контроль, відповідність кредитної заявки описові кредитної політики банку).

Таким чином, менеджери кредитних відділів американських банків при підготовці кредитних меморандумів складають детальний звіт не тільки про основні характеристики діяльності позичальника (загальні відомості; дані про керівництво та його зміни; рейтингова оцінка акцій, облігацій і векселів; фінансові результати; структура заборгованості), а й про галузь, де він працює, характер ринку його продукції тощо. Причому такий меморандум складається за стандартною схемою з конкретними висновками та пропозиціями менеджера [138, с. 456]. Використання загальної схеми такого аналізу дає змогу мати чітке та повне уявлення про характер і особливості діяльності позичальника.

В англійській літературі розроблені й використовуються сім принципів кредитування, що позначають аббревіатурою CAMPARI, утвореною з початкових букв таких слів:

- C – character – характеристика або репутація позичальника (його особисті якості);
- A – ability – здатність клієнта до повернення кредиту;
- M – margin – очікувана банком дохідність (маржа) кредитної операції;
- P – purpose – мета (для чого береться позика);
- A – amount – загальна сума кредиту;
- R – return – умови повернення позики;
- I – insurance – страхування ризику неповернення кредиту.

Методика CAMPARI полягає у почерговому виділенні з кредитної заявки і фінансових документів, що додаються, найсуттєвіших чинників, які визначають діяльність клієнта, а також в їх оцінці та уточненні після особистої зустрічі з клієнтом.

У виданому в Англії посібнику з банківських послуг зазначається, що ключовим словом, в якому сконцентровані основні вимоги щодо видачі кредитів позичальникам, є термін «PARTS», що включає:

- P – purpose – призначення, мету кредиту;
- A – amount – суму, розмір кредиту;
- R – repayment – оплату, повернення заборгованості (основного боргу та відсотків);
- T – term – термін;
- S – security – заставу, забезпечення кредиту [85, с. 289].

В англійських клірингових банках застосовують також систему оцінки клієнта PARSER:

- P – Person – інформація про особу – потенційного позичальника, його репутацію;
- A – Amount – обґрунтування суми запрошеного кредиту;
- R – Repayment – можливості погашення кредиту;
- S – Security – оцінка забезпечення;
- E – Expediency – доцільність кредиту;

- R – Remuneration – винагорода банку (відсоткова ставка) за ризик надання кредиту [171, с. 52].

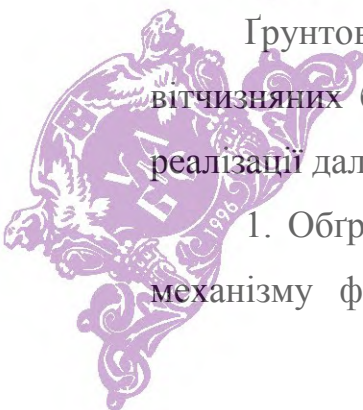
Таким чином, у зарубіжній банківській діяльності при розгляді питання про кредитоспроможність клієнта комплексно аналізують такі непорівнювані категорії, як економічні інтереси банку, гарантії повернення кредиту, а також людські якості керівного складу підприємства-боржника. В усіх системах використовують спільні елементи, але також є суттєві відмінності. Системи характеристик кредитоспроможності клієнтів, які використовують зарубіжні банківські установи, містять значно більший перелік ознак, ніж визначений Національним банком України. Однак, за своїм змістом, закордонні системи оцінки кредитоспроможності досить схожі – різні їх назви значною мірою визначені різною послідовністю розгляду визначених показників.

Подібні системи аналізу кредитоспроможності, корисні насамперед значною економією часу, необхідного кредиторам для аналізу кредитних заявок та бізнес-планів, ухвалення рішень про прийняття кредитної заявки тощо, можуть бути прийнятними і для вітчизняної практики. Та механічне перенесення зарубіжного досвіду проведення фінансового аналізу у багатьох випадках, на нашу думку, є малоефективним, тому що необхідним є прийняття до уваги специфіки вітчизняних підприємств, зокрема фінансової звітності та обліку.

Висновки до розділу 2

Грунтовний аналіз особливостей формування кредитної політики вітчизняних банків та оцінка специфічних рис фінансового забезпечення її реалізації дали змогу сформулювати наступні висновки та рекомендації:

1. Обґрунтована необхідність виділяти у понятійній базі дослідження механізму формування та реалізації кредитної політики банку поняття

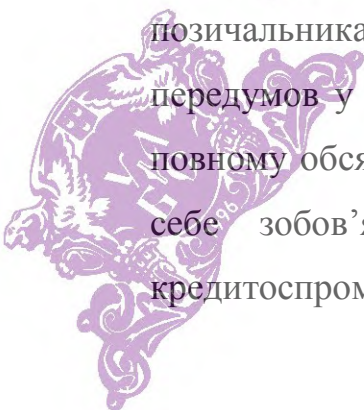

«кредитний потенціал банку», економічна сутність якого являє собою сукупність джерел фінансового забезпечення реалізації кредитної політики банку, що мобілізуються банком з метою розміщення в кредитні операції і покриття можливих кредитних втрат. У структурі сукупного кредитного потенціалу банку було виділено іммобілізований потенціал (кошти фонду обов'язкових резервів та резерву покриття втрати ліквідності) та мобілізований потенціал або потенціал-нетто (власні кошти та частина залучених джерел фінансування, вільних від регулятивних вимог).

2. Проаналізовано основні умови формування кредитного портфелю вітчизняними банками, що дало змогу виявити наступні проблеми: низький рівень доходів населення, наявне та приховане безробіття, що зумовлюють обмеженість у кредитуванні фізичних осіб; застій у діяльності державних підприємств, що спонукає банки до кредитування лише приватних підприємств та господарських товариств; пріоритетність кредитування торгівельної та посередницької діяльності порівняно з іншими галузями економіки; ризикованість кредитних операцій та високі процентні ставки; значна питома вага кредитів в іноземній валюті.

3. Доведено, що сучасна кредитна політика банків має враховувати наступні ознаки кредитного ринку: диспропорції в структурі кредитного потенціалу банків, що виражаються в низькій частині постійної його частини; жорсткі регулятивні вимоги НБУ, що стосуються формування кредитної політики; низька кредитоспроможність підприємств, що ускладнює перспективне прогнозування фінансового стану позичальників та оцінку джерел забезпечення поворотності кредитів.

4. Досліджена економічна сутність поняття «кредитоспроможність позичальника банку», яка полягає в наявності економічних та юридичних передумов у позичальника для одержання кредиту та його спроможності у повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін виконати взяті на себе зобов'язання. Ґрунтовний аналіз методів та моделей оцінки кредитоспроможності позичальників, які використовуються зарубіжними та

вітчизняними банками, дав змогу виділити в першу групу класифікаційні (статистичні методи оцінки), в тому числі бальні системи оцінки (рейтингові методики) і моделі прогнозування банкрутств, що базуються на множинному дискримінантному аналізі); а до другої групи віднести моделі комплексного аналізу на основі «напівемпіричних» методик, тобто, які базуються на експертних оцінках аналізу економічної доцільності надання кредиту («правила шести «С», CAMPARI, PARTS, PARSER та ін.).

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Шляхи оптимізації фінансового забезпечення механізму реалізації кредитної політики банку

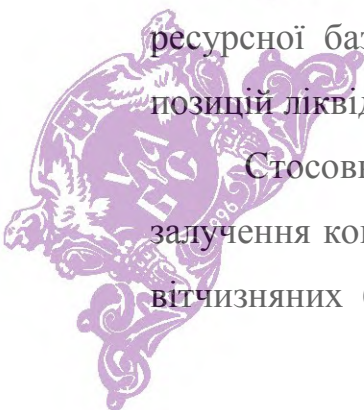
Одним із методів фінансового забезпечення механізму реалізації кредитної політики банку є диверсифікація ресурсів банку, за рахунок впровадження нових депозитних продуктів і залучення нових клієнтів. Диверсифікація депозитних продуктів банку повинна проводитися за наступними напрямками:

- за сумами залучених коштів,
- за термінами залучення коштів,
- за способами та методами залучення коштів.

Диверсифікацію депозитних продуктів банку за сумами залучених коштів можна визначити як відношення загальної суми депозитів до кількості укладених договорів. Для банків, які використовують агресивне управління пасивами, характерна залежність від крупних зобов'язань. Частка крупних депозитів характеризує стабільність ресурсної бази, оскільки вплив на ресурсну базу дострокового вилучення внеску збільшується із зростанням його розміру. При цьому крупним депозитом або борговим зобов'язанням вважається той, який перевищує середній розмір вкладень в банк.

Зростання частки крупних депозитів знижує стабільність його ресурсної бази. Наявність цієї залежності відображає вразливість банку з позицій ліквідності.

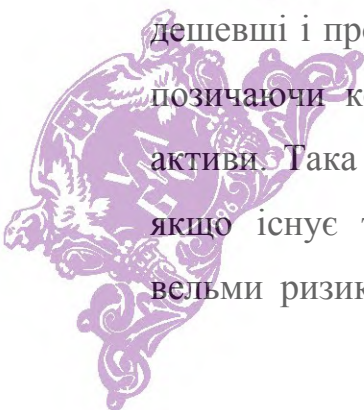
Стосовно необхідності групування депозитної бази за термінами залучення коштів, то слід звернути увагу на те, що існуюча в плані рахунків вітчизняних банків групування коштів на рахунках по групах клієнтів на

основі права власності є не дуже інформативним. Більш аналітичною в сучасних умовах є групування коштів на рахунках клієнтів за термінами, оскільки воно дає змогу провести аналіз співвідношень активів і пасивів за термінами і за сумами, що необхідні для управління прибутковістю і ліквідністю банку: кошти на рахунках до запитання; кошти на депозитних рахунках терміном до 1 місяця; кошти на депозитних рахунках терміном від 1 місяця до 3 місяців; кошти на депозитних рахунках терміном від 3 місяців до 6 місяців; кошти на депозитних рахунках терміном від 6 місяців до 1 року; кошти на депозитних рахунках терміном понад 1 рік.

Таке групування дає змогу оцінити терміни можливого повернення коштів клієнтам і, отже, прогнозувати і регулювати ліквідність балансу банку. Необхідно переводити пасиви по згаданим вище рахунках з часом. Наприклад, якщо в банку знаходиться депозит строком на 1 рік, але до планового терміну його повернення 3 місяця, то цей депозит повинен був бути спочатку врахований на рахунку депозитів строком від 6 місяців до 1 року, потім на рахунку депозитів строком від 3 до 6 місяців і т.д. Це не завжди виправдано оскільки зростання кількості депозитів не дозволяє фізично провести всі ці перенесення. Доцільно, на наш погляд, вести додатково облік зобов'язань у вигляді електронної бази для повнішої картини щодо повернення ресурсів.

Особливо необхідним, зважаючи на наслідки фінансово-економічної кризи, для вітчизняних банків є максимальне використання в якості ресурсів коштів на рахунках клієнтів банку з дотриманням допустимого рівня ліквідності. Стратегія підтримання високого рівня ліквідності – це банківська стратегія, при якій ресурси купуються на короткостроковому ринку, де вони дешевші і продаються на довгостроковому, де вони дорожчі. Банк, постійно позичаючи короткострокові позики фінансує, таким чином, довгострокові активи. Така стратегія час від часу практикується всіма банками, особливо якщо існує тенденція до пониження ставок. Операції по трансформації вельми ризиковані. Найбільшу загрозу несе в собі ризик ліквідності. Банк

постійно позичає кошти для підтримки довгострокових активів. У випадку якщо на ринку не опиниться необхідної суми або банку не вдасться отримати позику, банк не зможе повернути отриману раніше позику, що поставить його в розряд тимчасово неплатоспроможних. Надалі отримати позику буде ще проблематичніше. При неможливості отримати позику або достроково повернути позику, або реалізувати ліквідний актив, банк втратить ліквідність і стане неплатоспроможним.

Інший ризик, що виникає в процесі проведення операції по трансформації, – це процентний ризик. Якщо банк надає довгострокові позики під фіксований відсоток, а залучає кошти під плаваючий або фіксований, то у разі підвищення рівня процентних ставок, процентна ставка по короткострокових депозитах може перевищити ставку по позиках. Тут необхідно також враховувати ризик трансформації, він виникає через невідповідність за термінами активів і пасивів. Чим більшою є невідповідність, тим вищим ризик.

Для визначення цих невідповідностей в кількісному вираженні використовують коефіцієнт трансформації, який можна розрахувати за формулою:

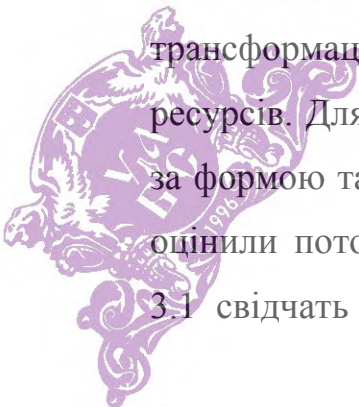
$$K = \frac{R - S}{R} * 100\%, \text{ де} \quad (3.1)$$

R – короткострокові ресурси;

S – короткострокові позики;

K – коефіцієнт трансформації.

Трансформація ресурсів за терміном може бути одною з причин зниження банківської ліквідності. Тому необхідно регулювати трансформацію ресурсів шляхом резервування частини короткострокових ресурсів. Для цього використовують поділ усіх операцій банку за термінами за формою таблиці 3.1. На прикладі одного з найбільших банків України ми оцінили поточний ризик трансформації банківських ресурсів. Дані таблиці 3.1 свідчать про те, що велика частина активів банку має високі ризики

трансформації. Всі активи, терміном від 14 днів, фінансуються із залученням короткострокових пасивів, що створює загрозу реалізації ризику ліквідності.

Таблиця 3.1

Трансформаційні співвідношення (на прикладі Банку «N»), тис. грн.

Терміни	Активи	Пасиви	Розрив ліквідності	Дефіцит(-) Надлишок(+)
до 14 днів	5 000 000	8 000 000	3 000 000	+ 60%
від 14 до 30	4 000 000	3 500 000	- 500 000	- 12.5%
від 30 до 90	6 000 000	3 000 000	- 3 000 000	- 50 %
від 90 до 180	1 200 000	1 000 000	- 200 000	- 16 %
від 180 до 360	800 000	600 000	- 200 000	- 25 %
більше 360 днів	1 000 000	400 000	- 600 000	- 60 %

Таким чином, для зниження ризику трансформацій необхідно підтримувати оптимальну структуру активів і пасивів, не допускаючи істотної трансформації короткострокових пасивів у довгострокові активи. Необхідно також мати запас ліквідних активів на випадок проблем з рефінансуванням заборгованості на ринку міжбанківських кредитів та депозитів.

Що стосується диференціації кредитного потенціалу за способами залучення коштів, то слід зважати на те, що залучення банківських ресурсів відбувається шляхом залучення коштів клієнтів у формі депозитів; випуску цінних паперів, зокрема, депозитних сертифікатів; отримання міжбанківських кредитів. Ці ресурси є базою для проведення активних банківських операцій.

До основних методів залучення коштів можна віднести пропозицію більш вигідних процентних ставок за депозитами у порівнянні з конкурентами, більш широка диференціація параметрів депозитів. Пропозиція більш вигіднішого обслуговування клієнтів, пропозиція бонусних програм та ін. Деякі банки для нових клієнтів фізичних осіб пропонують при відкритті депозитів безкоштовну пластикову карту, куди

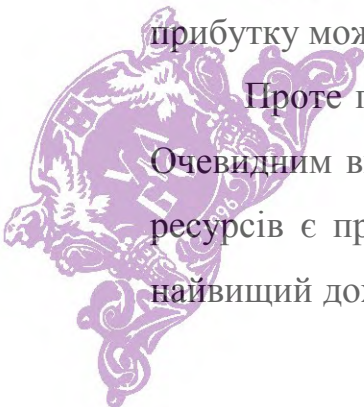
будуть зараховуватимуться нараховані відсотки по внеску, вони тим самим одночасно формують перший внесок та надають пластикову карту, тобто пропонують два банківські продукти. При залученні юридичних осіб можна запропонувати їм при відкритті розрахункового рахунку безкоштовне підключення до програми «Клієнт-Банк».

Кредитна політика будь-якого банку повинна забезпечувати необхідний рівень процентної маржі, яка повинна приносити достатній прибуток банку для його розвитку. Тому банку необхідно розробляти кредитну політику, яка повинна укладатися в рамки двох протилежних граничних потреб

- по-перше, рівень процентної ставки за депозитами (як терміновими, так і до запитання) повинен бути в достатній мірі привабливим для потенційних клієнтів;
- по-друге, він не повинен різко підвищувати нижню межу процентної маржі між активними і пасивними операціями банку.

Можна зробити висновок про те, що стійкіші у фінансовому відношенні банки, що піклуються про свою ліквідність і платоспроможність, пропонують процент за депозитами не вище середньогалузевого. Високий процент за терміновими депозитами юридичних осіб свідчить, в першу чергу про те, що банк володіє нестабільною ресурсною базою, недостатньою для ефективних кредитних вкладень. Такий банк прагне розширити і стабілізувати свої ресурси шляхом залучення депозитів, пропонуючи клієнтам підвищену процентну ставку. Але залучення ресурсів по підвищеній процентній ставці припускає і здійснення вкладень під більш високий відсоток, тобто вкладення, як правило, більш ризикові, і клієнти замість прибутку можуть втратити і сам депозит у разі банкрутства банку.

Проте прибутковість і ліквідність банків не досягаються автоматично. Очевидним вирішенням проблеми залучення дешевих і розміщення дорогих ресурсів є проведення такої кредитної політики банку, яка може принести найвищий дохід при розумному, з погляду керівництва банку, рівні ризику. З

одного боку, керівництво банку, його акціонери (учасники) зацікавлені у вищих доходах, які можуть бути отримані за рахунок вкладення коштів в довгострокові проекти, цінні папери сумнівної якості тощо. Проте подібні дії серйозно погіршують ліквідність банку, необхідну при поверненні депозитів і для задоволення законного попиту на кредит.

Для збільшення кредитного потенціалу банку необхідним є постійне зростання ресурсної бази. Але тут необхідно відзначити, що при цьому не повинна кардинально змінюватися структура власності банку, яка може привести до зміни власників банку або втрати самостійності, які можуть у свою чергу позначитися на роботі банку і відповідно на орієнтирах кредитної політики банку.

Кредитний потенціал банку повинен супроводжуватися збільшенням частки стабільних (постійних) джерел, у тому числі і за рахунок виділення пріоритетних клієнтів, динаміка грошових потоків яких вивчена банком.

На наш погляд, стабільні (постійні) джерела, можна визначити як кошти, що не схильні (або мало схильні) до впливу коливань кон'юнктури ринку. Стабільна частина джерел включає термінові депозити фізичних і юридичних осіб, випущені банком сертифікати і облігації. Банкіри постійно зайняті визначенням тієї частини джерел, яка безболісно для банку може бути використана на цілі кредитування. Наприклад, в банку «N» структура залучених ресурсів за термінами на одну зі звітних дат мала наступний вигляд (табл. 3.2):

Таблиця 3.2

Структура залучених ресурсів (на прикладі Банку «N»)

Термін залучення	Сума, млн. грн.	Питома вага, %
до 1 місяця	1200	11,6
від 1 до 3 місяців	2400	23,2
від 3 до 6 місяців	1854	18,0
від 6 до 12 місяців	4365	42,3
від 1 до 4 років	500	4,9
Разом:	10319	100

Виходячи з наведених даних, отримаємо, що частка термінових ресурсів (строком погашення понад три місяці) склала в загальному обсязі залучених ресурсів 65,2%. Проводячи аналогічні розрахунки на кожну звітну дату, банк має інформацію про динаміку термінових джерел фінансового забезпечення кредитної політики.

Дослідження сучасного стану ринку банківського обслуговування показало, що для диверсифікації та оптимізації депозитного портфелю банку доцільно використовувати специфічні показники оцінки його якості, тобто ефективної комбінації ресурсів. До коефіцієнтів, що дають змогу провести аналіз залучених ресурсів слід віднести показники стійкості депозитів, тобто середній термін зберігання однієї залученої гривні; рівень осідання коштів та середньоденні залишки грошових коштів клієнтів.

Середній термін зберігання однієї залученої гривні відображає в динаміці стабільність банківських ресурсів. Показник має розраховуватися за формулою:

$$C = (O/V) * D, \text{ де} \quad (3.2)$$

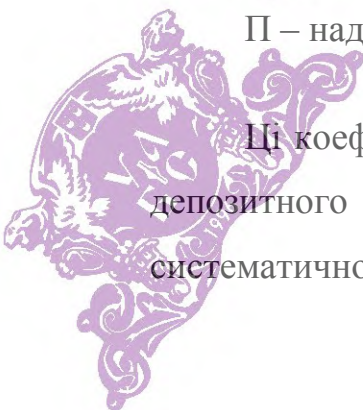
- C – середній термін зберігання в днях,
- O – середній залишок депозитів,
- V – оборот по погашенню депозитів,
- D – кількість днів в періоді.

Іншим коефіцієнтом, що характеризує стійкість депозитної бази, є рівень осідання коштів, що поступили на депозити, який має розраховуватися за формулою:

$$Y = (O_k - O_n) / P * 100\%, \text{ де} \quad (3.3)$$

- O_k – залишок коштів на депозитних рахунках на кінець року,
- O_n – залишок коштів на депозитних рахунках на початок року,
- P – надходження на депозитні рахунки.

Ці коефіцієнти дають змогу працівникам банку оцінити реальний стан депозитного портфелю на конкретну дату та в динаміці (за умови їх систематичного підрахунку протягом відносно тривалого періоду) і на основі

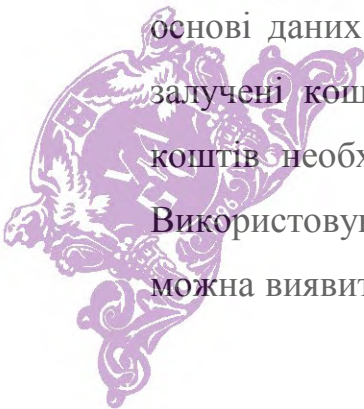

аналізу отриманих даних зробити висновки щодо якості залучених ресурсів і визначити напрями щодо їх оптимізації на перспективу.

Також необхідним є вивчення динаміки грошових потоків клієнтів як юридичних, так і фізичних осіб. Для цього необхідно знати середньоденні залишки грошових коштів своїх клієнтів. Знаючи середньоденні залишки грошових коштів своїх клієнтів можна з більшою вірогідністю, припустити які залишки будуть у клієнтів на найближчий час. Також необхідно враховувати сезонність роботи деяких клієнтів, вивчати динаміку оборотів по рахунках тощо. Банку необхідно вивчати своїх клієнтів, і групувати їх за групами пріоритетності, для того, щоб пропонувати клієнтам вигідніші тарифні плани, банківські продукти та ін.

Сучасна банківська практика характеризується значною різноманітністю депозитних продуктів. Порівняно якісний аналіз структури залучених коштів за групами клієнтів та термінами дає змогу виявити – з яких саме секторів економіки і на який термін надходить основна маса коштів в банк. Причому переважним – точнішим і економічно обґрунтованим – є підхід, заснований на використанні даних за період (розрахованих, наприклад, методом середньої хронологічної, а не на звітні дати). При цьому важливо використовувати дані, як синтетичного обліку (фінансова звітність), так і аналітичного обліку.

Кількісний аналіз структури залучених коштів, так як і власних коштів банку, полягає у визначенні питомої ваги кожної підгрупи або декількох підгруп в загальній сумі залучених коштів. Подібного роду аналіз дає змогу виявити роль кожного контрагента в розвитку пасивних операцій даного банку. Детальніший аналіз структури отриманих коштів можна проводити на основі даних аналітичного обліку. Ці матеріали дають змогу досліджувати залучені кошти в динаміці за термінами залучення. Структуру залучених коштів необхідно аналізувати не тільки за термінами, але й за сумами. Використовуючи методи порівняльного аналізу пасивних операцій банку, можна виявити зміни в об'ємах цих операцій, визначити їх дію на ліквідність

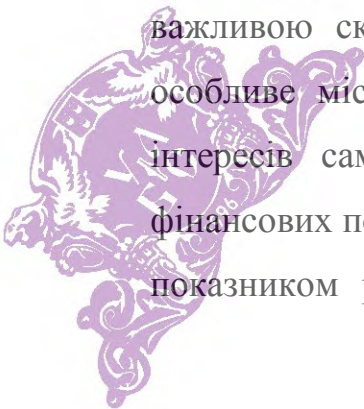

банку. Проте в сучасній економічній літературі вітчизняні автори не достатньо розглядають проблему ліквідності банків через управління пасивами, а саме цей шлях, як вже наголошувалося вище, є для банку найбільш раціональним з погляду прибутковості.

Узгодження ступеня ліквідності активів і пасивів слід визначати на рівні банку, його підрозділів (філій, відділень, представництв), окремих видів операцій і типів клієнтів. Такий підхід дає змогу визначити пріоритетні напрями депозитної політики за оцінкою якості депозитного портфеля. Зокрема, з цією метою доцільно починати роботу з реструктуризації балансу, так як аналітична робота з балансом вимагає попереднього групування статей пасиву і активу та складання необхідних таблиць для їх зіставлення. При цьому важливо підкреслити, що, використовуючи єдиний підхід (загальні принципи для розробки методів «очищення» балансу) методика реструктуризації балансу в кожному банку буде індивідуальна.

Отже, в процесі автоматизації цієї роботи, навіть застосовуючи спочатку один програмний продукт, банки повинні адаптувати цю програму до власних потреб і можливостей. Потім після обробки отриманих даних (з використанням різних методів аналізу) можуть бути зроблені висновки за наслідками аналітичного етапу роботи з балансом і вироблені рекомендації щодо вдосконалення роботи банку. Визначивши стабільну частину депозитів, оцінивши якість депозитного портфеля, розрахувавши середню вартість депозитів, взявши до уваги критичні показники (крупні депозити, інші депозити з підвищеним ступенем ризику, низькодоходні та ін.) банк більш обґрунтовано підходитиме до розробки власної депозитної політики.

Таким чином, у сучасних умовах, управління залученими коштами є важливою складовою політики банку. Заощадження населення займають особливе місце серед економічних явищ, оскільки знаходяться на стику інтересів самих громадян, організацій, що спеціалізуються на наданні фінансових послуг і держави. З одного боку, заощадження є найважливішими показником рівня життя населення, безпосередньо пов'язаним з такими

категоріями як споживання, доходи і витрати населення, рівень цін. З іншої сторони, вони виступають джерелом кредитування господарства та є цінним ресурсом економічного розвитку.

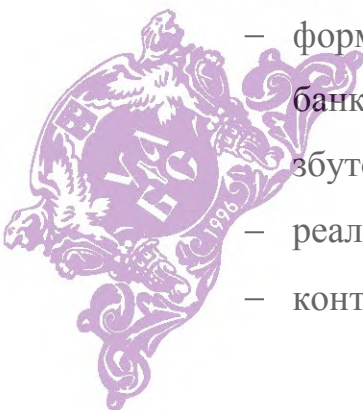
Дослідження процесів формування населенням фондів накопичення і споживання дозволяє зробити висновок про те, що чинники, що впливають на перерозподіл відрахувань всередині фонду накопичення на користь заощаджень, залежать від соціально-економічного розвитку суспільства, рівня розвитку форм заощаджень, від ступеня розвиненості ринку фінансових організацій, що акумулюють заощадження і, зрештою від рівня розвитку банківської системи і системи гарантування внесків.

Отже, для залучення заощаджень населення банкам необхідно використовувати форми і методи, відповідні рівню розвитку банківської системи і потребам розвитку економіки країни.

На нашу думку, з цією метою необхідно удосконалювати діяльність банку щодо залучення заощаджень населення, що вимагає додаткових досліджень особливостей взаємозв'язку заощаджень населення з джерелами формування ринку банківських ресурсів. Значну роль в даному напрямі відіграє депозитна політика банку. Депозитна політика банку являє собою принципи діяльності банку по залученню заощаджень населення на поворотній основі.

Депозитна політика банку має включати:

- розробку стратегії для здійснення діяльності банку по залученню заощаджень, що базується на всебічному дослідженні ринку, тобто аналізі зовнішнього середовища, ринку заощаджень, місця і ролі банку на цьому ринку, діагностиці та прогнозуванні;
- формування тактики банку по розробці та просуванню нових банківських продуктів для вкладників (в сфері продуктової, цінової, збутової та комунікаційної політики);
- реалізацію розробленої стратегії та тактики;
- контроль за реалізацією політики і оцінку її ефективності;

- моніторинг діяльності банку по залученню заощаджень населення.

Таким чином, депозитна політика має будуватися за маркетинговими принципами. Далі можна поділити депозитну політику на чотири маркетингових складових:

- 1) політика в сфері продукту (асортимент депозитів та їх обсяг);
- 2) цінова (процентна) політика банку по депозитах;
- 3) політика в сфері збуту;
- 4) комунікаційна політика.

Перший етап формування депозитної політики банку включає:

- аналіз середовища, ринку заощаджень, місця і ролі банку на цьому ринку.
- діагностику (дослідження результатів аналізу, критичну оцінку, виявлення сильних, слабких сторін банку, його ризиків і перспектив).
- прогноз розвитку банку на ринку заощаджень при збереженні впливу діючих чинників.

Результати дослідження ринку заощаджень повинні показати, в якій мірі даний банк буде конкурентоспроможним на цьому ринку. Далі визначаються напрями політики, шляхи її реалізації, здійснюється моніторинг. З одного боку, моніторинг – це спостереження за ринком заощаджень, а з іншої – це процес аналізу і прогнозування реалізації депозитної політики банку.

У зв'язку з тим, що депозитна політика може здійснюватися на макrorівні державою (в особі НБУ) та мікрорівні кожним банком самостійно, моніторинг депозитного ринку пропонується розглядати з двох позицій:

- 1) з погляду оцінки ефективності депозитної політики, що реалізується банком;
- 2) з погляду оцінки діяльності банку Національним банком України відносно дотримання ним обов'язкових нормативів банківської діяльності; збереження ліквідності; правильності оформлення і обліку операцій по

залученню заощаджень; дотримання законодавства України; ефективності діяльності банку на ринку заощаджень.

Моніторинг є необхідним інструментом оцінки та управління якістю банківської діяльності на ринку депозитів. Саме завдяки моніторингу оцінити результати депозитної діяльності, що проводиться банком, може сам банк і наглядові органи, що вкрай важливо при розробці кредитної політики кожного банку та грошово-кредитної політики уряду загалом, а також для запобігання кризовим ситуаціям в банківській системі, пов'язаних з втратою довіри населення до фінансово-кредитних інститутів.

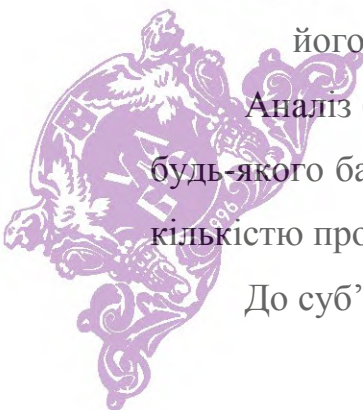
Крім того, завдяки виявленим під час проведення моніторингу резервам підвищення ефективності депозитної діяльності, банк може оптимізувати свою роботу з населенням.

Кожний з етапів формування депозитної політики банку тісно пов'язаний з іншими і є обов'язковим для формування оптимальної кредитної політики і правильної організації депозитного процесу. У зв'язку з цим можна виділити наступні напрями депозитної політики банку:

- постановка цілей і визначення завдань депозитної політики;
- виділення відповідних підрозділів і розподіл повноважень співробітників банку;
- розробка необхідних процедур залучення депозитних ресурсів,
- організація контролю і управління в процесі здійснення депозитних операцій, а саме аналіз депозитного ринку; визначення цільових ринків для мінімізації депозитного ризику; мінімізація витрат в процесі залучення коштів; оптимізація управління депозитним і кредитним портфелем; підтримка ліквідності банку і підвищення його стійкості;

Аналіз банківської практики засвідчує, що формування депозитної бази будь-якого банку як процес складний та трудомісткий, пов'язаний з великою кількістю проблем як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру.

До суб'єктивних (внутрішніх) проблем банків України можна віднести:

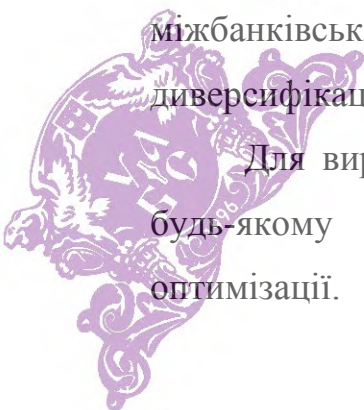
- 1) масштаби діяльності та слабка капітальна база вітчизняних банків;
- 2) відсутність зацікавленості керівництва банку в залученні коштів клієнтів, особливо населення, що є наслідком тактичних і стратегічних цілей і завдань банку;
- 3) недостатній рівень і якість вищого та середнього менеджменту;
- 4) відсутність в більшості українських банків науково обґрунтованої концепції проведення депозитної політики;
- 5) недоліки в організації депозитного процесу: відсутність відповідного підрозділу; низький рівень організації маркетингових досліджень депозитного ринку; обмежений спектр депозитних послуг тощо.

Серед об'єктивних (зовнішніх) чинників формування депозитної діяльності банку слід виділити наступні:

- 1) прямі та непрямі державні важелі;
- 2) вплив макроекономіки, дія світових фінансових ринків на стан вітчизняного грошового ринку;
- 3) міжбанківська конкуренція;
- 4) стан грошового і фінансового ринку України.

Роль Національного банку України як регулюючого органу протягом останніх років особливо помітною виявилася в питаннях встановлення ставки рефінансування і норм обов'язкових резервів для комерційних банків. Зміни ставки рефінансування не дозволяють банку точно прогнозувати і планувати свою діяльність в сфері управління активами і пасивами на довгострокову перспективу і роблять операції з довгостроковими пасивами (особливо з фіксованою ставкою) достатньо ризикованими. Негативно впливає на структуру ресурсної бази банку зростаюча залежність від крупних міжбанківських кредитів, оскільки міжбанківський кредит не сприяє диверсифікації ризиків за депозитними операціями.

Для вирішення існуючих проблем при розробці депозитної політики, будь-якому банку необхідно керуватися визначеними критеріями її оптимізації. Оптимізація депозитної політики банку – це складне

багатофакторне завдання, в основі вирішення якого, на нашу думку, має бути врахування інтересів економіки країни в цілому та окремого банку, як суб'єкта економіки, клієнта і персоналу банку. Очевидно, що їх інтереси не завжди співпадають. Тому оптимальна депозитна політика має узгоджувати їх інтереси.

Отже, критеріями оптимізації депозитної політики банку мають бути:

- взаємозв'язок депозитних, кредитних та інших операцій банку для підтримки стабільності банку, його надійності, фінансової стійкості;
- диверсифікація ресурсів банку з метою мінімізації ризику;
- сегментація депозитного портфеля (за клієнтами, продуктами, ринкам);
- диференційований підхід до різних груп клієнтів;
- конкурентоспроможність банківських продуктів і послуг;
- необхідність ефективної комбінації ресурсів, забезпечення оптимального поєднання стабільних і тимчасових ресурсів при збільшенні частки стабільних ресурсів в депозитному портфелі банку в умовах підвищених ризиків;
- врахування концепції життєвого циклу в процесі формування структури внесків і депозитного портфеля в цілому.

З метою вдосконалення депозитної політики банку необхідно:

- формування кожним банком власної депозитної політики, виробленої з урахуванням специфіки його діяльності та критеріїв оптимізації цього процесу;
- розширення кола депозитних рахунків юридичних і фізичних осіб до запитання, що дозволить навіть в умовах незначних фінансових накопичень повніше задовольняти потреби клієнтів банку і підвищити зацікавленість інвесторів в розміщенні своїх коштів на рахунках в банку;

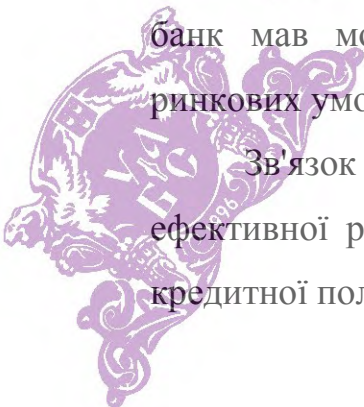

- як один з напрямів вдосконалення організації депозитних операцій розглянути можливість використання різних видів рахунків для всіх категорій вкладників і підвищити якість їх обслуговування;
- формувати індивідуальний підхід (прагнення банку надати клієнтові особливі пільги);
- забезпечити захист інтересів вкладників, що дозволить реально підвищити надійність банків та їх здатність виконувати функцію щодо перетворення заощаджень громадян в інвестиції.

Заощадження населення є лише одним з джерел формування пасивів банку. У даний час динамічно розвиваються й інші джерела залучення – кошти юридичних осіб, зокрема банків; а також ресурси, що залучаються на міжнародних фінансових ринках. В цілому ж, депозитну політику кожен банк розробляє самостійно. Також керівництвом кредитної установи самостійно визначається ступінь важливості названих напрямів та першочерговість того або іншого напрямку депозитної політики банку, що залежатиме від сфери функціонування конкретного банку та його спеціалізації.

Кредитна політика повинна містити в собі план по розміщенню кредитних ресурсів банку, а також методологію, відповідно до якої кредитний портфель повинен управлятися, тобто визначати, яким чином кредити виникають, обслуговуються, контролюються й повертаються. Якісна кредитна політика не повинна бути занадто обмежуючою. Якщо працівники банку вважають, що окремі пропозиції по кредитуванню можуть бути розглянуті, хоча й не відповідають письмовим директивам, кредитна політика повинна дозволяти виносити такі пропозиції на обговорення Ради директорів. Кредитна політика повинна бути досить гнучкої для того, щоб банк мав можливість швидко реагувати й пристосовуватися до нових ринкових умов і змін у структурі своїх дохідних активів.

Зв'язок фінансового забезпечення кредитної політики та механізму її ефективної реалізації повинен розглядатися у розрізі наступних елементів кредитної політики.

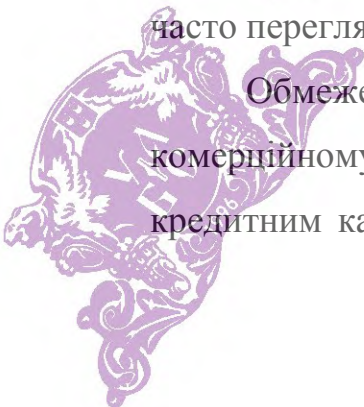

По-перше, застосування інструментів лімітування. Ліміт на загальну суму виданих кредитів. Ліміт на загальний кредитний портфель звичайно виражається як відношення суми кредитного портфеля до суми депозитів, капіталу або загальної суми активів. При встановленні даного ліміту повинні розглядатися такі фактори, як попит на кредити, коливання депозитів і кредитні ризики.

Встановлення географічних лімітів звичайно є складною проблемою. Якщо банк недостатньо добре орієнтується на своїх ринках та управління банком є недостатньо професійним, географічна диференціація може стати причиною появи прострочених кредитів. З іншого боку, встановлення твердих географічних лімітів також може створити проблеми, особливо якщо банк працює в регіоні з вузьконаправленою економікою. У кожному разі ринок діяльності банку повинен бути чітко визначений і відповідати професіоналізму керівництва і працівників. Банківські працівники повинні бути повною мірою інформовані про географічні обмеження відносно кредитування. Дане положення найбільше важливо для знову створених банків.

Кредитна політика повинна стимулювати диверсифікованість кредитного портфеля й сприяти знаходженню балансу між максимальним доходом і мінімальним ризиком. Обмеження по концентрації звичайно ставиться до максимального розміру кредитів, що видаються одному клієнтові, пов'язаній групі або сектору економічної діяльності (наприклад, сільському господарству або текстильній промисловості). Даний вид лімітів особливо важливий для невеликих регіональних або спеціалізованих банків. Кредитна політика також повинна вимагати, щоб ліміти по концентрації часто переглядалися й по них надавалися звіти.

Обмеження щодо процентного співвідношення кредитів, видаваних комерційному сектору, сектору нерухомості, фізичним особам або іншим кредитним категоріям, є загальноприйнятою практикою. Політика відносно

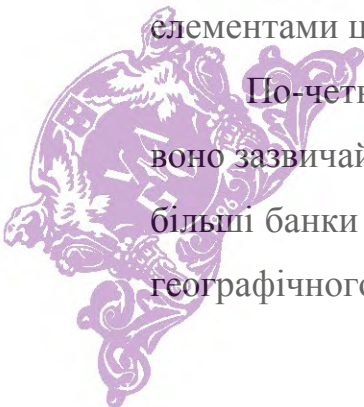
даних обмежень повинна дозволяти деякі відхилення від установлених нормативів, якщо їх схвалює керівництво.

По-друге, чітке визначення видів та строків. Кредитна політика повинна описувати види кредитів й інших кредитних інструментів, які банк має намір надавати клієнтам, і містити директиви по спеціальних кредитах. Вибір видів кредитних інструментів повинен ґрунтуватися на досвіді працівники в кредитного відділу, структурі депозитів банку й очікуваному кредитному попиті. Певні види кредитів, використання яких раніше привело до непередбачених збитків, повинні контролюватися старшими менеджерами або не використатися взагалі.

Також у межах кредитної політики доцільно встановлювати максимальний строк для кожного виду кредитів, а кредити повинні видаватися з реальним графіком погашення. Планування строків погашення повинне залежати від очікуваного джерела погашення, від призначення кредиту й від корисного терміну служби застави.

По-третє, обґрунтоване ціноутворення. Процентні ставки по різних видах кредитів повинні бути достатніми для того, щоб покривати витрати банку на залучення ресурсів, кредитний нагляд, адміністрування (включаючи загальні накладні витрати) і можливі збитки. У той же час вони повинні забезпечувати прийнятну маржу прибутку. Ставки повинні періодично переглядатися й мінятися відповідно до змін величини витрат або конкурентних факторів. Диференціювання процентних ставок може свідомо використатися для того, щоб залучити певні категорії позичальників. Директиви по іншим істотним процедурам, таким як визначення комісії за зобов'язання або встановлення штрафних процентних ставок, також є елементами цінової політики.

По-четверте, ефективне кредитне адміністрування. У невеликих банках воно зазвичай централізовано. Щоб уникнути затримок у кредитному процесі більші банки прагнуть децентралізувати управління кредитами відповідно до географічного місцеположення, кредитними продуктами або видами клієнтів.

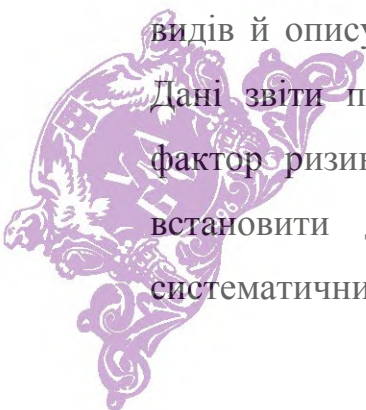

Кредитна політика повинна встановлювати ліміти для всіх працівників, що займаються наданням кредитів. Індивідуальні обмеження можуть бути більше твердими, чим звичайно, залежно від досвіду службовця й строку його служби в банку. Кредитні ліміти можуть бути також засновані на групових повноваженнях, великі кредити можуть зажадати згоди комітету. Повинні бути обговорені звітні процедури й частота засідань комітету.

Кредитна політика повинна описувати розподіл відповідальності за прийняті оцінні рішення й містити офіційні, стандартні процедури оцінки, включаючи процедури по переоцінці, пов'язані з поновленнями або пролонгаціями позичок. Припустимі види переоцінок і ліміти по них повинні бути обговорені для кожного виду кредитних інструментів. Також повинні бути визначені обставини, при яких необхідне участь кваліфікованих незалежних оцінювачів. Повинні бути детально описані припустимі співвідношення суми кредиту до оцінної вартості як проекту, так і застави, а також методи оцінки по різних видах кредитних інструментів. Кредитна політика також повинна містити вимоги до авансових платежів, де це можливо.

Банк повинен визначати й визнавати погіршення якості кредиту або колективно оціненої групи кредитів. Це відбувається в тих випадках, коли є ймовірність того, що банк не зможе одержати певні суми відповідно до контрактних умов кредитної угоди. Погіршення якості може враховуватися через зниження балансової вартості кредиту до вартості його реалізації (за результатами оцінки) шляхом часткового списання або шляхом внесення відповідних витрат у звіт про прибутки й збитки.

Кредитна політика повинна визначати несплачені зобов'язання всіх видів й описувати, які звіти представляються правлінню по цих несплатах. Дані звіти повинні містити досить інформації для того, щоб визначити фактор ризику, потенційні збитки й альтернативні шляхи дій. Потрібно встановити додаткові заходи по збору платежів, які повинні бути систематичними й поступово посилюватися. Необхідно також прийняти

відповідні директиви, що забезпечують надання керівництву інформації щодо всіх випадків неотримання коштів.

По-п'яте, об'єктивне інформаційне забезпечення. Безпечне надання кредиту залежить від повноти й точності інформації з кожного аспекту фінансового стану позичальника. Кредитна політика повинна визначати вимоги до фінансової звітності організацій і приватних осіб-позичальників всіх категорій. Необхідні інструкції як щодо фінансової звітності підтвердженої аудиторським висновком, так і щодо проміжної (квартальної) фінансової звітності. Якщо строк погашення кредиту більше року, потрібно пропонувати підготовку банківськими службовцями фінансових прогнозів на цей строк, щоб упевнитися, що позичка може бути погашена позичальником. Можливі припущення при такому прогнозуванні повинні бути точно обговорені. Всі вимоги необхідно описати так, щоб будь-яка негативна інформація щодо позичальника, яка може істотно вплинути на його кредитоспроможність, була вчасно отримана і опрацьована.

Таким чином, у даному підрозділі роботи нами визначено шляхи оптимізації фінансового забезпечення кредитної політики, а також проаналізовано основні її елементи, що реалізують взаємозв'язок між фінансовим забезпеченням та механізмом реалізації кредитної політики.

3.2. Удосконалення методичних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника банку

Врахувавши результати дослідження існуючих методів та моделей оцінки кредитоспроможності позичальників у вітчизняних банках, було розроблено авторську методику оцінки кредитоспроможності позичальника банку – юридичної особи.

Особливість даної методики полягає в тому, що вона розроблена окремо для підприємств малого і середнього бізнесу, а також корпоративного

сектору економіки, але базується на спільному методологічному підході, який містить наступні положення.

По-перше, оцінка фінансового стану позичальника має проводитися на основі даних фінансової звітності підприємств форм №1 «Баланс» та №2 «Звіт про фінансові результати», а також інформації про рух грошових коштів на рахунках позичальника. Враховуючи, що квартальна звітність складається протягом кварталу наступного за звітним, а річна протягом 4-5 місяців після звітного року, нами визначено періодичність використання фінансової звітності позичальника (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

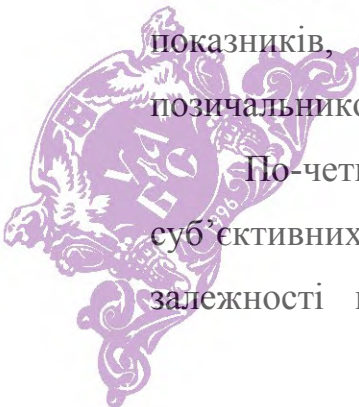
Співвідношення періодів оцінки фінансового стану позичальника та його фінансової звітності

Періоди оцінки фінансового стану (дати розрахунку резерву)	Період фінансової звітності (звітний період), що використовується для оцінки фінансового стану позичальника
на 1 травня, на 1 червня, на 1 липня	за 1-ий квартал поточного року, річна звітність за попередній рік
на 1 серпня, на 1 вересня, на 1 жовтня	за 2-ий квартал поточного року, річна звітність за попередній рік
на 1 листопада, на 1 грудня, 1 січня	за 3-ий квартал поточного року, річна звітність за попередній рік
на 1 лютого, на 1 березня, на 1 квітня	за 4-ий квартал попереднього року

По-друге, оцінка фінансового стану позичальника-юридичної особи здійснюється з урахуванням галузевої спеціалізації позичальника.

По-третє, в методиці враховано, що згідно із Постановою Правління НБУ «Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків» банк може самостійно встановлювати нормативні значення та відповідні бали для кожного показника залежно від його вагомості (значимості) серед інших показників, що можуть свідчити про найбільшу ймовірність виконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями.

По-четверте, нормативні значення кожного показника (крім суб'єктивних) визначаються для сегменту малого та середнього бізнесу в залежності від середньогалузевих показників по Україні (Додаток Г).

Значення показників для кожного позичальника обчислюються на основі його належності до однієї з наступних галузей:

- сільське господарство, мисливство та лісове господарство;
- промисловість;
- будівництво;
- торгівля транспортними засобами та їх ремонт;
- оптова торгівля і посередництво у торгівлі;
- роздрібна торгівля побутовими товарами та їх ремонт;
- готелі та ресторани;
- транспорт і зв'язок;
- фінансова діяльність;
- операції з нерухомістю, здавання в оренду та послуги юридичним особам;
- державне управління;
- освіта;
- охорона здоров'я та соціальна допомога;
- колективні, громадські та особисті послуги.

Якщо індивідуальний показник дорівнює або перевищує середньогалузевий показник, то значення такого показника визначається як «добре» або «дуже добре» в залежності від наведених показників в таблицях. У разі якщо індивідуальний показник гірший за показник зазначений у таблиці, то він визначається як «поганий» або «дуже поганий».

Для компаній сегменту корпоративного бізнесу перелік галузей визначається згідно переліку кодів КВЕД, зазначеному на звітності позичальника. Крім того, віднесення позичальника до однієї з вищезазначених галузей може здійснюватися на основі даних про структуру доходу позичальника за останній повний календарний рік.

По-п'яте, клас позичальника банку за результатами оцінки його фінансового стану визначається на підставі основних показників та

коригується з урахуванням додаткових (суб'єктивних) показників.

По-шосте, оцінка стану позичальника передбачає аналіз його фінансово-господарської діяльності за такими даними: обсяг реалізації; прибутки і збитки; рентабельність; коефіцієнти ліквідності; грошові потоки (рух коштів на рахунках позичальника); склад та динаміка дебіторської та кредиторської заборгованості; собівартість продукції (робіт, послуг). Також враховуватимуться фактори суб'єктивного характеру: ефективність управління позичальника; ринкова позиція позичальника і його залежність від циклічних та структурних змін в економіці та галузі; професіоналізм керівництва; ділова репутація; історія погашення кредитної заборгованості в минулому.

По-сьоме, оцінка кредитоспроможності позичальника має виконуватися в три етапи:

1. обчислення значень основних (об'єктивних) показників, які характеризують фінансовий стан позичальника;
2. оцінка і узагальнення основних показників;
3. коригування значення оцінки основних показників на додаткові (суб'єктивні) показники;

Дослідимо *методику визначення класу надійності позичальника для клієнтів малого та середнього бізнесу*. Як зазначалось вище, визначення класу надійності позичальника для клієнтів малого та середнього бізнесу має виконуватися в три етапи. На першому етапі розраховуються основні показники, які об'єктивно характеризують фінансовий стан позичальника. Ці показники розподіляються на такі аналітичні групи:

- I група – показники ліквідності та мобільності;
- II група – показники фінансової стійкості позичальника;
- III група – показники ділової активності та прибутковості;

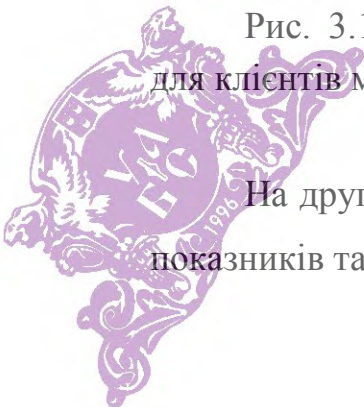
Схематично методика визначення класу надійності позичальника банку для клієнтів малого та середнього бізнесу представлена на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Алгоритм визначення класу надійності позичальника банку для клієнтів малого та середнього бізнесу.

На другому етапі, здійснюється оцінка розрахованих на першому етапі показників та визначається сума балів.

На третьому етапі оцінюються додаткові показники (суб'єктивні фактори). Відповідно до оцінки додаткових показників сума балів, що отримана на другому етапі, коригується на коригуючий показник та визначається узагальнений показник.

Розглянемо методику розрахунку основних показників фінансового стану, що визначені на рисунку 3.1. За допомогою показників ліквідності здійснюється оцінка ліквідності балансу підприємства (позичальника), яка визначає, наскільки швидко окремі види активів можуть бути переведені в грошові кошти.

Коефіцієнт миттєвої (абсолютної) ліквідності ($K_{мл}$) характеризує, наскільки обсяг поточних зобов'язань за кредитами і розрахунками може бути погашений за рахунок високоліквідних активів, тобто показує яку частину короткострокової заборгованості підприємство може погасити в найближчий час.

$$K_{мл} = \frac{A_v}{Z_p} = \frac{\text{ряд.230} + \text{ряд.240}}{\text{ряд.620}} \text{ де,} \quad (3.4)$$

A_v – високоліквідні активи;

Z_p – поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів та розрахунків з кредиторами.

Коефіцієнт миттєвої ліквідності також характеризує платоспроможність позичальника на дату складання балансу.

Коефіцієнт поточної ліквідності ($K_{пл}$) відображає платіжні можливості підприємства на перспективу при умові своєчасного проведення розрахунків з дебіторами.

$$K_{пл} = \frac{A_l}{Z_p} \quad (3.5)$$

$$K_{пл} = \frac{\text{ряд.230} + \text{ряд.240} + \text{ряд.160} + \text{ряд.170} + \text{ряд.180} + \text{ряд.190} + \text{ряд.200} + \text{ряд.210} + \text{ряд.150}}{\text{ряд.620}} \text{ де,}$$

A_l – ліквідні активи.

Ця оцінка дає можливість постійно здійснювати експрес-аналіз фінансового стану позичальника, своєчасно виявляти негативні тенденції в його фінансово-господарській діяльності та вносити корективи в кредитні відносини.

Коефіцієнт поточної ліквідності характеризує очікувану платоспроможність підприємства на період, що дорівнює середній тривалості одного обороту дебіторської заборгованості.

Коефіцієнт загальної ліквідності (Кзл) характеризує, наскільки обсяг поточних зобов'язань за кредитами і розрахунками може бути погашений за рахунок усіх мобілізованих оборотних активів.

$$K_{зл} = \frac{A_o}{Z_n} = \frac{\text{ряд.260} - \text{ряд.220}}{\text{ряд.620}} \text{ де,} \quad (3.6)$$

A_o – оборотні активи.

За наявності даних, що підтверджують ліквідність цінних паперів, відображених в рядку 220 можливе їх урахування в вищенаведених показниках.

Далі проаналізуємо показники *фінансової стійкості*. Коефіцієнт фінансової стійкості (Кфс) показує питому вагу власних джерел та залучених на тривалий строк коштів у загальних пасивах підприємства, тобто характеризує обсяг коштів які можна використати у своїй поточній діяльності без втрат для кредиторів.

$$K_{фс} = \frac{BK + Дп}{П} = \frac{\text{ряд.380} + \text{ряд.430} + \text{ряд.630} + \text{ряд.480}}{\text{ряд.640}} \text{ де,} \quad (3.7)$$

BK – власні кошти позичальника;

$Дп$ – довгострокова кредиторська заборгованість;

$П$ – пасиви (валюта балансу).

Коефіцієнт маневреності власних коштів (Км) характеризує ступінь мобільності використання власних коштів.

$$K_m = \frac{BK - A_n}{BK} = \frac{\text{ряд.380} + \text{ряд.430} + \text{ряд.630} - \text{ряд.080} + \text{ряд.220}}{\text{ряд.380} + \text{ряд.430} + \text{ряд.630}} \text{ де, (3.8)}$$

BK – власні кошти позичальника;

A_n – необоротні активи.

Коефіцієнт незалежності (Кн) характеризує розмір залучених коштів на 1 грн. власних коштів підприємства.

$$K_n = \frac{Z_k}{BK} = \frac{\text{ряд.480} + \text{ряд.620}}{\text{ряд.380} + \text{ряд.430} + \text{ряд.630}} \text{ де, (3.9)}$$

Z_k – залучені кошти (довгострокова та короткострокова кредиторська заборгованість).

При цьому, якщо

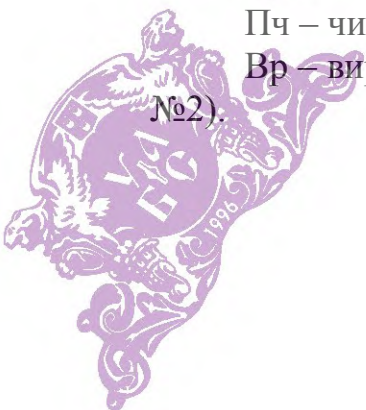
$$K_n = \frac{\text{ряд.480} + \text{ряд.620}}{\text{ряд.380} + \text{ряд.430} + \text{ряд.630}} > 100, \text{ то } K_n = 100$$

Дослідимо показники ділової активності та прибутковості. Коефіцієнт рентабельність продаж (Рп) показує, скільки прибутку приходить на одиницю реалізованої продукції (робіт, послуг). Розраховується коефіцієнт за Формою фінансової звітності №2 «Звіт про фінансові результати».

$$P_n = \frac{P_{\text{ч}}}{V_{\text{р}}} = \frac{\text{ряд.100} - \text{ряд.180}}{\text{ряд.035}} \text{ де, (3.10)}$$

P_ч – чистий прибуток;

V_р – виручка від реалізації (без ПДВ та акцизного збору, ст. 035 Форми №2).

Рентабельність активів (Pa) характеризує прибутковість підприємства, тобто наскільки вдало позичальник розміщує свої кошти. Розраховується коефіцієнт за Формою фінансової звітності №2 «Звіт про фінансові результати».

$$Pa = \frac{Пч}{A} * K = \frac{ряд.220}{ряд.280} * K \text{ де,} \quad (3.11)$$

Пч – чистий прибуток;
 А – активи (валюта балансу);
 К – коригуючий коефіцієнт.

Оптимальне значення даного показника має бути на рівні 5%. Порядок розрахунку коригуючого коефіцієнту визначений у таблиці 3.4

Таблиця 3.4

Динаміка значень коригуючого коефіцієнта

Період фінансової звітності	Значення коригуючого коефіцієнта К
за рік	1
за 1-ий квартал	4
за 2-ий квартал	2
за 3-ій квартал	4/3

Аналіз грошового потоку здійснюється з урахуванням показника грошового потоку ($K_{гп}$), який визначається як співвідношення чистих надходжень на всі рахунки підприємства (позичальника) до суми основного боргу за кредитною операцією та відсотками за нею.

$$K_{гп} = \frac{Нсм * n - Зм * n - Zi}{Ск} \text{ де,} \quad (3.12)$$

$Нсм$ – середньомісячні надходження на рахунки позичальника протягом трьох останніх місяців (за винятком кредитних коштів);

$Зм$ – щомісячні умовно-постійні зобов'язання позичальника (адміністративно-господарські витрати, податкові платежі тощо); $Зм = \text{стр.070 форми 2} / \text{кількість місяців, за які подається форма 2}$;

Zi – сума інших зобов'язань перед кредиторами, крім сум зобов'язань, строк погашення яких перевищує строк дії кредитної угоди, в розрахунку на

місяць. (ряд.550+ряд.560+ряд.570+ряд.580 Балансу/кількість місяців за які подається Форма №2);

n – кількість місяців дії кредитної угоди;

Ск – сума кредиту та процентів за ним (сума поточної заборгованості за кредитом на останню дату звітності/термін (в місяцях) від звітної дати до кінця дії кредитного договору і суму відсотків в розрахунок на місяць).

Для розрахунку показника грошового потоку необхідно мати наступні документи підприємства, яке аналізується: виписки з банку (банків) про рух грошових коштів на банківському рахунку (рахунках) позичальника; до середньомісячних надходжень на рахунки позичальника (Нсм) додаються надходження виручки від реалізації товарів (робіт, послуг) готівкою в касу позичальника у разі не внесення їх на розрахунковий рахунок.

У разі не отримання від позичальника необхідної інформації, Нсм дорівнює середньомісячному доходу від реалізації за останній звітній період (стр.010 форми 2/кількість місяців, за які подається Форма №2).

Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей ($K_{сп}$) характеризує наскільки кредиторська заборгованість може бути погашення за рахунок дебіторської заборгованості.

$$K_{сп} = \frac{Дз}{Зк} \quad (3.13)$$

$$K_{сп} = \frac{\text{ряд.160} + \text{ряд.170} + \text{ряд.180} + \text{ряд.190} + \text{ряд.200} + \text{ряд.210} + \text{ряд.150} + \text{ряд.040} + \text{ряд.045} + \text{ряд.050}}{\text{ряд.620} + \text{ряд.480}} \text{ де,}$$

Дз – короткострокова та довгострокова дебіторська заборгованість;

Зк – залучені кошти (довгострокові та поточні зобов'язання).

На другому етапі всі розраховані фактичні значення коефіцієнтів, які були розглянуті на першому етапі, вносяться до таблиці 3.5. відповідно за попередній та поточний періоди. Залежно від того, в яких межах знаходиться фактичне значення коефіцієнта, оцінка його набуває одне із значень які наведені в Додатку Г.

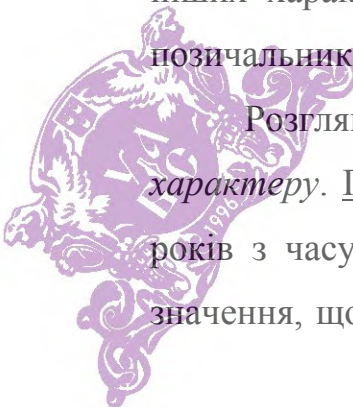
Таблиця 3.5

Показники діяльності позичальника, що використовуються при оцінці

№ п/п	Назва показника	Скорочена назва	Розрахункове значення	Оцінка	Бали
<i>Основні (об'єктивні) показники</i>					
1	Коефіцієнт миттєвої (абсолютної) ліквідності	Кмл			
2	Коефіцієнт поточної ліквідності	Кпл			
3	Коефіцієнт загальної ліквідності	Кзл			
4	Коефіцієнт маневреності власних коштів	Км			
5	Коефіцієнт незалежності	Кн			
6	Рентабельність продаж	Рп			
7	Рентабельність активів	Ра			
8	Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей	Ксп			
9	Показник грошового потоку	Кгп			
10	Коефіцієнт фінансової стійкості	Кфс			
Загальна сума балів		С1			

На третьому етапі, при здійсненні оцінки стану підприємства, крім фінансових показників, враховуються додаткові показники суб'єктивного характеру з метою з'ясування іміджу позичальника – юридичної особи, його ринкової позиції, перспектив розвитку, професіональності та порядності керівництва, якості кредитної історії позичальника та його засновників та інших характеристик ефективності управління та якості керівного складу позичальника.

Розглянемо більш детально *додаткові показники суб'єктивного характеру*. Період функціонування підприємства (ФП) передбачає кількість років з часу державної реєстрації підприємства. Даний показник приймає значення, що дорівнює кількості років функціонування підприємства. У разі

функціонування підприємства 5 і більше років ФП приймає значення 5. По підприємствах, які функціонують менше одного року або рік, ФП = 1.

Показник «Ділова репутація» (ДР) характеризує репутацію засновників. Показник ДР може набувати одного з таких значень:

ДР = 5, коли про клієнта є позитивна інформація, він є постійним клієнтом банку, не менше 50% чистих кредитових оборотів позичальника має проводитися через розрахунковий рахунок банку;

ДР = 4, коли про клієнта є позитивна інформація, він є постійним клієнтом банку, не менше 20% чистих кредитових оборотів позичальника має проводитися через розрахунковий рахунок банку;

ДР = 3, коли про клієнта є позитивна інформація, він є клієнтом банку; основний рахунок в іншому банку, у інших банках обороти по рахунках;

ДР = 2, не є клієнтом банку, у інших банках обороти по рахунках, суперечлива інформація;

ДР = 1, не є клієнтом банку, низькі обороти по рахунках, негативна інформація.

Показник «Погашення позичок» (ПП) характеризує наявність або відсутність фактів неповернення чи несвоєчасного повернення кредитів, які надавались раніше. Показник ПП може набувати одного з таких значень:

ПП = 10, кредит погашено без проблем;

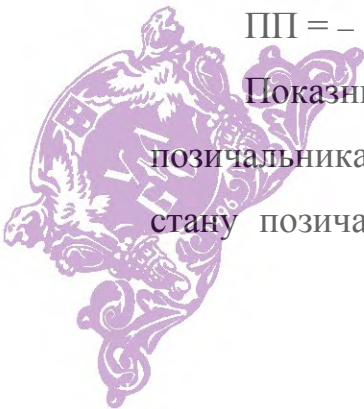
ПП = 8, кредит погашено після відстрочки (продлонгації), позичальник не користувався кредитом у минулому;

ПП = 5, якщо заборгованість по кредитах погашена з максимальною затримкою (прострочкою) до 30 календарних днів;

ПП = 0, кредит прострочений;

ПП = - 10, коли позичальник ухиляється від відповідальності.

Показник «Погашення позичок» характеризує стан розрахунків позичальника з банком по кредитах, які були надані раніше. При аналізі стану позичальника після надання йому нового кредиту, значення цього

коефіцієнта залишається без змін до повного погашення цього кредиту (при умові, що поточний кредит погашається вчасно).

Показник «Сплата процентів за користування кредитом» (СВ) характеризує наявність або відсутність фактів сплати чи несвоєчасної оплати процентів за користування кредитом. Показник СВ може набувати одного з таких значень:

СВ = 10, коли нараховані проценти сплачено своєчасно (з тах затримкою до 7 календарних днів);

СВ = 8, коли проценти сплачено з затримкою платежу;

СВ = 5, якщо позичальник не користувався кредитами в минулому;

СВ = 0, якщо проценти прострочені;

СВ = - 10, якщо позичальник ухиляється від відповідальності.

Показник «Сплата відсотків за користування кредитом» характеризує стан розрахунків позичальника з банком по діючих кредитах і розраховується щомісяця.

За результатами оцінки додаткових (суб'єктивних) показників здійснюється розрахунок коригуючого показника:

$$P_k = \frac{C_2}{M_c} * K_{k+1} \quad \text{де,} \quad (3.14)$$

C_2 – загальна сума балів оцінки додаткових (суб'єктивних) показників;
 M_c – максимальна сума балів, що може бути отримана в результаті оцінки додаткових (суб'єктивних) показників. $M_c = 30$ за даною методикою;
 K_k – коригуючий коефіцієнт. Нормативне значення $K_k - 0,3$.

Коригуючий коефіцієнт K_k застосовується для зниження значення загального коригуючого коефіцієнта P_k до 30%, що пояснюється відносно меншою важливістю додаткових факторів для прийняття рішення про надання кредиту позичальнику. Загалом, значення коефіцієнта K_k на рівні 0,3 може варіюватися в залежності від особливостей кредитної політики банку та умов ринкового середовища.

Отримана сума балів при оцінці основних (об'єктивних) показників коригується на значення коригуючого показника:

$$S=C_1*P_k, \text{ де} \quad (3.15)$$

S – узагальнений показник;

C_1 – сума балів оцінки показників за результатами I-го та II-го етапів;

P_k – коригуючий показник.

У будь якого випадку питома вага суми балів за додатковими (суб'єктивними та об'єктивними) показниками не повинна перевищувати 30% від загальної суми балів за результатами оцінки фінансового стану позичальника.

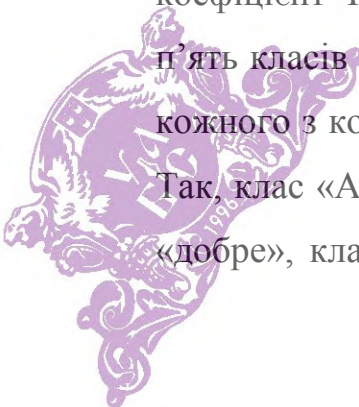
Виходячи із значення узагальненого показника S визначається клас позичальника на підставі шкали, що наведена в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Шкала для визначення класу надійності позичальника банку для клієнтів малого та середнього бізнесу

Значення узагальненого показника	Клас
від 400 і більше	А
від 300 до 399	Б
від 200 до 299	В
від 100 до 199	Г
від 99 і менше	Д

Максимальне значення показника S за даною методикою розрахунку становить 604,5 (максимальне значення $C_1 = 465$, максимальний коригуючий коефіцієнт $P_k = 1,3$). Максимальне значення рівномірно розподілено на п'ять класів аналогічно зі шкалою, яка використовується для бальної оцінки кожного з коефіцієнтів оцінки фінансового стану позичальника (Додаток Г). Так, клас «А» співвідноситься із характеристикою «дуже добре», клас «Б» – «добре», клас «В» – «задовільно», клас «Г» – «погано», клас «Д» – «дуже

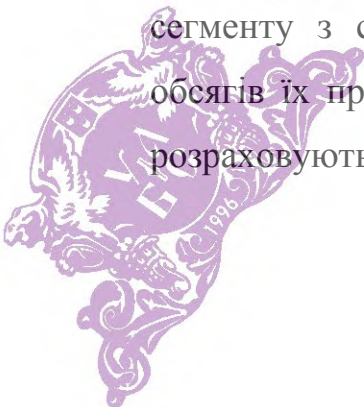
погано». Залежно від того, в яких межах знаходиться значення S , позичальнику присвоюється певний клас.

Далі розглянемо методику визначення класу надійності позичальника для клієнтів корпоративного бізнесу. Кількісні показники, які слід використовувати для розрахунку фінансового класу позичальника:

1. Чистий дохід від реалізації за звітний період, приведений до року (K_1).
2. Коефіцієнт миттєвої ліквідності (K_2).
3. Коефіцієнт поточної ліквідності (K_3).
4. Коефіцієнт загальної ліквідності (K_4).
5. Коефіцієнт маневреності власних коштів (K_5).
6. Коефіцієнт незалежності (K_6).
7. Рентабельність продажів (K_7).
8. Рентабельність активів (K_8).
9. Рентабельність власного капіталу (K_9). Якщо власний капітал має від'ємне значення, то він умовно приймається за 100 тис. грн. (аналогічно до європейської практики оцінки кредитоспроможності позичальника, що становить приблизно 10 тис. євро)
10. Показник грошового потоку (K_{10}).

При визначенні коефіцієнтів K_7 , K_8 , K_9 можна визначати чистий прибуток без урахування прибутків (збитків) від нереалізованих курсових різниць, тобто від переоцінки балансових зобов'язань за рахунок зміни курсу валют на звітну дату. Такий підхід обумовлений тим що дані прибутки або збитки є фактично збитками майбутніх періодів.

Порівняння показників діяльності підприємств корпоративного сегменту з середньогалузевими значеннями здійснюється з урахуванням обсягів їх продаж. Таким чином пропонується виділити 3 групи, для яких розраховуються середньогалузеві показники (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Класифікація суб'єктів корпоративного бізнесу за обсягами продаж

Група	Обсяг продажів (для визначення середньогалузевих показників)
1 група	від 10 до 100 млн. грн..
2 група	від 100 до 250 млн. грн..
3 група	від 250 млн. грн..

Середньогалузеві показники по кожній групі мають розраховуватися за 3 останні роки та усереднюватися. Індивідуальні показники розраховуються за звітністю позичальників, порівнюються з усередненими показниками за останні 3 роки визначеними окремо для кожної групи. Середньогалузеві показники розраховуються для коефіцієнтів №2-8 та 10. Кожному коефіцієнту, розрахованому на основі звітності підприємства присвоюється клас (від «А» до «Д»). Якщо індивідуальне значення коефіцієнта перевищує середньогалузеве, то такому показнику надається клас не менше «Б». Перехід до наступного класу відбувається з кроком який дорівнює 0,25 від середньогалузевого показника (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Діапазони значень показників фінансового стану для клієнтів корпоративного бізнесу

Клас	Діапазон значень (для показників 2 – 8)	Діапазон значень для показника K_9	Діапазон значень для показника K_{10}
«А»	від $(\mu^* + 0,25\mu)$ та вище	від 10% та вище	від 1.50 та вище
«Б»	від μ до $(\mu + 0,25\mu)$	від 0% до 10%	від 1.20 до 1.50
«В»	від $(\mu - 0,25\mu)$ до μ	від -10% до 0%	від 0.90 до 1.20
«Г»	від $(\mu - 0,25\mu)$ до $(\mu - 0,25\mu)$	від -20% до -10%	від 0.68 до 0.90
«Д»	нижче за $(\mu - 0,5\mu)$	гірше за -20%	до 0.68

* μ – середньогалузевий показник для кожної групи.

Для показника незалежності (K_6) використовується обернений діапазон значень. Для показника грошового потоку (K_{10}), при визначенні середньогалузевого показника використовується мінімальне значення.

Визначення усередненого класу на основі кількісних показників відбувається в 2 етапи. На першому етапі, усереднення значень показників 2 – 10 відбувається за наступною формулою:

$$Клас_{2-10} = \left(\sum_{i=2}^{10} Клас_i + Клас_6 + Клас_{10} \right) / 11, \text{ де} \quad (3.16)$$

$Клас_i$ – відповідний клас, наданий кожному i -му коефіцієнту та виражений відповідним кодом.

Виходячи з наведеної формули при визначенні усередненого класу перевага надається коефіцієнтам незалежності та грошового потоку які свідчать про відносний рівень залежності від позитивного капіталу та достатності надходжень грошового потоку від операційної діяльності.

На другому етапі відбувається коректування усередненого показника $Клас_{2-10}$ за рахунок коригуючих коефіцієнтів: коефіцієнту K_1 ; ведення прибуткової діяльності; а також додаткового урахування коефіцієнту K_3 для підприємств, що займаються операціями з нерухомістю (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Вплив коригуючих коефіцієнтів K_1 та K_3 на усереднений показник $Клас_{2-10}$

Клас наданий K_1 або K_3	Додатковий бал для K_1	Додатковий бал для K_3
«А»	1.00	0.50
«Б»	0.75	0.30
«В»	0.50	0.00
«Г» або «Д»	0.00	0.00

Використання такого кількісного показника для визначення класу обумовлено тим, що великі підприємства більш стійкі до зміни кон'юнктури

ринку, мають кращий доступ до фінансових ринків порівняно з малими та середніми підприємствами. Додаткові бали коефіцієнту К₃ використовуються тільки для галузей 70 та 71 (перші літери КВЕД), що обумовлено більш важливим значенням наявності довгострокових ресурсів для галузей пов'язаних з придбанням та розвитком нерухомості.

Крім цього, додатково пропонується враховувати коефіцієнт прибуткової діяльності суб'єкта корпоративного бізнесу. В разі якщо підприємство веде прибуткову діяльність, воно може додатково отримати 0,5 балів. Складання додаткових балів коригуючих коефіцієнтів має бути виключено, тобто при визначені класу за кількісними показниками слід користуватися наступною формулою:

$$\text{Клас}_{\text{кільк}} = \Phi \{ \text{Клас}_{2-10} + \max (B_{K1}; B_{K3}; B_{\text{прибуток}}) \}, \text{ де} \quad (3.17)$$

B_{K1} – додатковий бал для K_1 ;

B_{K3} – додатковий бал для K_3 ;

$B_{\text{прибуток}}$ – додатковий бал за прибуткову діяльність;

Φ – функція, за використання якої числові значення усереднюються та конвертуються в код відповідної літери.

До якісних показників діяльності підприємств корпоративного сектору, що пропонується оцінювати у складі визначення класу надійності позичальника, відносяться: якість фінансової звітності, якість менеджменту компанії, ринкова позиція позичальника та наявність підтримки (табл. 3.10).

Визначення усередненого класу на основі якісних показників відбувається за формулою:

$$\text{Клас}_{\text{якість}} = \Phi \left\{ \left(\sum_{i=11}^{14} \text{Клас}_i + \text{Клас}_{12} \right) / 5 \right\}, \text{ де} \quad (3.18)$$

Клас_i – відповідний клас, наданий кожному i -му коефіцієнту та виражений відповідним кодом.

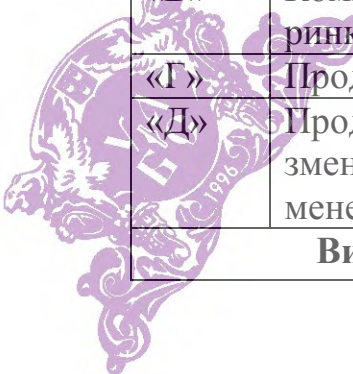
Φ – функція, за використанням якої числові значення усереднюються та конвертуються в код відповідної літери.

Таблиця 3.10

Визначення класу надійності позичальника
за якісними показниками його діяльності

Клас	Характеристика
Визначення класу показника «Якість фінансової звітності» (К11)	
«А»	Компанія (або її материнська компанія) пройшла щорічний аудит, надана уся необхідна звітність, пояснення до звітності надаються в повному обсязі за запитом банку.
«Б»	Надана уся необхідна звітність, пояснення до звітності надаються в повному обсязі за запитом банку.
«В»	Надана уся необхідна звітність, в той же час позичальник відмовився надавати необхідні пояснення до звітності.
«Г»	Звітність не надана.
«Д»	Надання звітності прострочене більше ніж на 3 місяці або надана звітність не достовірна.
Визначення класу показника «Якість менеджменту компанії» (К12)	
«А»	Менеджмент компанії має великий досвід роботи в бізнесі, чітко та вірно визначає цілі компанії та відмінно реалізує стратегію компанії для досягнення визначених цілей.
«Б»	Менеджмент компанії має значний досвід роботи в бізнесі, чітко та вірно визначає цілі компанії та реалізує стратегію компанії для досягнення визначених цілей.
«В»	Менеджмент компанії має достатній досвід роботи в бізнесі, але цілі компанії не визначені та стратегія не зрозуміла.
«Г»	Менеджмент компанії не має достатнього досвіду роботи в бізнесі, цілі компанії не визначені та стратегія не зрозуміла.
«Д»	Менеджмент компанії не має достатнього досвіду роботи в бізнесі, цілі компанії не визначені та стратегія не зрозуміла. Компанія працює в агресивному середовищі, якість активів дуже погана якість обслуговування боргу погіршується.
Визначення класу показника «Ринкова пропозиція позичальника»	
«А»	Компанія є лідером (або одним із лідерів) на локальному або національному ринку.
«Б»	Компанія не є лідером, але канали збуту продукції налагоджені, клієнти диверсифіковані, доля компанії на ринку стабільна.
«В»	Компанія не є лідером, продажі не диверсифіковані, але загроз її ринкової позиції не має.
«Г»	Продажі не диверсифіковані, доля ринку та продаж зменшується.
«Д»	Продажі не диверсифіковані, доля ринку та продаж стрімко зменшується, компанія працює в агресивному середовищі, менеджмент слабкий та не здатний вивести компанію з кризи.
Визначення класу показника «Наявність підтримки» (К14)	

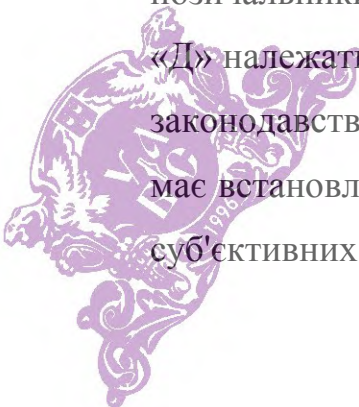

«А»	Компанія є важливим бізнесом для акціонерів, акціонери надавали або готові надавати необхідну підтримку позичальнику, наявність поруки від акціонерів або інших компаній групи.
«Б»	Компанія є важливим бізнесом для акціонерів, акціонери надавали або готові надавати необхідну підтримку позичальнику, в той же час акціонери або інші компанії групи відмовляються надавати поруку.
«В»	Компанія не є ключовим активом акціонерів або групи, акціонери або члени групи не надають підтримки компанії.
«Г»	Компанія не є ключовим активом акціонерів або групи, акціонери або члени групи не надають підтримки компанії та виводять прибутки компанії з бізнесу позичальника.
«Д»	Компанія не є ключовим активом акціонерів або групи, акціонери або члени групи виводять активи та прибутки позичальника, порука власників або інших важливих для групи компаній відсутня.

Виходячи з наведеної формули при визначенні усередненого класу перевага надається коефіцієнту «Якості менеджменту компанії» який по своїй суті безпосередньо впливає на якість звітності позичальника та перспективи розвитку його ринкової позиції.

Остаточне визначення класу фінансового стану позичальника має відбуватись за тим принципом, що якщо усереднений клас за якісними показниками (Класякість) кращий за клас, розрахований на основі кількісних показників (Класкільк), то можливе остаточне підвищення класу розрахованого на основі кількісних показників, але не більше ніж на 1 літеру.

Якщо немає достовірної фінансової звітності, що попереджує оцінку фінансового стану позичальника – юридичної особи (крім новостворених підприємств), а також належним чином оформлених документів, на підставі яких здійснювалася кредитна операція, то такі позичальники мають класифікуватися не вище класу «Г». До класу «Г» також належать позичальники банку, проти яких порушено справу про банкрутство. До класу «Д» належать позичальники банку, що визначені банкрутом в установленому законодавством порядку. Фінансовий стан «новостворених» позичальників має встановлюватися на рівні класу «Б», якщо є позитивна інформація щодо суб'єктивних характеристик позичальника.

3.3. Розробка комплексного науково-методичного підходу щодо управління кредитними ризиками банку

Одним із завдань раціонального формування кредитної політики в банку та успішної її реалізації є створення всеохоплюючої системи оцінки та управління кредитними ризиками. Перш ніж проектувати таку систему, банку слід створити її логічну модель – модель кредитних ризиків.

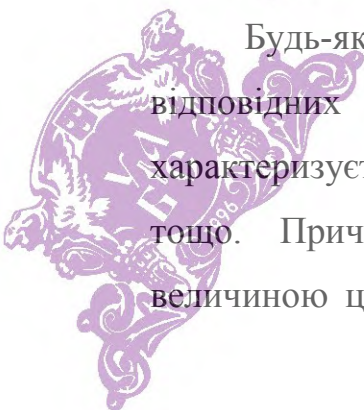
Розглядаючи ризик як можливість небажаної події, варто відрізнити «небажані» події від подій, які лише *при певних обставинах* можуть привести до небажаного результату («причинних» подій). Перші завжди є небажаними для банку. Другі самі по собі не є негативними й не обов'язково спричиняють небажані наслідки. Виходячи із даної методології кредитного ризику для банку завжди небажаними є три речі:

- незапланований відтік клієнтів;
- зменшення чистого прибутку;
- зниження ринкової вартості банку.

Теоретично ці події є незалежними, тобто кожна з них може виникнути при відсутності інших та, набувши широких масштабів, привести до банкрутства і ліквідації банку. На практиці одна подія спричиняє іншу й, перш ніж банк збанкрутує, встигнуть проявитися всі три.

Отже, на найвищому рівні абстракції можна виділити три види ризиків – по одному для кожної небажаної події. Однак для побудови моделі кредитного ризику такої простої класифікації недостатньо – її потрібно деталізувати. При цьому слід дотримуватися загальноповживаної термінології та способів класифікації ризиків.

Будь-яка небажана або причинна подія характеризується масштабом відповідних йому змін. Наприклад, небажана подія (відтік клієнтів) характеризується кількістю втрачених клієнтів, сумою вилучених депозитів тощо. Причинна подія (зміна відсоткових ставок) характеризується величиною цих змін. Таким чином, кожну подію можна охарактеризувати

числовим вектором змін, що відбулися, що надалі будемо називати величиною даної події.

Звичайно конкретний ризик вимірюють двома основними способами: визначають ймовірність виникнення причинної події, точніше, ймовірнісний розподіл його величини або, принаймні, кількісні показники цього розподілу. Найчастіше використовують показник ймовірнісного розподілу – середнє значення (математичне очікування). Другий спосіб оцінки ризику полягає в тому, щоб виявити залежність величини небажаної події від величини причинної події або визначити показники цієї залежності. Наприклад, якщо припустити лінійну залежність:

$$Пл = k * Пр, \text{ де} \quad (3.19)$$

Пл і Пр – величини відповідно небажаної та причинної подій, то для оцінки ризику досить оцінити значення k (коефіцієнта впливу).

Наприклад, у випадку відсоткового ризику коефіцієнт впливу на небажану подію (зниження прибутку) є не що інше, як GAP, тобто різниця сум чутливих до процентної ставки активів і суми чутливих до процентної ставки пасивів.

Якщо розглянути небажану подію (зниження вартості банку), то в першому наближенні коефіцієнт впливу досить просто обчислюється на основі дюрації активів і пасивів. Нагадаємо, що дюрація – це середньозважений термін повернення коштів, що отримується з обліком вартості платежів, дисконтованих до сучасного моменту.

Показники (оцінки) ризику, обчислені першим способом, можна назвати ймовірнісними, а другим – масштабними.

Зазначені два способи є не різними, а взаємно доповнюючими один одного підходами до оцінки ризику. Наприклад, для обчислення середньої можливої величини небажаної події необхідно оцінити ризик кожної причинної події відразу двома способами.

Пояснимо це на прикладі найпростішої моделі. Нехай одній небажаній події відповідають кілька причинних подій, і поява й вплив кожного з них не залежать один від одного. Припустимо також, що величина небажаної події лінійно залежить від величини кожної причинної, тоді середня очікувана величина небажаної події Π_l визначається за формулою:

$$\Pi_l = \sum_{i=1} k_i * \Pi_i, \text{ де} \quad (3.20)$$

Π_i – середня очікувана величина i -ї причинної події (тобто імовірнісна оцінка);

k_i – коефіцієнт впливу i -ї причинної події (масштабна оцінка).

Таким чином, теоретично бажано мати для кожної причинної події відразу дві оцінки – імовірнісну та масштабну. На практиці, однак, це не завжди потрібно, та й не завжди є можливим. По-перше, імовірнісна оцінка вимагає прогнозу. Можна використати статистику за минулий період, але в більшості випадків вона є марною. Виключення, мабуть, становить технологічний ризик, для виміру якого статистика цілком підходить.

По-друге, вимірювати ризик ми збираємося насамперед для того, щоб їм управляти, а для управління нерідко буває досить оцінки одного типу (як правило, масштабної). Крім того, для багатьох видів кредитного ризику імовірнісний показник залежить від стану ринку в цілому, і для його визначення недостатньо бази даних банку, крім цього, їм не можна управляти, не можна впливати на його значення. Управляти ризиком означає вживати дії, що спрямовані на підтримку такого його рівня, що відповідає поточним цілям управління. Формально можна виділити дві основні мети управління ризиком:

- підтримка ризику на рівні не вище заданого. Природно, у кожному банку є свої вимоги до рівня ризику, які залежать від вимог НБУ, стану ринку, кредитної політики банку (агресивної, обережної). Згодом банк може послабити вимоги до ризику (наприклад, якщо не

вдається отримувати достатній прибуток) або, навпаки, підвищити їх.

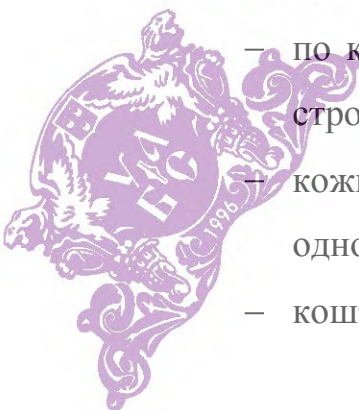
- мінімізація ризику при деяких заданих умовах (наприклад, при заданому рівні прибутку).

При розробці моделі кредитного ризику необхідно враховувати наступні принципи управління кредитним ризиком:

- ефективно управляти можна тільки тим, що можна виміряти. Іншими словами, ми можемо управляти не ризиком, а значеннями його показників і не більше того.
- методи виміру ризиків визначають методи управління ними. Отже, для якісного управління ризиком необхідно адекватно його вимірювати. Таким чином, вимір ризику є первинним відносно управління (принаймні в рамках моделі кредитного ризику).
- крім управління окремими ризиками, існують способи управління цілими групами ризиків і навіть сукупним ризиком. Прикладом управління сукупним ризиком є управління величиною власного капіталу. Для ефективності управління сукупним ризиком потрібно вміти його вимірювати.

В рамках істотних з погляду предметної області обмежень щодо діяльності банку було розроблено модель кредитних ризиків. Модель можна вважати спрощеною, адже були прийняті наступні обмеження:

- всі активи банку складаються з гривневих коштів (каса + коррахунку) і дохідних активів;
- кожен дохідний актив являє собою одноразове вкладення з одноразовим поверненням через заданий час;
- по кожному дохідному активу вкладені кошти або повертаються в строк, або взагалі не повертаються;
- кожне зобов'язання представляється як одноразове запозичення з одноразовим поверненням у заданий строк;
- кошти по кожному зобов'язанню вилучаються точно в строк;

- ставки розміщення й залучення в банку точно збігаються з ринковими й фіксуються на момент відкриття активу або пасиву;
- не враховуються податки й податкові пільги, непроцентні доходи й витрати, позабалансові операції.

У даний момент не видно принципових перешкод, які б заважали усунути майже кожне із цих обмежень шляхом простого розширення моделі. Варіант моделі, що не містить істотних обмежень, можна назвати повним. Деякі основні принципи, які будуть в основі повної моделі, вже присутні й у спрощеному варіанті.

Далі докладно розглянемо формальний опис спрощеної моделі.

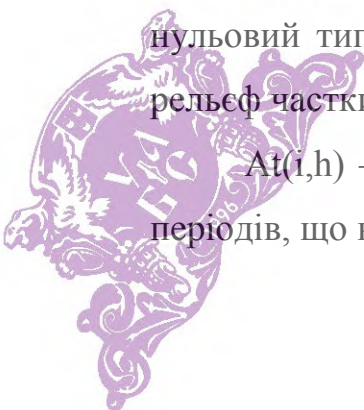
Всі дохідні активи розділимо на кілька типів. Розіб'ємо тимчасову вісь на періоди й кожен період з номером t поставимо у відповідність з рельєфом прибутковості pt у вигляді функції від типу активу та строку інвестування. Іншими словами, $pt(i,h)$ – це ефективна процентна ставка (прибутковість), що встановилася на ринку в періоді t по активах i -го типу на строк h періодів. При цьому перетин цього рельєфу при фіксованому « i » є не що інше, як крива прибутковості по відповідному типі активів.

Аналогічним чином розділимо на кілька типів всі джерела залучення коштів (зобов'язання) і кожному періоду t поставимо у відповідність рельєф вартості залучення qt , що склався на ринку в цей період, тобто $qt(i,h)$ – ефективна процентна ставка по зобов'язанням i -го типу на строк h періодів.

Крім того, для кожного періоду t введемо профіль валютних курсів kt як функцію від типів валют, тобто $kt(v)$ – курс валюти типу v відносно гривні, що відповідає періоду з номером t .

Кошти банку будемо вважати особливим активом, якому привласнимо нульовий тип. Для інших активів введемо рельєф розміщення коштів At й рельєф частки повернення розміщених коштів mt :

$At(i,h)$ – сума, інвестована в t -м періоді в активи i -го типу на строк h періодів, що виражена у валюті даного активу;

$mt(i,h)$ – частка повернення активів i -го типу, відкритих в t -м періоді, строком на h періодів.

У рамках даної моделі для кожного періоду ми можемо обчислити майже всі необхідні для аналізу характеристики активів, зокрема:

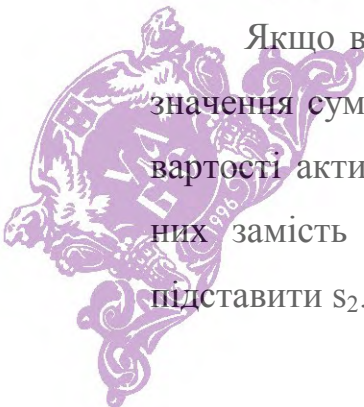
- суму в гривнях, розміщених за період активів;
- суму в гривнях надходжень у банк;
- нарахований і реально отриманий за період процентний дохід банку;
- гривневу балансову та ринкову вартість активів банку.

Величини $mt(i,h)$ характеризують якість активів, що може змінюватися в часі (за це відповідає параметр t). Хоча така постановка є досить простою, вона дає змогу вимірювати кредитний ризик шляхом оцінки впливу майбутніх значень mt на доходи й вартість активів. Управління кредитним ризиком можна моделювати, як управління цими майбутніми значеннями.

Проте настільки проста постановка має істотний недолік, пов'язаний з тим, що значення частки повернення й процентних ставок по активах кожного типу однозначно визначають найкращий тип активів для даного періоду з погляду співвідношення прибутковості й ризику. На практиці вибір оптимального співвідношення прибутковості й ризику є далеко не однозначний.

Найбільш простий спосіб усунути цей недолік – це вважати величину $mt(i,h)$ випадковою. Тоді в оцінці й управлінні ризиком будуть брати участь як мінімум дві її характеристики: $mt(i,h)$ – середня частка повернення активів $At(i,h)$; та $st(i,h)$ – середньоквадратичне відхилення частки повернення активів $At(i,h)$.

Якщо вважати $mt(i,h)$ незалежною випадковою величиною, то середні значення суми надходжень у банк, реальних процентних доходів і ринкової вартості активів можна одержати з відповідних формул, якщо підставити в них замість m . Для визначення відповідних дисперсій замість m варто підставити s_2 .

У такій постановці співвідношення ризику й прибутковості визначається вже як мінімум двома числами: середнім значенням і дисперсією доходів. Однозначність вибору активу зникає.

Що стосується зобов'язань, то для кожного періоду t введемо поняття рельєфу залучених коштів V_t : $V_t(i, h)$ – це сума, запозичена в t -м періоді із джерела i -го типу на строк h періодів, що виражена у валюті даного зобов'язання.

У рамках даної моделі для кожного періоду ми можемо обчислити майже всі необхідні для аналізу характеристики пасивів, зокрема:

- суму в гривнях залучених за період коштів;
- суму в гривнях виплат банку;
- нараховані за період i реально виплачені процентні витрати;
- гривневу балансову й ринкову вартість зобов'язань банку;
- суму обов'язкових резервів.

Для кожного періоду поточний фінансовий стан банку визначається як мінімум наступними показниками:

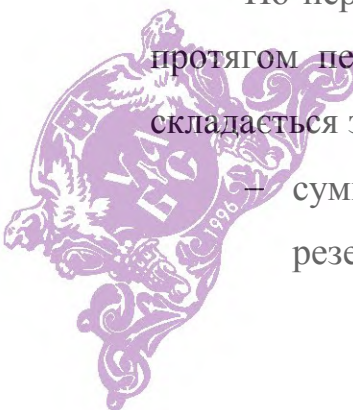
- сальдо надходжень коштів;
- чистим процентним доходом, нарахованим за період;
- чистим процентним доходом, реально отриманим за період;
- балансовою вартістю банку;
- ринкова вартість банку.

Балансову й ринкову вартість банку будемо трактувати, як відповідну вартість власного капіталу банку.

Для узгодження активів і пасивів слід ввести два обмеження.

По-перше. Гривневий розмір коштів, які можуть бути розміщені протягом періоду у вигляді дохідних активів, обмежений величиною, що складається з:

- суми наявних до початку періоду коштів за винятком обов'язкових резервів;

- суми надходжень у банк за винятком суми виплат банку по зобов'язаннях;
- суми залучених протягом періоду коштів.

Сума коштів до кінця періоду являє собою суму коштів до початку періоду плюс сальдо грошових надходжень у банк плюс сума залучених коштів за винятком розміщених. При цьому будуть дотримані вимоги НБУ щодо обов'язкового резервування, які для нашої моделі означають, що величина обов'язкових резервів не перевершує суми наявних коштів.

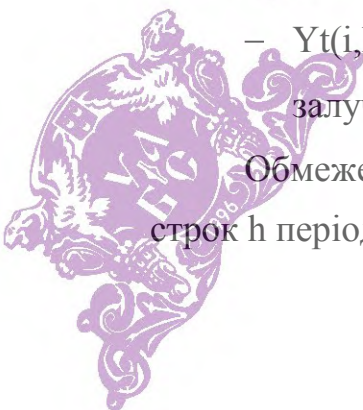
По-друге, розмір залучення коштів обмежений вимогами до величини власного капіталу щодо балансової суми активів або, як того вимагає Базельська угода, стосовно зваженого по ризиках сумі активів. Вимоги адекватності власного капіталу в будь-якій формі приводять до обмеження зверху на розмір залучених коштів й у тому числі на розмір коштів, які можна залучити протягом періоду.

Управління активами й пасивами являє собою вибір типів, розмірів і строків розміщення й залучення коштів. Що стосується зазначених вище обмежень на активи й пасиви, то природно, що розмістити можна не більше того, що в банку є (обмеження 1), а розміри залучення обмежені вимогами до власного капіталу (обмеження 2). Зазначені обмеження ми будемо називати балансовими.

Крім балансових є ринкові обмеження, які в кожному періоді t визначаються рельєфом попиту на інвестиції X_t і рельєфом позикового потенціалу банку Y_t :

- $X_t(i,h)$ – виражений у гривнях попит на інвестиції i -го типу на строк h періодів, доступний банку на ринку активів у періоді t ,
- $Y_t(i,h)$ – виражені в гривнях можливості банку в періоді t по залученню коштів із джерела i -го типу на строк h періодів.

Обмеження 3: сума, інвестована в t -м періоді в активи i -го типу на строк h періодів не перевершує $X_t(i,h)$.

Обмеження 4: сума, запозичена в t -м періоді із джерела i -го типу на строк h періодів не перевершує $Y_t(i,h)$.

Ліквідність банку можна нагромадити в балансі або придбати на ринках. Ліквідність у балансі складається з дискреційної й недискреційної складових. Перша – це продаж або тимчасова передача активів. Друга виникає природним шляхом за рахунок платежів по кредитах і цінних паперах.

Поточну ліквідність можна вимірювати в гривнях та у днях. Перший спосіб визначає суму ліквідних коштів (гривневий потенціал ліквідності), а другий – період, протягом якого банк здатний відповідати по своїх планових зобов'язаннях, якщо припинить розміщення нових активів (часовий потенціал).

Рівень поточного гривневого потенціалу забезпечує здатність відповідати по позапланових зобов'язаннях і визначається в основному дискреційною балансовою ліквідністю. Часовий потенціал демонструє достатність прибутку по наявних активах у випадку, коли строки активів перевищують строки пасивів (на практиці зустрічаються переважно такі випадки). Часовий потенціал визначається недискреційною балансовою ліквідністю й здатністю отримувати пасиви (яка в моделі визначається величинами $Y_t(i,h)$).

У нашій моделі для виміру поточної гривневої ліквідності в заданому періоді можна використати:

- гривневий потенціал балансової ліквідності, обумовлений як сума наявних до початку періоду коштів за винятком обов'язкових резервів (дискреційна складова) плюс сума очікуваних протягом періоду надходжень у банк за винятком суми виплат банку по зобов'язаннях (недискреційна складова);
- гривневий потенціал повної ліквідності, що обчислюється як сума попереднього показника й величини поточного позикового потенціалу банку.

Обмеження 5: використовуючи другий показник гривневої ліквідності, легко встановити зв'язок між ліквідністю й здатністю одержувати доход:

розмір коштів, які теоретично можуть бути розміщені в даному періоді обмежений гривневим потенціалом повної ліквідності.

Алгоритм реалізації комплексного науково-методичного підходу щодо управління кредитними ризиками банку наведено на рисунку 3.2.

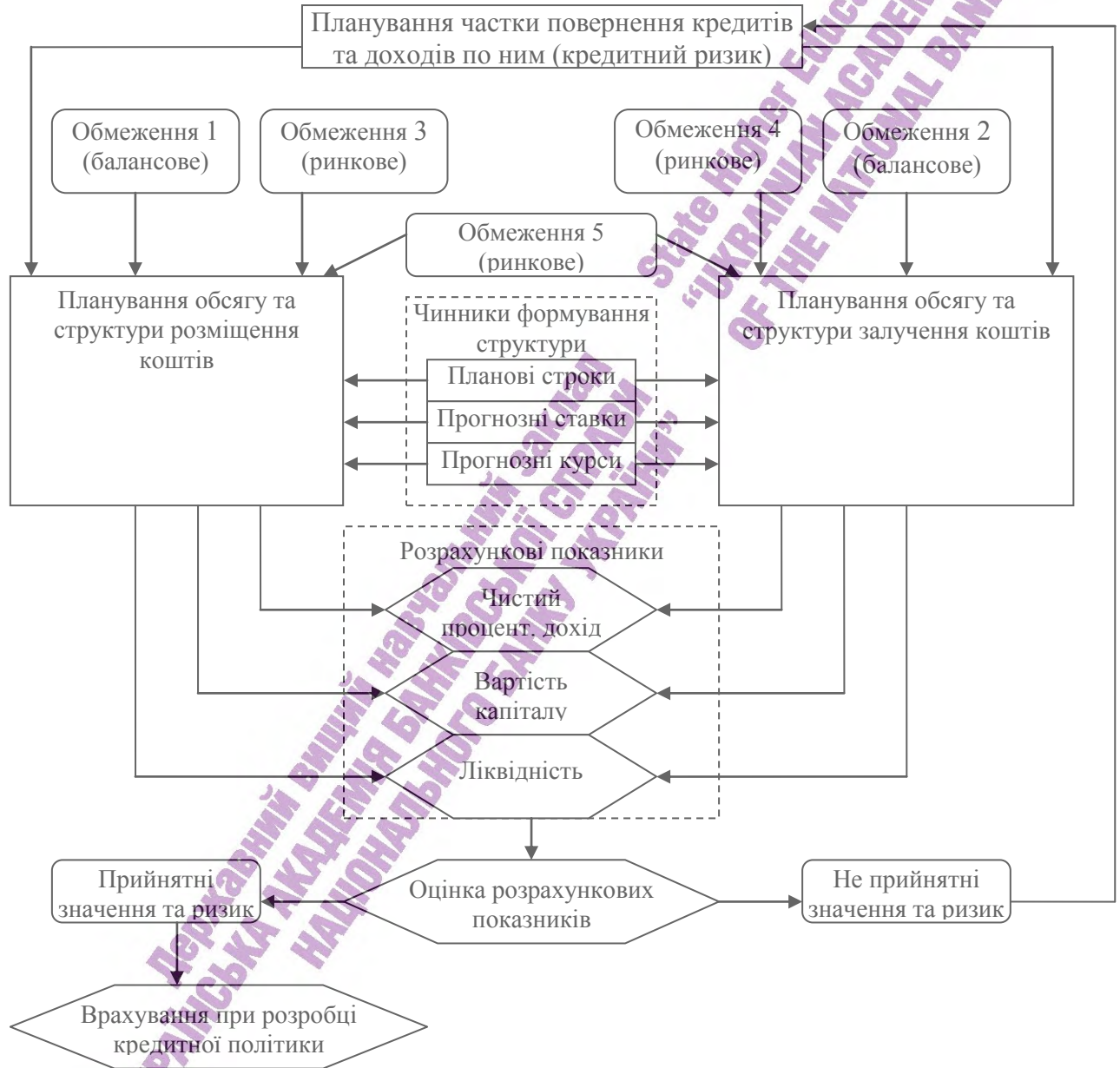
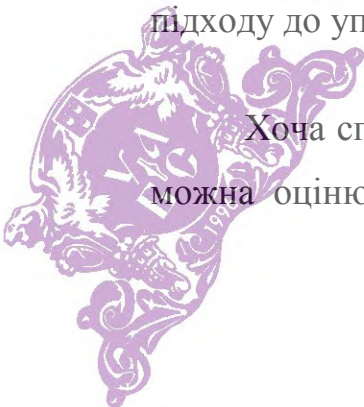

Рис. 3.2 Алгоритм реалізації комплексного науково-методичного підходу до управління кредитними ризиками банку.

Хоча спрощена модель ще далека від досконалості, з її допомогою вже можна оцінювати й управляти основними кредитними ризиками, а також

процентним, валютним, ризиком ліквідності, падіння попиту на інвестиції, відтоку пасивів.

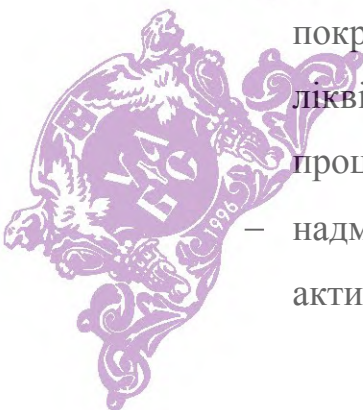
Таким чином, в представленій моделі доходи, ринкова вартість власного капіталу й ліквідність банку залежать від структури і якості активів і пасивів, процентних ставок, валютних курсів, попиту на кредити й кредитний потенціал банку.

Крім окремих ризиків, на базі моделі можна одержувати загальну оцінку кредитного ризику в банку у формі функціональної залежності від зміни валютних курсів, процентних ставок, складу і якості активів і пасивів. Управляти ризиком ми можемо за рахунок управління структурою і якістю розміщення й залучення коштів.

Розглядаючи ризик ліквідності, можна виділити два його різновиди: ризик падіння ліквідності нижче мінімального рівня, передбаченого кредитною політикою банку; ризик нестачі ліквідності, тобто ризик того, що планового рівня ліквідності може виявитися недостатньо. Щоб оцінити часовий потенціал ліквідності потрібно проробити досить складні обчислення, але ми відзначимо тільки, що як і при визначенні гривневого потенціалу, варто розрізняти показники балансової й повної тимчасової ліквідності. Показник повної тимчасової ліквідності є інформативним переважно для «хворих» банків, тому що в «здоровому» він приймає нескінченно велике значення.

В науковій літературі, зазвичай, мається на увазі саме ризик нестачі ліквідності. Цей ризик у нашій моделі буде означати дві можливості:

- виникнення негативного значення балансової або навіть повної ліквідності, що можна інтерпретувати як нестачу ліквідності для покриття виниклих збитків або відтоку депозитів. Негативна повна ліквідність у принципі повинна бути сигналом до початку процедури ліквідації банку;
- надмірний тиск обмеження №5 даної моделі на процес управління активами. Мається на увазі нестача ліквідності для відкриття активів

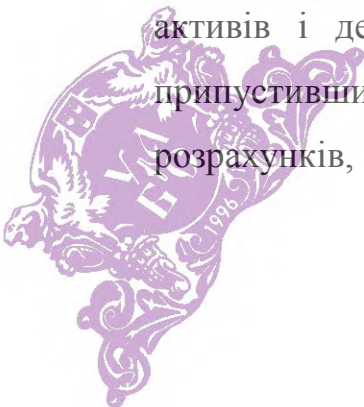

на нових дуже вигідних умовах або при підвищенні попиту на вже існуючих ринках високоприбуткових інвестицій (цьому в нашій моделі відповідає послаблення обмеження №3).

Відтік депозитів у спрощеній моделі характеризується зниженням кредитного потенціалу банку, а цього ще недостатньо для повної адекватності. У повній моделі будуть враховані передчасні вилучення вже залучених депозитів.

У загальному вигляді принципи використання моделі мають бути наступними:

- структуру активів і пасивів $A_t(i,h)$ і $B_t(i,h)$ ми вільно плануємо в рамках перерахованих вище ринкових і балансових обмежень;
- параметри якості активів $mt(i,h)$, $st(i,h)$ ми можемо планувати лише до певної міри, наприклад встановлюючи орієнтири, до яких банк повинен наблизитися в майбутньому. Використовуючи інший підхід, можна трактувати ці величини як такі, що не залежать від діяльності банку (тобто тільки прогнозовані). Можна сполучати обидва підходи, задаючи припустимі значення відповідно до кредитної політики банку й одночасно прораховуючи різні ситуації відхилення цих параметрів від планових значень (і тим самим фактично вимірюючи кредитний ризик, що відповідає кредитній політиці банку);
- ринкові потенціали банку по розміщенню й залученню коштів $X_t(i,h)$ і $Y_t(i,h)$ ми можемо планувати лише в рідких випадках (особливо це стосується попиту на кредити), коли банк проводить політику експансії в нових регіонах або сферах діяльності, або очікує відкриття доступу до нових джерел залучення коштів або зміцнення своєї репутації. Для багатьох типів активів і деяких пасивів можна зневажити обмеженнями №3 та №4, припустивши, що відповідні ринки є практично вільними. У більшості розрахунків, однак, ринкові потенціали варто сприймати як задані;

– процентні ставки $pt(i,h)$, $qt(i,h)$ і курси валют $kt(v)$ ми можемо тільки прогнозувати. Можна розглянути кілька варіантів розвитку подій, кожний з яких характеризується своєю динамікою цих величин.

Розглянемо як приклад варіант технології застосування моделі. Нехай t – номер поточного періоду. Необхідно здійснити планування й управління на наступний період. Обмеженням №3 на місткість ринку активів зневажаємо.

По-перше, оцінюємо параметри якості активів $mt+1$ й $st+1$, яких банк планує досягти в наступному періоді, і очікуваний рівень позикового потенціалу $Yt+1$.

По-друге, плануємо рельєфи розміщення коштів $At+1$ і залучення $Vt+1$, при цьому:

- наші цілі щодо рівня доходів, ринкової вартості власного капіталу й ліквідності;
- ринкові й балансові обмеження №1, №2, №4;
- орієнтовні майбутні значення якості активів;
- поточні рельєфи процентних ставок pt , qt і курсів валют kt .

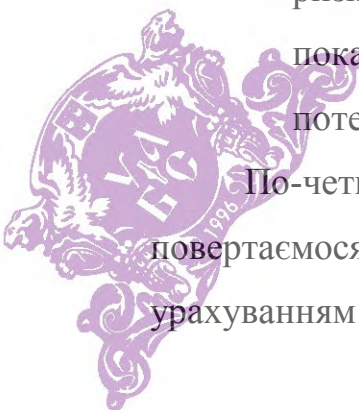
По-третє, обчислюємо, як зміняться доходи, вартість власного капіталу й ліквідність, якщо в тій або іншій мірі зміняться:

- якість активів (кредитний ризик);
- процентні ставки (процентний ризик);
- курси валют (валютний ризик).

У процесі цих обчислень ми, крім усього іншого, виміряємо:

- ризик падіння ліквідності у формі залежності рівня ліквідності від зміни тих або інших факторів;
- ризик нестачі ліквідності у формі виявлення негативних значень показників балансової ліквідності або низьких значень тимчасового потенціалу ліквідності.

По-четверте, якщо отримані ризики нас не влаштовують, ми повертаємося до пункту 2 або навіть 1 і повторюємо пророблену роботу вже з урахуванням результатів виміру ризиків.

По-п'яте, розглядаємо різні варіанти зміни в майбутньому рівня кредитного потенціалу банку у всіх або деяких джерелах залучення. Для кожного варіанта повторюємо процедуру з 1-го по 4-й пункт і тим самим вимірюємо ризик відтоку пасивів.

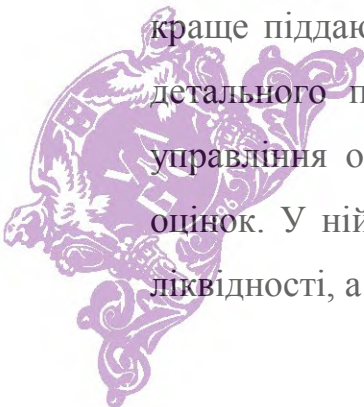
Для теоретичної оцінки адекватності моделі перевіримо, як вона працює для окремих ризиків і порівняємо із вже відомими для цих ризиків розробками.

Розглянемо ризик зміни процентної ставки. Будемо вважати, що всі ризики, крім процентного, відсутні. Для нашої моделі це означає, що курси валют не змінюються, якість активів є ідеальною, а розмір і строки розміщених і залучених коштів мають лише балансові обмеження.

У цих умовах чистий процентний доход і ринкова вартість власного капіталу в явному вигляді залежать від структури активів і пасивів і від процентних ставок розміщення й залучення. Відповідні формули показують, як зміняться доходи та капітал при тій або іншій зміні процентних ставок. У такому вигляді наша модель добре узгоджується із загальновідомими моделями GAP і дюрації.

Щоб одержати з розроблених нами формул ці моделі в їх текстовому варіанті, досить внести в нашу модель додаткові припущення про те, що балансові суми зобов'язань і дохідних активів не змінюються в часі й криві прибутковості по активах і пасивам мають горизонтальний вигляд, тобто процентні ставки не залежать від терміну.

Таким чином, для ефективного управління кредитним ризиком необхідно мати адекватні процедури обчислення його масштабної та імовірнісної оцінки. Як правило, способи одержання масштабної оцінки краще піддаються формалізації та є більш точними, оскільки не вимагають детального прогнозування. Побудована модель призначена для виміру й управління основними кредитними ризиками банку на основі масштабних оцінок. У ній одночасно враховуються процентні та валютні ризики, ризик ліквідності, а також ризики відтоку клієнтів і падіння попиту на інвестиції.

Висновки до розділу 3

Визначення основних напрямів та шляхів підвищення ефективності формування та реалізації кредитної політики вітчизняних банків дало змогу сформулювати наступні висновки:

1. Визначено, що основним методом фінансового забезпечення механізму реалізації кредитної політики вітчизняних банків, на сучасному етапі розвитку економіки, має бути диверсифікація кредитного потенціалу шляхом впровадження нових депозитних продуктів і залучення нових клієнтів. При цьому диверсифікація депозитних продуктів банку повинна проводитися за сумами залучених коштів; за термінами; за способами та методами залучення коштів.

2. У складі механізму формування дієвої кредитної політики банку розроблено основні напрями проведення моніторингу депозитного ринку та заощаджень населення, аналіз результатів якого дасть змогу банку відслідковувати і передбачати можливі обсяги банківських вкладів з наступним їх трансформуванням в кредитний потенціал банку. Організація такого моніторингу передбачає збирання та аналітичну обробку інформації за різними напрямками: від макроекономічних показників та інституціонального середовища ринку до особливостей здійснення економічної діяльності населення.

3. Розроблено авторську методику оцінки кредитоспроможності позичальника банку – юридичної особи окремо для суб'єктів корпоративного бізнесу та для підприємств малого і середнього бізнесу, основною складовою

якої є оцінка фінансового стану позичальника, що здійснюється з урахуванням його галузевої спеціалізації.

4. Розроблено науково-методичний підхід щодо управління кредитними ризиками в банку на основі побудови адекватної системи процедур обчислення його масштабної та імовірнісної оцінки. Даний підхід призначений для виміру й управління основними кредитними ризиками банку з урахуванням процентних та валютних ризиків, ризику ліквідності, а також ризиків відтоку клієнтів та падіння попиту на кредитні ресурси.

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

ВИСНОВКИ

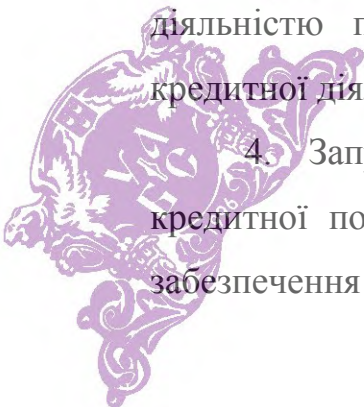
У дисертаційній роботі наведено нове вирішення наукового завдання удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики банку на основі раціонального використання кредитного потенціалу в умовах структурних трансформацій вітчизняної економіки, що виявляється в таких основних наукових і практичних результатах:

1. Сформульовано власне авторське визначення економічної сутності кредитної політики банку як сукупності базових принципів та критеріїв прийняття управлінських рішень у сфері кредитної діяльності банку з метою реалізації його кредитного потенціалу та ефективного впливу на економіку країни на різних рівнях.

2. З'ясовано, що специфіка діяльності банку як управляючого економічними відносинами в моделі «кредитор-позичальник» вимагає структурувати внутрішню кредитну політику банку за основними цілями управління: кредитна політика банку, що направлена на управління кредитним потенціалом та внутрішніми кредитними процесами, та кредитна політика банку, що направлена на управління діяльністю його клієнтів.

3. Обґрунтовано, що механізм формування кредитної політики банку передбачає взаємодію низки взаємопов'язаних елементів, зокрема: цільових орієнтирів кредитної діяльності банку; принципів формування кредитної політики; факторів, що визначають кредитну політику банку (макроекономічних, мікроекономічних та факторів, що пов'язані із діяльністю позичальників банку); кількісних та якісних характеристик кредитної діяльності.

4. Запропоновано у структурі механізму ефективної реалізації кредитної політики виділяти дві складові частини: механізм фінансового забезпечення кредитної політики, основними елементами якого є джерела і

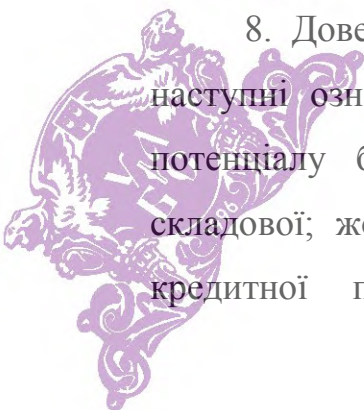
методи формування кредитних ресурсів, та механізм банківського кредитування, що реалізується інструментарієм здійснення кредитного процесу.

5. Доведено, що кредитний ризик є визначальним фактором формування кредитної політики банку, який здійснює свій вплив на процеси кредитування як на макро- і мікрорівні, так і через діяльність його клієнтів-позичальників, що обумовило розробку розгалуженої класифікації кредитного ризику та методики його управління.

6. Обґрунтована необхідність виділяти у понятійній базі дослідження механізму формування та реалізації кредитної політики банку поняття «кредитний потенціал банку», економічна сутність якого являє собою сукупність джерел фінансового забезпечення реалізації кредитної політики банку, що мобілізуються банком з метою розміщення в кредитні операції і покриття можливих кредитних втрат. У структурі сукупного кредитного потенціалу банку було виділено іммобілізований потенціал (кошти фонду обов'язкових резервів та резерву покриття втрати ліквідності) та мобілізований потенціал або потенціал-нетто (власні кошти та частина залучених джерел фінансування, вільних від регулятивних вимог).

7. Проаналізовано основні умови формування кредитного портфелю вітчизняними банками, що дало змогу виявити наступні проблеми: низький рівень доходів населення, наявне та приховане безробіття, що зумовлюють обмеженість у кредитуванні фізичних осіб; пріоритетність кредитування торгівельної та посередницької діяльності порівняно з іншими галузями економіки; ризикованість кредитних операцій та високі процентні ставки; значна питома вага кредитів в іноземній валюті.

8. Доведено, що сучасна кредитна політика банків має враховувати наступні ознаки кредитного ринку: диспропорції в структурі кредитного потенціалу банків, що виражаються в низькій частці його постійної складової; жорсткі регулятивні вимоги НБУ, що стосуються формування кредитної політики; низьку кредитоспроможність підприємств, що

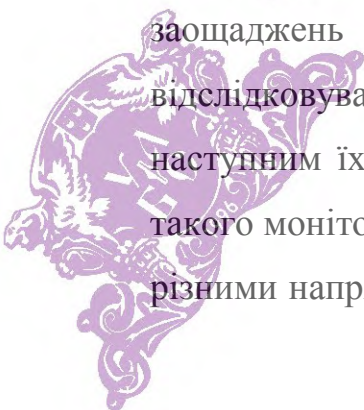

ускладнює перспективне прогнозування фінансового стану позичальників та оцінку джерел забезпечення поворотності кредитів.

9. Досліджена економічна сутність поняття «кредитоспроможність позичальника банку», яка полягає в наявності економічних та юридичних передумов у позичальника для одержання кредиту та його спроможності у повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін виконати взяті на себе зобов'язання. Детальний аналіз методів та моделей оцінки кредитоспроможності позичальників, які використовуються зарубіжними та вітчизняними банками та базуються на комплексному застосуванні кількісних і якісних показників дав змогу виділити в першу групу класифікаційні (статистичні методи оцінки), в тому числі бальні системи оцінки (рейтингові методики) і моделі прогнозування банкрутств, що базуються на множинному дискримінантному аналізі, а до другої групи віднести моделі комплексного аналізу на основі «напівемпіричних» методик, тобто, які базуються на експертних оцінках аналізу економічної доцільності надання кредиту («правила шести «С», CAMPARI, PARTS, PARSER та ін.).

10. Визначено, що основним методом фінансового забезпечення механізму реалізації кредитної політики вітчизняних банків на сучасному етапі розвитку економіки має бути диверсифікація кредитного потенціалу банку шляхом впровадження нових депозитних продуктів і залучення нових клієнтів. При цьому диверсифікація депозитних продуктів банку повинна проводитися за сумами залучених коштів; за термінами; за способами та за методами залучення коштів.

11. У складі механізму формування дієвої кредитної політики банку розроблено основні напрями проведення моніторингу депозитного ринку та заощаджень населення, аналіз результатів якого дасть змогу банку відслідковувати і передбачати можливі обсяги банківських вкладів з наступним їх трансформуванням в кредитний потенціал банку. Організація такого моніторингу передбачає збирання та аналітичну обробку інформації за різними напрямами: від макроекономічних показників та інституціонального

середовища ринку до особливостей здійснення господарської діяльності населенням.

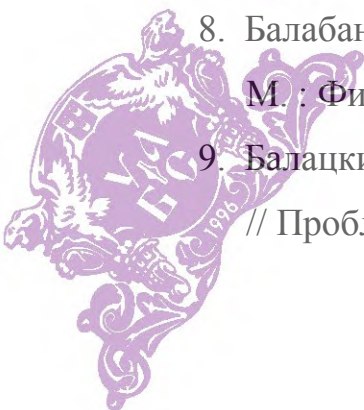
12. Удосконалено методичний підхід щодо оцінки кредитоспроможності позичальника банку – юридичної особи окремо для суб'єктів корпоративного бізнесу та для підприємств малого і середнього бізнесу, основною складовою якої є оцінка фінансового стану позичальника, що здійснюється з урахуванням його галузевої спеціалізації.

13. Розроблено комплексний науково-методичний підхід щодо управління кредитними ризиками в банку на основі побудови адекватної системи процедур обчислення його масштабної та ймовірнісної оцінки. Розроблений підхід призначений для вимірювання й управління основними кредитними ризиками банку з врахуванням процентних та валютних ризиків, ризику ліквідності, а також ризиків відтоку клієнтів та падіння попиту на кредитні ресурси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко С. І. Стан банківського менеджменту та його вплив на фінансову безпеку України / С. І. Адаменко // Стратегічна панорама. – 2005. – № 2. – С. 120.
2. Алексеєнко Л. М. Економічний словник : банківська справа, фондовий ринок / Алексеєнко Л. М., Олексієнко В. М., Юркевич А. І. – К. : Максимум, 2000. – 592 с.
3. Альгин А. П. Грани економічного ризику / Альгин А. П. – М. : Знание, 1991. – 265 с.
4. Аналітичний звіт НБУ «Дії НБУ в період загострення фінансової кризи». – Київ, 2009. – [Електронний ресурс] // Режим доступу : www.bank.gov.ua/publication/econom/Report_fin_kr.pdf
5. Анненков І. В. Довгострокове банківське кредитування підприємств : інституціональний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / І. В. Анненков ; НАН України ; Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2009. – 20 с.
6. Антонюк В. В. Фінансова криза може коштувати Україні 50 млрд. дол. / В. В. Антонюк // Економічна правда. – 29 жовтня 2008 р.
7. Байрам У. Р. Формування і реалізація кредитної політики регіональних банків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / У. Р. Байрам ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К., 2006. – 17 с.
8. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента / Балабанов И. Т. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 384 с.
9. Балацкий Е. Проблемы управления кредитными рисками / Е. Балацкий // Проблемы теории и практики управления. – 1998. – № 4. – С. 15–18.

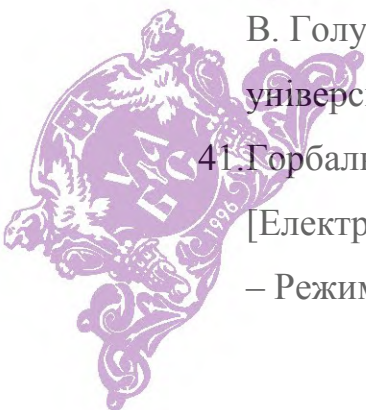
- 10.Балянт Г. Р. Кредитування інвестиційних проектів в умовах становлення та розвитку ринкових відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / Г. Р. Балянт ; Тернопіль. держ. екон. ун-т. – Т., 2006. – 20 с.
- 11.Банки и банковские операции / [под ред. проф. Г. Ф. Жукова]. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 298 с.
- 12.Банки и банковское дело / [под ред. И. Т. Балабанова]. – С.Пб. : Питер, 2000. – 256 с.
- 13.Банківська справа / [за ред. Р. І. Тиркала]. – Тернопіль : Карт-бланш, 2001. – 314 с.
- 14.Банківські операції / [за ред. А. М. Мороза]. – К. : КНЕУ, 2000. – 384 с.
- 15.Банківські ризики: теорія та практика управління : монографія / [Примостка Л. О., Лисенок О. В., Чуб О. О. та ін.] ; Держ. вищий навч. заклад «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – К. : КНЕУ, 2008. – 456 с.
- 16.Банковская система России (Настольная книга банкира). – М. : ДеКа, 1995. – Книга II. – 387 с.
- 17.Банковская энциклопедия / [под ред. С. И. Лукаш, Л. А. Малютиной]. – Днепропетровск : Баланс-Аудит, 1994. – 548 с.
- 18.Банковское дело / [под ред. О. И. Лаврушина]. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 576 с.
- 19.Банковское дело и финансирование инвестиций / [под ред. Н. Брука] ; Всемирн. банк реконстр. и развития. – 1995. – Т. II, ч. I. – 458 с..
- 20.Бобров Є. А. Кредитування розвитку малого підприємництва в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / Є. А. Бобров ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 18 с.
- 21.Бойко В. О. Державне регулювання розвитку ринку кредитних послуг в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ.

- упр. : спец. 25.00.02 / В. О. Бойко ; Одеський регіон. Ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – О., 2004. – 20 с.
22. Большая советская энциклопедия. – М. : Сов. энциклопедия, 1975.
23. Большой экономический словарь. – М. : Книжный мир, 2002. – 895 с.
24. Бондар О. П. Кредитування населення на споживчі потреби : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / О. П. Бондар ; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2002. – 20 с.
25. Боярова Л. Г. Російсько-український словник сучасних банківських, фінансово-кредитних та комерційних термінів : близько 10 000 термінів / Л. Г. Боярова, О. П. Корж. — Х. : Основа, 1997. – 254 с.
26. Бут А. П. Банківське кредитування інноваційного розвитку економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.01 / А. П. Бут ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2008. – 19 с.
27. Василик О. Д. Теорія фінансів / Василик О. Д. – К. : НІОС, 2003. – 411 с.
28. Васенко В.К., Карбівничий І.В. Фінансове посередництво: проблеми і перспективи розвитку: колективна монографія / В.К. Васенко (гол. ред.) – Черкаси: Вид-во ПП Чабаненко Ю.А. – Черкаси, 2009. – 450 с.
29. Васюренко О. В. Депозиты как основной источник привлечения средств коммерческими банками / О. В. Васюренко // Фінанси України. – 2006. – № 11. – С. 88–92.
30. Вдовиченко А. М. Методика розрахунку та оцінка неорганізованих валютних заощаджень населення / А. М. Вдовиченко // Финансовые рынки и ценные бумаги. – 2009. – № 5.
31. Версаль Н. І. Кредитні ризики як важлива складова ризиків банківської діяльності / Н. І. Версаль, С. М. Олексієнко // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С. 86–95.

32. Вітлінський В. Методи формування резервів на покриття кредитних ризиків : Банківська справа / В. Вітлінський, Я. Наконечний // Фінанси України. – 2007. – № 12.
33. Вовк В. Я. Кредитування і контроль : навч. посіб. / В. Я. Вовк, О. В. Хмеленко. – К. : Знання, 2008. – 464 с.
34. Волохов В. Підвищення ефективності кредитування шляхом розподілу функцій в кредитному процесі / В. Волохов // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 1. – С. 30.
35. Воробйов Ю. М. Кредитування суб'єктів підприємництва в економіці регіону : [монографія] / Ю. М. Воробйов, К. А. Срібна. – Сімферополь : Доля, 2008. – 224 с.
36. Воцилко М. Основи управління ризиками у банківській справі / М. Воцилко // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 12. – С. 51–52.
37. Галасюк В. В. Оцінка кредитоспроможності позичальників : що оцінюємо? / В. В. Галасюк, В. В. Галасюк // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 5. – С. 54–56.
38. Галасюк В. В., Галасюк В. В. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників / В. В. Галасюк, В. В. Галасюк // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 9 – С. 54–57.
39. Гаряга Л. О. Моніторинг кредитного ризику в банківській діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / Л. О. Гаряга ; Держ. вищий навч. заклад «Укр. акад. банк. справи Нац. банку України». – Суми, 2009. – 18 с.
40. Голуб В. Кредитні ризики комерційних банків як об'єкт управління / В. Голуб // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2001. – № 5. – С. 46–60.
41. Горбаль В. Світова криза та інвестиційний потенціал України [Електронний ресурс] / В. Горбаль // Економічна правда. – 18.09.2008 р. – Режим доступу : www.epravda.com.ua/columns/48d2449c71e3d/

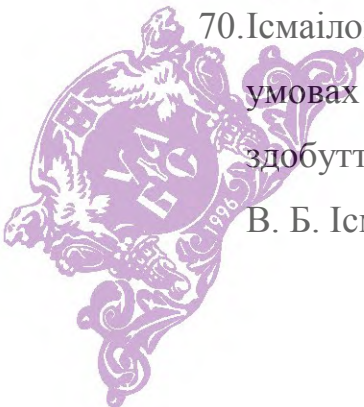
42. Грачов В. І. Класифікація ризиків та управління ними / В. І. Грачов, Т. П. Коюда // Фінанси України. – 2002. – № 10. – С. 56–60.
43. Гриджук Д. М. Забезпечення кредитних зобов'язань у діяльності банків / Д. М. Гриджук, В. О. Олійник. – К. : Істина, 2001. – 256 с.
44. Гуцал І. С. Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України : (питання теорії, методики, практики) / Гуцал І. С. – Л. : ВАТ «БІБЛЬОС», 2001. – 242 с.
45. Гуцал І. С. Дієвість кредитного механізму в економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.04.01 / І. С. Гуцал ; Київ. нац. екон. ун-т. – Київ, 2004. – 31 с.
46. Гуцал І. С. Функціонування кредитного механізму в Україні в перехідний до ринку період / Гуцал І. С. – Т. : Збруч, 1999. – 312 с.
47. Данилишин Б. Економіка України : життя після кризи? [Електронний ресурс] / Б. Данилишин // Дзеркало тижня. – 17-23 січня 2009 р. – № 1 (729). – Режим доступу : www.dt.ua/2000/2020/65131/
48. Дмитрієва О. А. Депозитна політика комерційного банку в умовах стабілізації грошово-кредитного ринку України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / О. А. Дмитрієва ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 18 с.
49. Дмитрієва О. А. Оптимізація депозитної діяльності комерційного банку / О. А. Дмитрієва // Фінанси України. – 2008. – № 5. – С. 15–17.
50. Д'яконова І. І. Удосконалення банківських операцій і попередження ризиків як умова зміцнення банківської системи України : [монографія] / І. І. Д'яконова. – Суми : Університетська книга, 2007. – 88 с.
51. Д'яконова І. І. Удосконалення кредитних відносин – споживче кредитування : [монографія] / І. І. Д'яконова. – Суми : Університетська книга, 2007. – 96 с.

- 52.Едророва В. Н. Модели анализа кредитоспособности заемщиков / В. Н. Едророва, С. Ю. Хасянова // Финансы и кредит. – 2002. – № 6 (96). – С. 9–15.
- 53.Економічна енциклопедія : у 3 т. / [за ред. Б. Д. Гаврилишина]. – К. : Вид. центр «Академія», 2000.
- 54.Економічна енциклопедія : у 3 т. / [за ред. д.е.н. С. В. Мочерного]. – К. : Вид. центр «Академія», 2000.
- 55.Економічний словник-довідник / [за ред. д.е.н. С. В. Мочерного]. – К. : Феміна, 1995. – 368 с.
- 56.Енциклопедія Банківської справи України / [редкол. : В. С. Стельмах (голова) та ін.]. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
- 57.Євтух Л. Б. Управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку економіки в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.02.03 / Л. Б. Євтух ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2005. – 20 с.
- 58.Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків : навч. посіб. / Єпіфанов А. О., Маслак Н. Г., Сало І. В. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.
- 59.Жилінський А. І. Комерційні банки у забезпеченні фінансової стабільності держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / А. І. Жилінський ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 20 с.
- 60.Журавльова Ю. Ю. Платоспроможність підприємства та шляхи її забезпечення : [монографія.] / Ю. Ю. Журавльова ; Укоопспілка ; Полтав. ун-т споживчої кооперації України. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. – 74 с.
- 61.Загородній А. Г. Кредитування : термінологічний словник / Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Партин Г. О. – К. : Кондор, 2007. – 168 с.

62. Загородній А. Г. Фінансовий словник / Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2000. – 587 с.
63. Загородній А. Г. Цінні папери. Фондовий ринок : термінологічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – [2-ге вид., випр. та доп.]. – Львів : БаК, 2000. – 168 с.
64. Загребасєва О. О. Моделювання системи кредитного менеджменту комерційного банку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. : спец. 08.03.02 / О. О. Загребасєва ; Донецьк. нац. ун-т. – Донецьк, 2006. – 16 с.
65. Закон України «Про банки і банківську діяльність» [Електронний ресурс] № 2121–III від 07.12.2000 р. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
66. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи» [Електронний ресурс] № 1533-VI від 23.06.2009 р. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
67. Захарченков С. П. Кредитний ризик : оцінка та управління при фінансуванні інноваційних проектів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. : спец. 08.04.01 / С. П. Захарченков ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2004. – 20 с.
68. Звягільський Ю. Внутрішні причини економічної кризи, спровокованої владою України, і шляхи їх локалізації [Електронний ресурс] / Ю. Звягільський, В. Ландик // Дзеркало тижня. – 22-28 листопада 2008 р. – № 44 (723). – Режим доступу : www.zn.ua/2000/2020/64748/
69. Згуровский М. Мучительное выздоровление через кризис [Електронний ресурс] / М. Згуровский // Зеркало недели. 13-19 декабря 2008 г. – № 47 (726). – Режим доступу : www.zn.ua/2000/2020/64949/
70. Ісмаїлов В. Б. Банківське кредитування суб'єктів господарювання в умовах ринкової трансформації економіки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. : спец. 08.04.01 / В. Б. Ісмаїлов ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 18 с.

71. Карбівничий І.В. Аналіз банківської практики з оцінки кредитоспроможності позичальника / Карбівничий І.В.
72. Карбівничий І.В. Вплив процентної ставки на формування кредитної політики комерційного банку / Карбівничий І.В., Слов'янська Н.Г. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. – Т. 14. – Суми: УАБС НБУ, 2005. – С. 89–95.
73. Карбівничий І.В. Консолідація в банківському секторі як необхідність сьогодення / Карбівничий І.В. // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: стабілізація та євроінтеграція (збірник наукових праць) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп.ред. Є.І. Бойко. – Львів, 2009. – Вип. 2 (76) – с. 380–391.
74. Карбівничий І.В. Кредитна політика як ключовий елемент корпоративного управління банку / Карбівничий І.В. // Журнал Вісник СУЕМ №1 (7), 2010.
75. Карбівничий І.В. Методологічні основи формування кредитних ресурсів банків / Карбівничий І.В. // науковий журнал «Вісник Хмельницького національного університету» №1, 2008, том 2 Економічні науки. – с.59–64
76. Карбівничий І.В. Оптимізація фінансового забезпечення механізму кредитної політики банку / Карбівничий І.В.
77. Карбівничий І.В. Оцінка впливу депозитів на формування кредитного потенціалу / Карбівничий І.В. // Науковий вісник Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка «Економіка і регіон» № 4 (19), 2008 – С. 128–131
78. Карбівничий І.В. Стратегічне управління кредитної діяльності банківської установи / Карбівничий І.В. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. – Т. 20. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – С. 58–64

79. Карбівничий І.В. Теоретичні аспекти формування кредитної політики банку / Карбівничий І.В. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. – Т. 17. – Суми: УАБС НБУ, 2006. – С. 264–270
80. Карпінський Б. А. Фінанси : термінологічний словник / Б. А. Карпінський, Т. Б. Шира. – К. : «Вид. дім «Професіонал», 2007. – 608 с.
81. Ковальов О.Л. Класифікація банківських ризиків. Фактори, що впливають на кредитні ризики, і підходи до їх класифікації / О.Л. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006 – №2 – С. 63.
82. Ковальчук Т. Т. Ліквідність комерційного банку / Т. Т. Ковальчук, М. М. Коваль. – К. : Знання, 1996. – 316 с.
83. Кожель Н. О. Удосконалення депозитної політики в банках України : автореф. дис. / Н. О. Кожель. – Львів : ЛБІ, 2005. – 26 с.
84. Козлов В. П. Синтез системи механізмів кредитного менеджменту підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.02 / В. П. Козлов ; Донецьк. нац. ун-т. – Донецьк, 2002. – 17 с.
85. Козьменко С. М. Стратегічний менеджмент банку : навч. посіб. / Козьменко С. М., Шпиг Ф. І., Волошко І. В. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. – 734 с.
86. Корнєєв В. В. Кредитні та інвестиційні потоки капіталу на фінансових ринках : [монографія.] / Корнєєв В. В. – К. : НДФІ, 2003. – 376 с.
87. Корнєєв В. В. Фінансові посередники як інститути розвитку : [монографія] / Корнєєв В. В. – К. : Основа, 2007. – 192 с.
88. Коршикова Т. Контроль та управління ризиками в кредитній діяльності банків / Т. Коршикова // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 1. – С. 24–25.

89. Коцовська Р. Р. Нові банківські продукти у сфері споживчого кредитування / Р. Р. Коцовська, С. В. Єлейко ; Нац. банк України ; Львів. банк. ін-т. – Л. : ЛБІ НБУ, 2006. – 39 с.
90. Кращі ліки від кризи [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 4-10 жовтня 2008 р. – № 37 (716). – Режим доступу : www.zn.ua/2000/2020/64243/
91. Кротюк В. Л. Еволюція підходів до оцінки капіталу в Базельських угодах / В. Л. Кротюк, В. В. Міщенко // Банківська справа. – 2005. – № 4. – С. 3–10.
92. Кутідзе Л. С. Структура залучення фінансових ресурсів комерційним банком : деформація під впливом світової фінансової кризи / Л. С. Кутідзе, О. А. Гранько // Економічний простір. – 2009. – № 23/2.
93. Лагутін В. Д. Кредитування : Теорія і практика : навч. посіб. / В. Д. Лагутін. – [4-те вид., стер.]. – К. : Знання, 2004. – 215 с.
94. Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання : [монографія] / Лахтіонова Л. А. – К. : КНЕУ, 2001. – 387 с.
95. Левченко О. М. Методика аналізу кредитного портфеля комерційного банку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 / О. М. Левченко ; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2003. – 17 с.
96. Лексис В. Кредит и банки / Лексис В. – М. : Перспектива, 1993. – 598 с.
97. Лис І. Удосконалення управління ліквідністю банку в умовах світової фінансової кризи / І. Лис // Банківська справа. – 2009. – № 4 (88).
98. Луніна І. О. Державні фінанси України в перехідний період / Луніна І. О. – К. : Ін-т екон. прогнозування НАН України; 2000. – 296 с.
99. Луців Б. Л. Банківська діяльність у сфері інвестицій / Луців Б. Л. – Тернопіль : Економічна думка, Карт-бланш, 2001. – 256 с.
100. Майорова Т. В. Банківське кредитування інвестиційних проектів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / Т. В. Майорова ; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2000. – 19 с.

101. Мак Нотой Диана. Укрепление руководства и повышение чувствительности к переменам / Диана Мак Нотой. – М. : Финансы и статистика. – 1994. – Т. I. Всемирный банк. – 348 с.
102. Меліхова К. П. Конкурентна стратегія банку на ринку кредитних послуг : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / К. П. Меліхова ; Наук.-досл. фін. ін-т при Міністерстві фінансів України. – К., 2005. – 21 с.
103. Мельникова І. Маркетингові аспекти формування депозитної бази комерційного банку / І. Мельникова // Банківська справа. – 2006. – № 3. – С. 40–41.
104. Методичні рекомендації Державної податкової адміністрації щодо аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій // Лист Державної податкової адміністрації від 27.01.1998 р.
105. Міщенко В. Проблеми збалансованості внутрішніх заощаджень та зовнішніх запозичень банків в умовах нестабільності фінансових ринків / В. Міщенко, В. Жупанин // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 7.
106. Москвин В. А. Кредитование инвестиционных проектов : рекомендации для предприятий и коммерческих банков / Москвин В. А. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 73 с.
107. Неізнана О. В. Операції комерційних банків по залученню коштів : сучасні технології та світові тенденції розвитку / О. В. Неізнана // Фондовий ринок. – 10.08.2007 р. – № 31 – С. 2–5.
108. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / [за ред. В. Яроменко, О. Сліпущко]. – К. : Вид-во «Аконіт», 1999.
109. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов ; под ред. д.е.н., проф. Н. Ю. Шведовой. – [16-е изд., испр.] – М. : Русский язык, 1984. – 493 с.

110. Олійник Д. Ресурсна база українських комерційних банків як джерело ліквідності / Д. Олійник // Банківська справа. – 2000. – № 2. – С. 42–44.
111. Олійник О. М. Довгострокове кредитування населення в Україні : [монографія] / Олійник О. М. – К. : Логос, 2008. – 156 с.
112. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www. bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm](http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm)
113. Основы банковского дела в Российской Федерации / [под ред. О. Г. Семенюты]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2001. – 448 с.
114. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання : [монографія] // [А. О. Єпіфанов, Н. А. Дехтяр, Т. М. Мельник та ін.]; за ред. д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 286 с.
115. Панова Г. С. Кредитная политика коммерческого банка / Панова Г. С. – М. : ДИС, 1997. – 356 с.
116. Парасій-Вергуленко І. М. Аналіз банківської діяльності : навч.-метод. посіб. [для самост. вивч. дисц.] / Парасій-Вергуленко І. М. – К. : КНЕУ, 2003. – 347 с.
117. Пастернак А. Л. Методика аналізу кредитоспроможності банків-контрагентів на ринку міжбанківського кредитування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.09 / А. Л. Пастернак ; Держ. вищий навч. заклад «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – К., 2007. – 19 с.
118. Пересада О. А. Кредитування міжнародними фінансово-кредитними установами українських підприємств / Пересада О. А. – К. : Лібра, 2001. – 126 с.
119. Пернарівський О. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків / О. Пернарівський // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 4. – С. 44–48.

120. Пернарівський О. В. Моделювання ризику в кредитній політиці комерційного банку : дис. ... канд. екон. наук : 08.03.02 / Пернарівський О. В. ; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 1999. – 170 с.
121. Петренко К. В. Банківська діяльність та механізм її регулювання в умовах ринкової трансформації : дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01 / Петренко К. В. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2004. – 188 с.
122. Подік С. М. Кредитна політика комерційного банку. Теорія і практика : навч. посіб. [для студ. вищих навч. закл.] / С. М. Подік ; Львів. банк. ін-т Нац. банку України. – К. : ФАДА, ЛТД, 2007. – 254 с.
123. Полунеев Ю. Нові форми життя після кризи [Електронний ресурс] / Ю. Полунеев // Українська правда. – 21.04.2009 р. – Режим доступу : www.pravda.com.ua/news/2009/4/21/93558.htm
124. Попова Н. В. Банківське інвестиційне кредитування : стан і перспективи розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / Н. В. Попова ; Тернопіль. акад. нар. госп. – Т., 2004. – 20 с.
125. Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002 – 2011 роки» [Електронний ресурс] від 30.04.2002 р. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
126. Постанова Національного банку України «Про додаткові заходи щодо діяльності банків» [Електронний ресурс] № 319 від 11.10.2008 р. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
127. Постанова Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» [Електронний ресурс] № 279 від 6.07.2000 р. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
128. Постанова Національного банку України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та

- про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [Електронний ресурс] № 639 від 31.10.2008 р. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
129. Постанова Національного банку України «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» [Електронний ресурс] № 368 від 28.08.2001 р. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
130. Пшик Б. І. Кредитування банками інвестиційних проектів / Б. І. Пшик, Є. І. Парфенюк ; Нац. банк України, Ун-т банк. справи, Львів. ін-т банк. справи. – Л. : ННБК «АТБ», 2008. – 90 с.
131. Резнікова Н. Про специфіку фінансової кризи в Україні / Н. Резнікова // Персонал. – 2008. – № 11. – С. 49–55.
132. Рихліцький В. В. Проблеми залучення коштів українськими банками на міжнародних ринках в умовах фінансової кризи / В. В. Рихліцький // Регіональна економіка. – 2009. – № 2.
133. Річний звіт Національного банку України за 2008 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua
134. Річний звіт Національного банку України за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua
135. Рішення Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків [Електронний ресурс] № 765 від 30 груд. 2008 р. – Режим доступу : www.bank.gov.ua
136. Рогач Ф. Щодо цілей валютно-курсового регулювання в Україні / Ф. Рогач // Економіст. – 2008. – № 1.
137. Российская банковская энциклопедия / [под ред. О. И. Лаврушина]. – М. : Сов. энциклопедия, 1995. – 548 с.
138. Роуз Питер С. Банковский менеджмент. Предоставление финансовых услуг / Питер С. Роуз ; [пер. с англ.]. – М. : Дело-ЛТД, 1995. – 768 с.
139. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия./ Савицкая Г.В. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 398 с.

140. Савчук С. Система управління кредитними ризиками у багатофілійному банку / С. Савчук // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 2. – С. 44–49.
141. Сало І. В. Управління і регулювання фінансово-кредитних відносин в умовах створення нової економічної системи України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / І. В. Сало. – Х. : Харків. держ. ун-т, 1996. – 46 с.
142. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 314 с.
143. Сало І. В. Фінансово-кредитна система України та перспективи її розвитку / Сало І. В. – К. : Наук. думка, 1995. – 178 с.
144. Севриновский В. Развитие систем банковского мониторинга: анализируя мировой опыт [Електронний ресурс] // Режим доступу : www.hedging.ru/publication/337.
145. Семениченко Ю. К. Аналіз ефективності кредитних операцій банку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 / Ю. К. Семениченко ; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2003. – 19 с.
146. Семенов Д. А. Риск-менеджмент в коммерческом банке : его роль и значимость / Д. А. Семенов // Банковские услуги. – 2000. – № 4. – С. 17–20.
147. Синки Джозеф Ф.-мл. Управление финансами в коммерческих банках / Джозеф Ф.-мл. Синки ; под ред. Р. Я. Левиты, Б. С. Пинскера ; [пер. с англ. 4-го, перераб. изд.]. – М. : Catallaxy, 1994.. – 820 с.
148. Скаско О. І. Регулювання кредитного механізму в перехідній економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.02.03 / О. І. Скаско ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2002. – 21 с.

149. Слобода Л. Я. Регулювання кредитних ризиків банків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / Л. Я. Слобода ; НАН України; Ін-т регіон. досліджень. – Л., 2006. – 22 с.
150. Словарь иностранных слов. – М. : Русский язык, 1989. – 624 с.
151. Стубайло Т. С. Удосконалення кредитних відносин комерційних банків із позичальниками : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / Т. С. Стубайло ; НАН України ; Ін-т екон. прогнозів. – К., 2000. – 19 с.
152. Супрунович Е. А. Основы управления рисками / Е. А. Супрунович // Банковское дело. – 2002. – № 2. – С. 15.
153. Сурков Г. Проектное финансирование с позиций риск-менеджмента / Г. Сурков // Финансист. – 1999. – № 11. – С. 59–60.
154. Табачук Г. П. Механізм забезпечення кредитоспроможності підприємницьких структур : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.02 / Г. П. Табачук ; НАН України ; Ін-т регіон. досліджень. – Львів, 2001. – 20 с.
155. Тарнай Є. Професійне управління кредитною діяльністю – гарантія успішного функціонування банку / Є. Тарнай // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 6. – С. 30–33.
156. Титомир І. О. Механізм оцінки кредитоспроможності позичальників банків України : дис. канд. екон. наук : 08.00.08 / Титомир Ірина Олегівна. – Л., 2008. – 20 с.
157. Ткач І. І. Моделювання кредитного процесу в банківській установі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.03.02 / І. І. Ткач ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2005. – 20 с.
158. Товстик Ю. О. Репозитив : спеціальна форма кредитування : теоретичні основи визначення / Товстик Ю. О. ; Харків. держ. техн. ун-т будівництва і архітектури. – Х., 2004. – 17 с. – (Препринт).

159. Филин С. А. Финансовый риск и его составляющие для обеспечения процесса оценки и эффективного управления финансовыми рисками при принятии финансовых управленческих решений / С. А. Филин // Финансы и кредит. – 2002. – № 3. – С. 12–24.
160. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 564 с.
161. Фінансово-кредитні методи державного регулювання економіки / [Даниленко А. І., Береславська О. І., Бесараб Є. О. та ін.] – К.: Ін-т економіки НАН України, 2003. – 415 с.
162. Фінкельштейн О. Б. Фінансові ризики в системі банківських ризиків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / О. Б. Фінкельштейн ; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2001. – 20 с.
163. Хаб'юк О. М. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: Монографія / О. М. Хаб'юк – Івано-Франківськ : ОШПО; 2008. – 260с.
164. Халилова М. Х. Система риск-менеджмента в коммерческом банке / М. Х. Халилова, А. Г. Селюминов. – С.Пб.: Инфо-да, 2003. – 178 с.
165. Ходачник Г. Э. Зарубежный опыт диагностики кризисного состояния в банковской сфере [Электронный ресурс] // Режим доступа : www.manage.ru/press/management/2001.
166. Хрестинин В. В. Финансовое состояние как фактор кредитоспособности предприятия / В. В. Хрестинин // Вестник Московского университета. – 2006. – № 6. – С. 3–24.
167. Чайковський Я. Удосконалення методики комплексної оцінки кредитоспроможності позичальників / Я. Чайковський // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 11. – С. 30–34.

168. Чайковський Я. І. Проблеми і напрями забезпечення повернення банківського кредиту / Я. І. Чайковський // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2001. – № 2. – С. 74–75.
169. Чуб П. Теорія нетрадиційного управління кредитним портфелем комерційного банку / П. Чуб // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 1. – С. 20–23.
170. Шемшученко Г. Ю. Фінансово-правове регулювання банківського кредитування / Г. Ю. Шемшученко ; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Центр банк. права; Укр. акад. банк. справи Нац. банку України. – К. : Юридична думка, 2006. – 264 с.
171. Ширинская Е. Б. Операции коммерческих банков : российский и зарубежный опыт / Ширинская Е. Б. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 160 с.
172. Шматко Н. М. Методика аналізу інвестиційного та кредитного портфелів банку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 / Н. М. Шматко ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К., 2006. – 20 с.
173. Шумило І. Теоретичні і практичні аспекти аналізу стану фінансової системи економіки / І. Шумило, В. Міщенко, Р. Лисенко // Вісник Національного банку України. – 2006. – №3. – С. 6–11.
174. Ярошенко С. П. Теоретичні і методологічні основи контролю : [монографія] / Ярошенко С. П., Пінькас Г. І., Кобичева О. С. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 251 с.
175. Annual Report. – International Finance Corporation. – 2008. A World Bank Glossary. – Washington ; in The World Bank. – 2009. – P. 43.
176. Banking with a global vision. – Rotterdam : ABN – Amro Bank, 2008. – P. 7–8.
177. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework. Basel Committee on Banking

- Supervision. – Basel. – Updated November 2005 [Електронний ресурс] //
Режим доступу : www.bis.org.
178. Lawrence R. Lepisto Consumer relationships with financial institutions (Filene Research Institute). – Madison, Wisconsin, USA, 2006, P. 15–17.
179. Madura I. International Financial Management. – [Third Ed.]. – N. Y. : West Publishing Company, 2002. – P. 637–642
180. [www. aub.com.ua](http://www.aub.com.ua) – офіційний сайт Асоціації українських банків
181. [www. bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua) – офіційний сайт Національного банку України
182. www.bis.org – офіційний сайт Базельського комітету
183. [www. kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua) – офіційний сайт Кабінету Міністрів України
184. [www. minfin.gov.ua](http://www.minfin.gov.ua) – офіційний сайт Міністерства фінансів України
185. [www. nbuv.gov.ua](http://www.nbuv.gov.ua) – офіційний сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського
186. [www. niss.gov.ua](http://www.niss.gov.ua) – офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень
187. [www. president.gov.ua](http://www.president.gov.ua) – офіційний сайт Президента України
188. [www. rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua) – офіційний сайт Верховної Ради України
189. [www. sta.gov.ua](http://www.sta.gov.ua) – офіційний сайт Державної податкової адміністрації України.
190. [www. ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua) – офіційний сайт Державного комітету статистики України

Додаток А

Групування українських банків за розміром регулятивного капіталу та активів на 2009 рік*

№ з/п	№ з/гр.	NKB	Назва банку	№ з/п	№ з/гр.	NKB	Назва банку
Група 1 (Регулятивний капітал - більше 1 500 млн. грн., активи - більше 14 000 млн. грн.)				Група 2 (Регулятивний капітал - більше 500 млн. грн., активи - більше 4 000 млн. грн.)			
1	1	46	ПРИВАТБАНК	19	1	289	КРЕДИТПРОМБАНК
2	2	36	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	20	2	66	РОДОВІД БАНК
3	3	136	УКРСИББАНК	21	3	106	"ПІВДЕННИЙ"
4	4	5	УКРСОЦБАНК	22	4	295	ІНГ БАНК УКРАЇНА
5	5	2	УКРЕКСІМБАНК	23	5	322	ЕРСТЕ БАНК
6	6	225	"НАДРА"	24	6	287	УНІКРЕДИТ БАНК
7	7	296	ОТП БАНК	25	7	242	УНІВЕРСАЛ БАНК
8	8	272	АЛЬФА-БАНК	26	8	153	ПРАВЕКС-БАНК
9	9	6	ОЩАДБАНК	27	9	76	ВІЕЙБІ БАНК
10	10	42	ВТБ БАНК	28	10	139	ДОНГОРБАНК
11	11	3	ПРОМІНВЕСТБАНК	29	11	258	ІМЕКСБАНК
12	12	248	"ФОРУМ"	30	12	88	КРЕДОБАНК
13	13	115	ПЕРШИЙ УКР.МІЖНАРОДНИЙ БАНК	31	13	317	"ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА"
14	14	17	"ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ"	32	14	202	"ХРЕЩАТИК"
15	15	68	УКРПРОМБАНК	33	15	234	КАЛІОН БАНК УКРАЇНА
16	16	37	БРОКБІЗНЕСБАНК	34	16	282	СВЕДБАНК ІНВЕСТ
17	17	274	УКРГАЗБАНК	35	17	324	"ДЕЛЬТА"
18	18	11	СВЕДБАНК	36	18	299	ДОЧІРНИЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ
			Усього по групі 1 (18 банків)	37	19	101	ІНДУСТРІАЛБАНК
				38	20	297	СІТБАНК (УКРАЇНА)
							Усього по групі 2 (20 банків)
Група 3 (Регулятивний капітал - більше 200 млн. грн., активи - більше 1 500 млн. грн.)							
39	1	203	"КІЙВ"	51	13	251	ПРЕУС БАНК МКБ
40	2	171	ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК	52	14	307	БАНК РЕНЕСАНС КАПІТАЛ
41	3	280	"КІЇВСЬКА РУСЬ"	53	15	262	ЕКСПРЕС-БАНК

42	4	270	"КРЕДИТ-ДНІПРО"	54	16	22	СЕБ БАНК
43	5	105	МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	55	17	151	"ЄВРОПЕЙСЬКИЙ"
44	6	298	ПРОКРЕДИТ БАНК	56	18	67	ЕКСПОБАНК
45	7	288	"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	57	19	305	ХОУМ КРЕДІТ БАНК
46	8	129	БТА БАНК	58	20	387	АСТРА БАНК
47	9	126	МЕГАБАНК	59	21	34	УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК
48	10	321	БМ БАНК	60	22	18	УКРІНБАНК
49	11	97	ФОЛЬКСБАНК	61	23	302	АКТИВ БАНК
50	12	329	КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК	62	24	47	ФІНАНСОВИЙ СОЮЗ БАНК
							Усього по групі 3 (24 банки)
Група 4 (Регулятивний капітал - менше 200 млн. грн., активи - менше 1 500 млн. грн.)							
63	1	84	"ТАВРИКА"	123	61	107	"ПОРТО-ФРАНКО"
64	2	20	ФАКТОРІАЛ-БАНК	124	62	328	БАНК БОГУСЛАВ
65	3	216	"БІГ ЕНЕРГІЯ"	125	63	380	"ТРАСТ"
66	4	43	АВТОЗАБАНК	126	64	201	"КОНТРАКТ"
67	5	327	ІПОБАНК	127	65	312	"СТОЛИЦЯ"
68	6	93	"ДНІСТЕР"	128	66	311	"ТРАСТ-КАПІТАЛ"
69	7	232	"ДІАМАНТ"	129	67	379	"ПРЕМІУМ"
70	8	273	ЗАХІДІНКОМБАНК	130	68	59	ПРОМЕКОНОМБАНК
71	9	227	"НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ"	131	69	123	"ГРАНТ"
72	10	228	БГ БАНК	132	70	75	СТАРОКІЇВСЬКИЙ БАНК
73	11	191	"АРКАДА"	133	71	143	КООПІНВЕСТБАНК
74	12	31	ЕНЕРГОБАНК	134	72	301	"ВОЛОДИМИРСЬКИЙ"
75	13	137	"ДЕМАРК"	135	73	325	БАНК РУСКИЙ СТАНДАРТ
76	14	186	УКРАЇНСЬКИЙ БІЗНЕС БАНК	136	74	183	"ПРИЧОРНОМОР'Я"
77	15	316	МІЖНАРОДНИЙ ІПОТЕЧНИЙ БАНК	137	75	215	"МОРСЬКИЙ"
78	16	113	ПОЛТАВА БАНК	138	76	13	ЛЕГБАНК
79	17	206	МІСТО-БАНК	139	77	323	СИГМАБАНК
80	18	217	СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК	140	78	314	УКРАЇНСЬКА ФІНАНСОВА ГРУПА
81	19	26	ТРАНСБАНК	141	79	167	ФІНРОСТБАНК
82	20	144	"БАЗИС"	142	80	124	РЕАЛ БАНК
83	21	304	ФОРТУНА БАНК	143	81	330	ЄВРОГАЗБАНК
84	22	135	ІНПРОМБАНК	144	82	260	"ТК КРЕДИТ"
85	23	87	БАНК РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	145	83	332	ЕРДЕ БАНК
86	24	320	БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЦАДЖЕНЬ	146	84	35	ІНТЕРБАНК

87	25	125	ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	147	85	109	ІНВЕСТБАНК
88	26	209	"ЗОЛОТІ ВОРОТА"	148	86	49	ПОЛКОМБАНК
89	27	74	"НАЦІОНАЛЬНИЙ СТАНДАРТ"	149	87	326	"КОНКОРД"
90	28	57	"КАПІТАЛ"	150	88	128	РЕГІОН БАНК
91	29	98	"МЕРКУРІЙ"	151	89	309	ФІНЕКСБАНК
92	30	283	БАНК ПЕТРОКОММЕРЦ-УКРАЇНА	152	90	237	ЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК РАЦІОН.ФІНАНС.
93	31	62	"БІЗНЕС СТАНДАРТ"	153	91	53	ПРОФІНБАНК
94	32	122	ФІНБАНК	154	92	222	"УКООПСПЛКА"
95	33	290	ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	155	93	294	ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК
96	34	60	"ДАНІЕЛЬ"	156	94	390	АКТАБАНК
97	35	91	"ЛЬВІВ"	157	95	223	"СТОЛИЧНИЙ"
98	36	308	СОЦКОМБАНК	158	96	117	ДІАЛОГБАНК
99	37	45	"ПІВДЕНКОМБАНК"	159	97	392	АКОРДБАНК
100	38	96	АКЦЕНТ-БАНК	160	98	306	УНІКОМБАНК
101	39	386	"ГЛОБУС"	161	99	318	ЄВРОБАНК
102	40	315	"КАМБІО"	162	100	275	СХІДНО-ПРОМИСЛ.КОМЕРЦ.БАНК
103	41	391	ЗЛАТОБАНК	163	101	240	КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК
104	42	51	"АРМА"	164	102	127	"ОЛІМПІЙСЬКА УКРАЇНА"
105	43	310	"УКРАЇНСЬКИЙ ФІНАНСОВИЙ СВІТ"	165	103	381	МОТОР БАНК
106	44	238	"СИНТЕЗ"	166	104	159	ТММ-БАНК
107	45	241	АГРАРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	167	105	300	ПРАЙМ-БАНК
108	46	285	ТЕРРА БАНК	168	106	331	КРЕДИТВЕСТ БАНК
109	47	198	"АВТОКРАЗБАНК"	169	107	72	"ФАМІЛЬНИЙ"
110	48	231	"ЮНЕКС"	170	108	286	РАДАБАНК
111	49	110	ОДЕСА-БАНК	171	109	389	МІЖНАРОДНИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК
112	50	142	ПЛЮС БАНК	172	110	395	ЄВРОПРОМБАНК
113	51	205	"МЕТАЛУРГ"	173	111	95	"ГАЛС"
114	52	278	УКРГАЗПРОМБАНК	174	112	377	УКРБУДІНВЕСТБАНК
115	53	284	ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТР.	175	113	313	УКРАЇНСЬКИЙ БАНК РЕКОНСТР.ТА РОЗВ.
116	54	303	АРТЕМ БАНК	176	114	133	"ПРИВАТІНВЕСТ"
117	55	48	"НОВИЙ"	177	115	334	"КРЕДИТ - ОПТИМА"
118	56	30	"ІНТЕГРАЛ"	178	116	243	"ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"
119	57	333	ПАРТНЕР БАНК	179	117	255	"ВЕЛЕС"
120	58	146	"УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	180	118	169	БАНК НАРОДНИЙ КАПІТАЛ
121	59	195	УКРКОМУНБАНК	181	119	29	"АЛЬЯНС"

122	60	277	"НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ"	182	120	276	КЛАСИКБАНК
							Усього по групі 4 (120 банків)

*Джерело: Додаток до рішення Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків від 30 грудня 2008 року № 765.

Державний вищий навчальний заклад
 "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
 "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Додаток Б

Динаміка та структура обсягів депозитів, залучених банками України у 2006-2010 рр.*

Показники	на 1.01.2006		на 1.01.2007		на 1.01.2008		на 1.01.2009		на 1.01.2010	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
За видами валют										
у національній валюті	87,1	65,7	114,1	61,9	192,3	67,7	201,8	56,1	173,1	51,7
в іноземній валюті	45,5	34,3	70,1	38,1	91,6	32,3	157,9	43,9	161,9	48,3
За строками погашення										
на вимогу	50,3	37,9	62,3	33,8	93,4	32,9	107,6	29,9	119,8	35,8
короткострокові	82,3	62,1	121,9	66,2	60,6	21,4	92,9	25,8	135,4	40,4
довгострокові	51,1	62,1	80,6	66,1	129,9	45,7	159,2	44,3	79,8	23,8
За групами вкладників										
суб'єктами господарської діяльності	59,5	44,9	77,5	42,1	95,6	33,7	118,2	32,9	94,8	28,3
домашніми господарствам	73,2	55,1	106,7	57,9	167,2	58,9	217,9	60,6	214,1	63,9
інші	0	0	0	0	21,1	7,4	23,6	6,5	26,1	7,8
Всього депозитів	132,7	100	184,2	100,0	283,9	100,0	359,7	100,0	335	100

*Джерело: складено автором за даними Річних звітів Національного банку України за 2005-2009 рр.

Додаток В

Динаміка та структура обсягів кредитів, наданих резидентам банками України у 2006-2010 рр.*

Показники	на 1.01.2006		на 1.01.2007		на 1.01.2008		на 1.01.2009		на 1.01.2010	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
За видами валют										
у національній валюті	81,2	56,7	123,8	50,5	213,8	50,1	300,2	40,9	355,5	49,1
в іноземній валюті	62,1	43,3	121,4	49,5	213,1	49,9	433,8	59,1	367,8	50,9
За строками погашення										
короткострокові	54,8	38,2	86,2	35,1	131,5	30,8	221,9	30,2	231	31,9
довгострокові	88,5	61,8	159	64,9	295,4	69,2	512,1	69,8	492,3	68,1
За групами вкладників										
суб'єктам господарської діяльності	109,8	76,6	166,7	68,0	260,5	61,0	443,7	60,4	462,2	63,9
домашнім господарствам	33,5	23,4	78,5	32,0	160,4	37,6	280,5	38,2	241,2	33,3
іншим	0,9	0	0	0	6,0	1,4	9,8	1,4	19,9	2,8
Всього кредитів	143,4	100,0	245,2	100,0	426,9	100,0	734,0	100,0	723,3	100,0

Джерело: складено автором за даними офіційного сайту Національного банку України.

Додаток Г
Середньогалузеві нормативні значення окремих фінансових показників
для сегменту малого та середнього бізнесу в Україні в 2009 році.

	коефіцієнт миттєвої ліквідності (Кмл)					коефіцієнт поточної ліквідності (Кпл)					коефіцієнт загальної ліквідності (Кзл)					коефіцієнт маневреності (Км)					коефіцієнт незалежності (Кн)				
	дуже добрий	добрий	задовільний	поганий	дуже поганий	дуже добрий	добрий	задовільний	поганий	дуже поганий	дуже добрий	добрий	задовільний	поганий	дуже поганий	дуже добрий	добрий	задовільний	поганий	дуже поганий	дуже добрий	добрий	задовільний	поганий	дуже поганий
Середнє	0.060	0.04	0.020	0.010		1.233	0.62	0.308	0.154		2.800	1.40	0.700	0.350		0.133	0.03	-0.067	-0.167		0.367	0.73	1.467	2.200	
Сільське господарство, мислив.	0.060	0.04	0.020	0.010		1.233	0.62	0.308	0.154		2.800	1.40	0.700	0.350		0.133	0.03	-0.067	-0.167		0.367	0.73	1.467	2.200	
Промисловість	0.113	0.06	0.028	0.014		1.640	0.82	0.410	0.205		2.200	1.10	0.550	0.275		0.000	-0.10	-0.200	-0.300		0.500	1.00	2.000	3.000	
Будівництво	0.187	0.09	0.047	0.023		1.547	0.77	0.387	0.193		2.067	1.03	0.517	0.258		0.000	-0.43	-0.533	-0.633		0.900	1.80	3.600	5.400	
Торгівля транспортними засобами	0.127	0.06	0.032	0.016		1.407	0.70	0.352	0.176		2.067	1.03	0.517	0.258		0.000	-0.57	-0.667	-0.767		1.950	3.90	7.800	11.700	
Оптова торгівля і посередництво	0.073	0.04	0.018	0.009		1.693	0.85	0.423	0.212		1.933	0.97	0.483	0.242		0.000	-1.03	-1.133	-1.233		4.400	8.80	17.800	26.400	
Роздрібна торгівля побутовими тов-ми	0.160	0.08	0.040	0.020		1.007	0.50	0.252	0.126		2.000	1.00	0.500	0.250		0.000	-0.33	-0.433	-0.533		1.150	2.30	4.600	6.900	
Готелі та ресторани	0.347	0.17	0.067	0.043		1.413	0.71	0.353	0.177		1.733	0.87	0.433	0.217		0.000	-0.33	-0.433	-0.533		0.333	0.67	1.333	2.000	
Транспорт та зв'язок	0.440	0.22	0.110	0.055		1.840	0.92	0.460	0.230		2.200	1.10	0.550	0.275		0.000	-0.17	-0.267	-0.367		0.233	0.47	0.933	1.400	
Фінансова діяльність	0.627	0.31	0.157	0.078		2.827	1.41	0.707	0.353		2.600	1.30	0.650	0.325		0.000	-0.10	-0.200	-0.300		0.417	0.83	1.667	2.500	
Операції з нерухомістю	0.173	0.09	0.043	0.022		1.793	0.90	0.448	0.224		1.800	0.90	0.450	0.225		0.000	-0.17	-0.267	-0.367		0.217	0.43	0.867	1.300	
Державне управління	0.240	0.12	0.060	0.030		4.12	2.06	1.030	0.515		3.067	1.53	0.767	0.383		0.200	-0.57	-0.667	-0.767		0.950	1.90	3.800	5.700	
Освіта	0.920	0.46	0.230	0.115		2.247	1.12	0.562	0.281		2.467	1.23	0.617	0.308		0.067	-0.03	-0.133	-0.233		0.217	0.43	0.867	1.300	
Охорона здоров'я та соц. допомога	0.340	0.17	0.085	0.043		1.633	0.82	0.408	0.204		2.133	1.07	0.533	0.267		0.000	-0.20	-0.300	-0.400		0.267	0.53	1.067	1.600	
Колективні гром-кі та особисті госп.	0.067	0.04	0.022	0.011		2.087	1.04	0.522	0.261		2.000	1.00	0.500	0.250		0.000	-0.20	-0.300	-0.400		0.683	1.37	2.733	4.100	
БАЛІ=1	30	25	20	15	10	60	50	40	20	10	60	50	40	20	10	40	30	20	10	5	65	40	30	20	5

	рентабельність продаж (Рп)					Рентабельність активів (Ра)					коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості (Ксп)					показник грошового потоку (Кгп)					коефіцієнт фінансової стійкості (Кфс)				
	дуже добрий	добрий	задовільний	поганий	дуже поганий	дуже добрий	добрий	задовільний	поганий	дуже поганий	дуже добрий	добрий	задовільний	поганий	дуже поганий	дуже добрий	добрий	задовільний	поганий	дуже поганий	дуже добрий	добрий	задовільний	поганий	дуже поганий
Середнє	11.77%	5.47%	2.11%	-0.20%		6.31%	2.96%	1.18%	0.00%		1.07	0.53	0.27	0.13		8.87	4.43	2.22	1.11		0.90	0.70	0.35	0.18	
Сільське господарство, мислив.	11.77%	5.47%	2.11%	-0.20%		6.31%	2.96%	1.18%	0.00%		1.07	0.53	0.27	0.13		8.87	4.43	2.22	1.11		0.90	0.70	0.35	0.18	
Промисловість	4.03%	2.02%	1.01%	0.50%		3.76%	1.88%	0.94%	0.47%		1.53	0.77	0.38	0.19		18.20	9.10	4.55	2.28		0.90	0.57	0.28	0.14	
Будівництво	0.63%	-0.07%	-0.60%	-1.44%		0.67%	-0.02%	-0.53%	-1.32%		1.40	0.70	0.35	0.18		22.20	11.10	5.55	2.78		0.83	0.43	0.22	0.11	
Торгівля транспортними засобами	1.29%	-0.64%	-2.25%	-4.99%		3.57%	-1.26%	-0.15%	-1.63%		1.13	0.57	0.28	0.14		21.40	10.70	5.35	2.68		0.73	0.37	0.18	0.09	
Оптова торгівля і посередництво	1.15%	0.31%	-0.23%	-0.90%		2.55%	1.20%	0.49%	0.01%		1.67	0.83	0.42	0.21		27.27	13.63	6.82	3.41		0.33	0.17	0.08	0.04	
Роздрібна торгівля побутовими тов-ми	0.35%	-0.45%	-1.15%	-2.44%		0.83%	0.17%	-0.29%	-0.88%		0.93	0.47	0.23	0.12		30.60	15.30	7.65	3.83		0.80	0.40	0.20	0.10	
Готелі та ресторани	0.26%	-1.83%	-3.85%	-7.79%		0.13%	-1.12%	-2.35%	-4.74%		1.00	0.50	0.25	0.13		4.47	2.23	1.12	0.56		0.90	0.73	0.37	0.18	
Транспорт та зв'язок	12.73%	6.36%	3.18%	1.59%		8.03%	4.02%	2.01%	1.00%		1.20	0.60	0.30	0.15		18.20	9.10	4.55	2.28		0.90	0.80	0.40	0.20	
Фінансова діяльність	20.51%	10.26%	5.13%	2.56%		18.79%	9.40%	4.70%	2.35%		3.00	1.50	0.75	0.38		18.20	9.10	4.55	2.28		0.90	0.60	0.30	0.15	
Операції з нерухомістю	1.97%	0.99%	0.49%	0.25%		0.63%	0.32%	0.16%	0.06%		2.40	1.20	0.60	0.30		10.40	5.20	2.60	1.30		0.90	0.70	0.35	0.18	
Державне управління	2.19%	-0.73%	-3.10%	-7.02%		0.95%	0.22%	-0.26%	-0.88%		4.13	2.07	1.03	0.52		6.13	3.07	1.53	0.77		0.70	0.43	0.22	0.11	
Освіта	14.46%	7.23%	3.62%	1.81%		14.39%	7.20%	3.60%	1.80%		1.33	0.67	0.33	0.17		15.93	7.97	3.98	1.99		0.90	0.70	0.35	0.18	
Охорона здоров'я та соц. допомога	1.01%	0.19%	-0.38%	-1.14%		0.52%	0.10%	-0.18%	-0.56%		1.13	0.57	0.28	0.14		6.00	3.00	1.50	0.75		0.90	0.70	0.35	0.18	
Колективні гром-кі та особисті госп.	0.46%	-0.61%	-1.56%	-3.29%		0.54%	-0.34%	-1.09%	-2.37%		1.87	0.93	0.47	0.23		29.13	14.57	7.28	3.64		0.87	0.47	0.23	0.12	
БАЛІ=1	40	30	20	10	5	40	30	20	10	5	30	20	15	10	5	40	35	30	15	5	60	50	35	20	5

15.07.10 № 18-1201

ДОВІДКА

про використання результатів та окремих пропозицій Карбівничого І.В, поданих в дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук на тему „Механізм формування та реалізації кредитної політики банку”

Представлені в дисертаційній роботі розробки щодо шляхів оптимізації фінансового забезпечення механізму реалізації кредитної політики в банку були виконані на підставі проведення аналізу та узагальнення досвіду проведення кредитних операцій комерційними банками Черкаського регіону. Автором було докладно вивчено умови здійснення кредитної діяльності в банку, зроблено обґрунтовані висновки щодо можливих напрямків підвищення ефективності кредитного механізму та окремих його складових в сучасних ринкових умовах.

Практичні та методичні рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, нами вивчено та використовуються в роботі. Зокрема, за активною участю автора та з використанням розробленої ним методики оцінки кредитоспроможності позичальників банку з числа юридичних осіб суб'єктів малого та середнього бізнесу. Певний інтерес викликають пропозиції дисертанта стосовно моделювання політики управління кредитними ризиками в банку. Всі пропозиції Карбівничого І.В мають практичну цінність, тому доцільне і їх впровадження в діяльність банка.

Довідка видана без фінансових зобов'язань банка перед автором.

Директор Фінансового департаменту,
кандидат економічних наук

С.М. Савлук

08.06.2010 № 168/1

Спеціалізованій Вченій раді
по захисту дисертацій
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Східноєвропейський університет економіки та менеджменту у 2009-2010 навчальному році при підготовці студентів напрямку «Економіка та підприємництво» спеціальності 6.050100 «Фінанси» застосовував у навчальному процесі при викладанні дисципліни «Банківські операції» результати наукового дослідження старшого викладача кафедри фінансів і кредиту Карбівничого Ігоря Володимировича, зокрема:

- розроблені методологічні основи побудови механізму ефективної реалізації кредитної політики банку;
- удосконалені методичні підходи щодо оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників банку.

Східноєвропейський університет економіки та менеджменту вважає пропозиції Карбівничого Ігоря Володимировича такими, що мають наукову новизну і потребують впровадження у навчальний процес на постійній основі.

Проректор з наукової
роботи СУЕМ
к.е.н., доцент

І.П. Шульга

09.07.10 № 1200/07/255

Затверджую
Виконавчий директор – директор
Центральної Дирекції ПАТ «Банк
Форум»

_____ Д.О.

Лозовий
„09” липня 2010р.

ДОВІДКА

про використання результатів та окремих пропозицій Карбівничого І.В, поданих в дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук на тему „Механізм формування та реалізації кредитної політики банку”

Дослідження дисертаційної роботи по проблемам формування та реалізації кредитної політики в комерційних банках є особливо актуальними в сучасних посткризових умовах вітчизняної економіки. На підставі детального вивчення умов діяльності ПАТ «Банк Форум» та оцінки його фінансового стану автором були запропоновані шляхи по підвищенню ефективності реалізації кредитної політики в сучасних ринкових умовах господарювання.

Практичну цінність дослідження мають методичні рекомендації по розробці показників оцінки кредитоспроможності позичальників банку. Викладений в дисертаційній роботі диференційований підхід до оцінки фінансового стану позичальників різних категорій вивчений та має застосування в практиці ПАТ «Банк Форум». За участю автора та з використанням його науково-практичних доробок сформовані пропозиції щодо оптимізації механізму формування кредитного потенціалу в банку. Всі представлені в дисертаційній роботі Карбівничого І.В рекомендації та пропозиції мають практичну цінність і можуть бути використані в практичній діяльності комерційних банків України.

Довідка видана без фінансових зобов'язань установи перед автором.

Заступник начальника відділу
кредитного аналізу корпоративних клієнтів
Київського регіону

Д.В. Барабан

